

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1960 MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT:

Hogyan is állunk a felszabadulással? (D. Dr. Vető Lajos püspök)	129
Egyházunk békeszolgálatára 1959-ben (Dr. Keken András)	— — 137

RÉSZLETEK AZ AGENDATERVEZETBŐL

A temetés rendje (Pröhle Károly)	— — — — — 143
A babiloni fogság utáni gyülekezet (Vámos József)	— — — — — 158

FILM, SZÍNHÁZ

A napfény nem eladó (Zay László)	— — — — — 180
----------------------------------	---------------

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Nagypéntek (Békéscsabai munkaközösség)	— — — — — 182
Húsvét I. ünnepe (Békéscsabai munkaközösség)	— — — — — 184
Húsvét II. ünnepe (Mezőberényi munkaközösség)	— — — — — 186
Húsvét u. 1. vasárnap (Deme Károly)	— — — — — 187
Húsvét u. 2. vasárnap (Mezőhegyesi munkaközösség)	— — — — — 189
Húsvét u. 3. vasárnap (Mekis Ádám)	— — — — — 191

OLTÁRI IMÁDSÁGOK

(borítólapon)

Címlapunk:

Illusztráció az „Emmausi tanítványok” történetéhez

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat.

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő.

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt.

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint.

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220 507.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Üllői út 24.

Telefon: 142—074.

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

Példányszám: 1000.

604115/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Csendben Isten előtt

Hogyan is állunk a felszabadulással?

Szaklapunk szerkesztője felkért, hogy írjak hazánk felszabadulásának 15. évfordulója alkalmából „vezércikket”. Korábban meg arra kért fel, hogy amennyiben egészségi állapotom engedi, a „Csendben Isten előtt” rovatba is írogassak. Amikor az első, most aktuális témáról elgondolkodtam, egyre világosabbá vált előttem, hogy nekünk lelkészeknek elsősorban Isten előtt elcsendesedve kell felvetnünk ezt a kérdést is: hogyan állunk a felszabadulással, hogyan értékeljük, mint lelkészek azt a történelmi eseményt, melyet magunk is felszabadulásnak nevezünk. Ez valóban Isten elé való kérdés. Ha még nem vittük volna eléje, ideje, hogy végre Isten színe előtt, azaz a legőszintebben és legbecsületesebben szembe nézzünk vele.

Tizenöt évvel ezelőtt történt. Azok, akik hazánk déli és keleti részein laktak akkoriban, mint magam is, már 1944 őszén élték át. Mások később, csak 1945 elején.

Hogyan is történt?

A második világháború végénél tartottunk. De kezdhetjük még előbb-ről: Miért és hogyan sodródott bele az emberiség és hazánk ebbe a háborúba? A húszadik században a második világháborúba?

Az első világháború végén népi részlegeire hullott az osztrák–magyar monarchia. Létrejött az úgynevezett trianoni Magyarország, melynek területe egyezik hazánk mai területével. Magyarország akkori vezetőkörei aláírták a trianoni békeszerződést. Mégis, nemcsak, hogy nem gátolták a féktelen izgatást a szomszédos utódállamok ellen, hanem ebben szinte elől jártak (ma hasonló történik Nyugat-Németországban). Lelkeszi karunk idősebb tagjai jól emlékeznek rá, hogy egyházunk akkori magas vezetősége is vallotta: „Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország” továbbá, hogy: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarországot feltámasztásában. Amen”.

Egyházunkban egyenesen büszkék voltak arra, hogy az apostoli hitvallásnak ez a sovíniszta-irredenta profanizálása evangélikus asszonytól származik. Gyűléseink, összejöveteleink, iskoláinkban a tanórák ennek az úgynevezett Magyar Hiszekegynek az elmondásával kezdődtek. Ez a sovíniszta nacionalizmus készítette elő a talajt („lélektani hadviselés”!) arra, hogy amikor a második világháború kitört, hazánk magától értetődően álljon Hitler és Mussolini politikája mellé, amit Berlin–Róma tengelynek neveztek. Büszkén emlegették akkoriban azt is, hogy ennek a politikai tengelynek a kieszelője magyar, s hozzá evangélikus ember: Gömbös Gyula volt. Ettől a berlin–római tengelytől, illetve a német–olasz fasizta kardcsörtetéstől és háborúktól sokan a „Magyar Hiszekegy” megvalósulását várták.

A sovíniszta nacionalizmus együtt járt az általános, társadalmi és gazdasági reformok ellenzésével, amelyekre pedig régen érett volt a hely-

zet. Az első világháború végén nagy erővel fellépő szocialista-kommunista forradalmat 1919-ben külföldi segítséggel verték le az egész arisztokrácia és főpapság erőteljes támogatásával. A szovjetellenes izgatás is éppen olyan erős volt a második világháború előtt, mint az irredenta-sovinizista gyűlölet szítása szomszédaink ellen. Pedig a Szovjetunió ígéretekkel jó viszonyt kiépíteni az akkori Magyarországgal. Ennek jeleként a cári csapatok által 1849-ben Világosnál zsákmányolt magyar zászlókat Budapestre küldte. Persze ennek az akkori Magyarország vezetői nem nagyon örültek. Hiszen például Petőfi Sándort úri társaságban előkelő dolog volt Ady Endrével együtt vörösnek, kommunistának mondani.

A gyűlölködő irredenta sovinizmus és szocializmus-ellenesség volt az a két politikai húr, amelyen annak idején az egyházak vezetői is szívesen játszottak. Különbösen is egyházi konjunktúra alakult ki a két világháború közötti időben. A római katolikusok hazánkat Mária országának nevezték. Protestáns egyházi emberek előtt is rokonszenves volt az úgynevezett keresztény-keresztényen politika, melynek lényege a szocializmus-ellenesség és az irredenta sovinizmus volt.

A társadalmi reformokkal gyökeresen szembenálló irredenta politika két évtizeden át tartó szítása volt a főoka annak, hogy hazánk és népünk belesodródott a második világháborúba. A sovinizista gyűlölködést az akkori egyházak és papok egymással versengve végezték. Ezért a második világháború vége csakis annak a lelkésznek jelenthetett felszabadulást, aki mindenek előtt őszinte bűnbánatot tartott mindazért, amivel egyházunk lelkészei is, ő maga is, elősegítették a második világháború létrejöttét s közvetve előidéztek annak pusztításait. Be kellett látni: „Amit vet az ember, azt aratja is” (Gal. 6, 7).

Ez csupán negatív feltétele annak, hogy a felszabadulás számunkra is valóban felszabadulás legyen.

A pozitív feltételt abban látom, hogy azonosítanunk kell magunkat népünk és az emberiség proletárjaival, nincstelenjeivel, kizsákmányoltjaival, egyszóval azokkal a szegényekkel („ám há árec”), akiknek a próféta-tól fogva Isten ígéje mindig szabadulást ígért.

Csak Lukács evangéliumában mennyi ilyen ígéret van, mint például:

„Az Úrnak Lelke van énrajtam,
mivelhogy felkent engem,
hogy a szegényeknek
az evangéliumot hirdessem...” (Lk. 4, 18.).

Vagy:

„Boldogok vagytok ti szegények:
mert tiétek az Isten országa.
Boldogok ti, kik most éheztek,
mert megelégtettek.
Boldogok ti, kik most sírtok:
mert nevetni fogtok...
De jaj nektek gazdagoknak,
Mert elvettétek a ti vigasztalástokat.
Jaj nektek, kik beteltetek,
Mert éhezni fogtok,
Jaj nektek, kik most nevettek,
mert sírni és jajgatni fogtok” (Lk. 6, 20. és köv.).

Vagy néhány idézet bibliánk végéről;

„Halljátok meg szeretett atyámfiai,
avagy nem az Isten választotta-e ki
e világ szegényeit,
hogy gazdagok legyenek hitben,
és örökösei az országnak,
melyet azoknak ígért,
akik őt szeretik?

Ti pedig meggyaláztátok a szegényt.

Avagy nem a gazdagok hatalmaskodnak-e rajtatok,
és nem ők hurcolnak-e titeket a törvény elé?” (Jakab 2:1 és köv..)

Vagy:

„Nosza immár ti gazdagok,
sírjátok,
jajgatván a ti nyomorúságtok miatt,
amelyek elkövetkeznek rátok...
Ime a ti mezőiteket learató munkások bére,
amit ti elfogtatok,
kiált.

És az aratók kiáltásai eljutottak
a seregek Urának füleibe.

Dózsóltetek a földön és dobzódtatok...” (Jakab 5, 1. és köv.)

Megdöbbsentők ezek az igék, különösen, ha az így tagolt szedés is kihangsúlyozza őket! Tudjuk, hogy itt jobbára eszchatológikus jövendölésekről van szó, melyek Isten orrszágának eljövételére vonatkoznak. Mégis a keresztyén híveknek úgy kell élniök, ahogy ezeknek a jövendöléseknek a szelleme kívánja. Ha pedig valami máris megvalósul belőlük a történelemben, abban is Isten kezét kell látnunk.

De vajon lehet-e ezeket az igéket az 1945-ben nálunk letűnt régi világra alkalmazni?

Néhány emlékemet idézem, lekésztestvéreimnek hasonlók juthatnak az eszébe a saját életükből.

Amikor, mint szórványgondozó lelkész Szolnok megye különböző helyein istentiszteleteket tartottam, az összegyűjtött evangélikusok többsége gyakran urasági cseléd és napszámos volt. Ezek olyan rosszul voltak öltözve, hogy szégyelltem magam köztük, amikor tisztességes ruházatban hirdettem nekik a keresztyén szeretet evangéliumát. Pedig ezek a jobb módúak voltak, mert amikor meglátogattam azokat, akik nem jártak istentiszteletre gyakran panaszkodtak, hogy ők azért nem jönnek templomba, mert nincs rendes ruhájuk, s ha jól öltözött emberek közé menének, még jobban el lennének keseredve nyomorúságuk miatt.

Egy másik eset. A harmincas évek közepén történt. A megyei székhely rendőrkapitányságának vezetője magához hívatott és megleckézte-tet azert, mert 12 elfogott kommunista közül 9 evangélikus volt, noha a város lakosságának alig egy-két százalékát tették ki hittestvéreink. A lecsukottak nagy családu, alkalmi munkából tengődő, de gyakran munkanélküli emberek voltak. Nőegyletünk évente egyszer-kétszer juttatott nekik szeretetsomagot, s némi pénzt (rendszerint karácsony előtt). Ezért is sokat kellett dolgozta néhány buzgó asszonynak a gyülekezetben. Segélyosztáskor mindig rengeteg szegény verődött össze. Nyilvánvaló volt,

ez a segély csupán pillanatnyi segítséget jelenthetett egy-egy hosszú esztendő nyomorúságai között.

Harmadik eset. Urasági béresek panaszkodnak, hogy nem jöhetnek vasárnap istentiszteletre, mert az uraság vasárnap is dolgoztatja őket. Az egyik ilyen „urasággal” sikerült szóbahoznom a hallott panaszt. Mire az illető: „Nem szeretem, ha a béreseim protestáns istentiszteletre járnak, mert ott legalább is az énekeskönyvet kell tudni olvasni, s ha megtanulnak jól olvasni, a Népszavát is olvasni fogják. Elég, ha béreseim annyit tudnak, hogy nekik kell az ökröket hajtani és nem megfordítva”.

Negyedik eset. A harmincas évek közepe táján még a különben jó módú alföldi falvakban is naponta árvereztek el kis házakat; s egész utcák lakói olykor nem tudtak egy (1) pengőt összerakni!

Ime egy-két bepillantás az akkori szegények sorsába, akik oluan közel állnak Megváltónk szívéhez!

A felszabadulás elsősorban az ilyeneknek jelentett szabadulást. Miután a papok általában nem ezekhez, hanem inkább az uralkodó osztályhoz, tehát az elnyomókhoz tartoztak (akár tudták, akár nem): nyilvánvaló, hogy nekünk 1945 csupán abban az esetben jelentett felszabadulást, ha azonosítottuk magunkat a szegényekkel, a proletársággal, s nemcsak akkor, hanem már korábban is szenvedtiünk amiatt, hogy az ország lakosságának tekintélyes része nyomorban, elnyomásban, tudatlanságban él. Aki nem érzi felszabadulásnak azt, ami 1945-ben történt hazánkban, az viszont ma is az elnyomó osztályokkal azonosítja magát, akiknek a Szentírás jajt és bűnhődést ígér évezredek óta.

Isten színe előtt komolyan vizsgáljuk meg tehát magunkat: Önző érdekeink vezetnek-e bennünket hazánk szociális átalakulásának értékelésében? Vagy pedig a szegényeknek evangéliumot hirdető Jézus Krisztusra nézünk-e?

1945 felszabadulást jelent a magyar protestantizmus számára is.

Történezeinknek egyszer ki kellene dolgozniok azt a fő irányvonalat, mely a reformáció kezdetétől fogva annak magyarországi gyors elterjedésén át évszázadokon keresztül érvényesült a protestantizmusban, mint valami hatalmas folyam fősodra. A magyar protestantizmus fő erejét kezdetétől fogva egészséges élet- és világszemlélet, az ember és a tudomány szeretete, a haladás és a jó értelemben vett felvilágosodás lelkes munkálása jellemezte. A magyar protestantizmust tehát nem az 1919. évi ellenforradalom után jelentkező ortodox-pietizmus politikailag és szellemileg reakciós figurái reprezentálják, akik mit sem tudtak kezdeni Tessedik Sámuellel, még kevésbé Kossuth Lajossal, Petőfi Sándorral, Arany Jánossal, Ady Endrével, s egész sereg más haladó magyar protestáns íróval, holott nyilvánvaló, hogy hazánkban és népünk életében a protestantizmust a közelemben leginkább ezek a férfiak, s a hozzájuk hasonlók testesítették meg.

Az a lelkész-nemzedék, amelyet az 1945. esztendő templomainkban talált, 1919-től fogva olyan teológiai és lelkésznevelési retortán ment keresztül, melynek a történelmi magyar protestantizmushoz nem sok köze volt, ellenben annál erősebb volt a kapcsolata az általános európai és a még erősebb hazai politikai reakcióval. Ez a teológia és lelkésznevelés nagyrészt befelé forduló, önmarcangoló, betűragó, mégis a világtól tiszteletet és jólétet igénylő, politikailag irredenta és reakciós lelkészeket produkált. Ezzel a lelkészneveléssel a két világháború közti egyházi vezetőség nagy erővel segítette a népünket elnyomó, kizsákmányoló, uralkodó osztályokat. A lelkészek maguk is különleges kiváltságokkal ren-

delkeztek a magyar dolgozó emberek átlagához képest. Mindez csak kevés lelkészünknek tette lehetővé, hogy 1945-ben, a háború végében s az utána következő forradalmi átalakulásban felszabadulást lásson. Ehhez az evangéliumok egyszerű üzenetének valóban hívő megértése és befogadása kellett, mely túllátott a céltudatos reakciós nevelés fogásain, s telítve volt mély és őszinte emberszeretettel, a szenvedő szegény ember-testvérek szeretetével.

Ennek az emberszeretetnek az egész emberiségre kiterjedőnek kell lennie. Akkor igenli a társadalmi és gazdasági élet szocialista módon való átalakítását. Szem előtt kell tehát tartanunk azt is, hogy a földet lakó emberiség óriási hányada ma is mérhetetlen nyomorúságban tengeti életét. Egyik nyugatnémet ismerősöm, Hans A. de Boer híres útleírásában („Unterwegs notiert“) megrázó tárgyilagossággal ecseteli azt a nyomorúságot, melyet Afrikában, Indiában és Japánban élt át. A legszörnyűbb az, amit Madraszban, ebben a délindiai városban tapasztalt. Korán reggel sétálni indult. A másfélmillió város kihaltnak tűnt. De csakhamar észrevette, hogy az utcák járdái mellett a földön mindenfelé emberek alszanak. Sok gyermek is. Majd lassan feltápáskodnak s eltűnnek a környező utcákban. Imitt-amott azonban egy-egy csontvázszerű test tovább is ott marad a földön. Amint közelebről szemügyre veszi a hozzá legközelebb esőt, kiderül, hogy halott. Éhenhalt! De csakhamar rendőrségi teherautó jelenik meg, felrakják a hullákat s elviszik őket. Minden hajnalban így van. A helybeliektől de Boer megtudta később, hogy egyes tartományokban, mint a nálunk is ismert missziói központban, Travancorében, naponta százak halnak éhen. Ennek oka, hogy körülbelül 60 millió a munkanélküliek száma és méginkább, hogy a valamikor mesés gazdagságú Indiát évszázadokon át a legkegyetlenebbül kizsákmányolták az európaiak. Az indiai kormány tehetetlen ezzel a szörnyű nyomorúsággal szemben, mely főleg a gyermekeket sújtja évente tízezerével. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége s az Egyházak Világtanácsa is most már rendkívül komolyan foglalkozik az emberiségnek ezzel a nagy nyomorúságával és keresi a megfelelő orvoslást.

Világos, hogy aki nem törődik a szegényekkel s nem akar segíteni rajtuk, annak nehéz beletörödnie, hogy korábbi kiváltságai esetleg megszűnnek és hogy a javadalom csupán annyi, mint általában a szellemi és fizikai dolgozóké. Eppen ezen a ponton vannak néha még ma is nehézségeink akkor, amikor szeretnénk előmozdítani lelkésztestvéreink és családtagjaik, mindenekelőtt a papnék helyes beleilleszkedését a szocializmusba.

Kezdetől fogva voltak természetesen olyanok egyházunkban, akik 1945-ben a felszabadulást élték át éppen mint az evangélium hívei, s a 15. évfordulón ezt ünneplik igaz örömmel és hálával.

Mert:

1. 1945-ben megszabadultunk a második világháborútól. Sokan reméltük, hogy már a mi életünkben háború többé nem lesz. Én legalább is szilárdan meg voltam arról győződve s ez késztetett arra, hogy a háború végét jó reménységgel éljem át.

2. Megszabadultunk a már idejét múlt, csaknem középkori társadalmi viszonyoktól, melyeket még súlyosbítottak azok fasiszta formái. Elnyomott népünk megszabadult kizsákmányolóitól s ura lett a gyárnak, földnek, banknak, az egész országnak s új, békés igazságosabb világot építhetünk.

3. Mindebben a magyar protestáns keresztyénség legjobb politikai törekvései is megvalósulnak s hozzá úgy, hogy egyházunk papjainak múltbeli erkölcsi megterheltsége ellenére is megvan az új hazában megbecsült munkalehetőségük e világi, etikai síkon is (békemunka, termelőszövetkezeti mozgalom támogatása stb.).

Egy-egy nevezetesebb évforduló határkövénél nemcsak visszafelé szokás tekinteni. Inkább az a fő, hogy Krisztus Urunk intelme szerint megpróbáljunk előre, a jövőbe nézni.

Isten színe előtt mit mondhatunk arról a jövőről, mely egyházunkra és reánk, evangélikus lelkészekre vár.

Eddig a szocializmus fizikai alapjainak a lerakása, s a szocialista országok védelme volt a lényeges, ideértve a nagyszabású tudományos és kulturális munkát, s az elért nagy eredményeket is. De már jelentkezik az előszele annak, hogy szellemi, kulturális téren még a legkisebb faluban is gyökeres változások közelednek. Ennek egyik előidézője a munkaidő rohamos és általános csökkentése, másfelől a termelőszövetkezetek s általában a mezőgazdaság gépesítése, végül a jólét és az iskolázottság rohamos emelkedése lesz.

Ebben az új világban az örök ígét élni és hirdetni az az egyház fogja, mely a szabadító Isten akarata szerint belsőleg maga is szabad, melyet tehát a múlt politikai bilincsei sem kötnek. Lelkészeinknek ilyenekké kell lenniök, mert az egyház örökre megmarad. Erre isteni ígéletünk van. De mit tehetünk mi ennek érdekében? Mit tehet lelkészképzésünk, teológiai akadémiánk? Mit tehetünk a lelkészi munkaközösségekben?

Ha idejében és jól látjuk mostani helyzetünket és a közeledő jövőt, akkor könnyebb lesz a dolgunk. Ezeket a sorokat éppen azért írtam, hogy segítsék tisztán látni és céltudatosabban munkálkodni mindenek előtt önmagunk képzésén.

Amikor ezeknek a soroknak a megírásába fogtam, éppen akkor bukantam rá egy igen érdekes teológiai vitára, melynek hatásait előreláthatólag a magyar protestáns egyházak is hamarosan érezni fogják. A vita egyelőre a francia és holland protestáns egyházak teológusai közt folyik. Arról van szó, hogy vajon helyes volt-e a különös kinyilatkoztatásra helyezni a kizárólagos hangsúlyt a 20-as években megindult teológiai megújulás során. Erős érvekkel hangoztatják, hogy súlyos tévedés volt az általános kinyilatkoztatást azonosítani a teológia naturalis-szal, s ezért elvetni, mert ezek egymástól tökéletesen különböző dolgok s az általános kinyilatkoztatásnak nemcsak hogy bibliai alapja van, hanem ősi reformátori hitvallásaink is, éppen mivel a bibliai keresztyénséget szólaltatják meg, az általános kinyilatkoztatást az isteni kinyilatkoztatás egyik, mégpedig első felének tekintik (első hitágazat). A Szentírás mindenestre hirdeti Isten szüntelenül való munkálkodásának erejét és dicsőségét az egész mindenségben, melyet Ő teremtett, s melyet Ő kormányoz. Főleg az alábbi igehelyekre hivatkoznak:

„Mi Urunk, Istenünk,
mely felséges a Te neved az egész földön,
Aki az egekre helyezted dicsőségedet”! (Zsolt. 8:2).

„Az egek beszélnek Isten dicsőségét,
és kezeinek munkáját hirdeti az
égboltozat.

Nap napnak mond beszédet.
Éj éjnek ad jelentést.

Nem olyan szó, sem olyan beszéd,
Amelynek hangja nem hallható:
Szózatuk kihat az egész földre,
és a világ végére az ő mondásuk..." (Zsolt. 19:2 és köv.).

„Az Úr szava zeng a vizek felett,
a dicsőség Istene mennydörög,
az Úr ott van a nagy vizek felett,
az Úr szava erős, az Úr szava fenséges..." (Zsolt. 29:3. és köv.).

Krisztus Urunk maga is nyitogatja szemünket Isten gondviselő szeretetének meglátására a teremtett világban; pl.:

„Tekintsetek az égi madarakra:
hogy nem vetnek, nem aratnak,
sem csűrbe nem takarnak;
és a ti mennyei Atyátok eltartja azokat.
Nem sokkal különbek vagytok-e azoknál?...
Az öltözet felől is mit aggodalmaskodtok?
Vegyétek eszetekbe a mező liliomait,
mi módon növekednek:
nem munkálkodnak és nem fonnak;
de mondom néktek,
hogy Salamon minden dicsőségében sem
öltözött úgy,
mint ezek közül egy.
Ha pedig a mezőnek fűvét,
amely ma van,
és holnap kemencébe vettetik,
így ruházza Isten,
nem sokkal inkább-e titeket,
ti kicsiny hitűek?" (Máté ev. 6. 26 és köv.)

Éppen, mivel Isten egyetemesen is kinyilatkoztatta magát, azért (és csak ezért) írhatta Pál apostol a híres igéket:

„Mert ami az Isten felől tudható,
nyilvánvan öbennük:
mert az Isten megjelentette nekik:
tudniük az Ő örökkévaló hatalma és istensége,
mert ami Istenben láthatatlan,
a világ teremtésétől fogva
az Ő alkotásaiból
megértetvén megláttatik;
úgyhogy ők menthetetlenek." (Róm. 1:19–20.).

A Mennyei Jelenésekről szóló könyv is a biblia legvégén így szemléli a kinyilatkoztatást és a mindenséget:

„Méltó vagy Uram,
hogy végy dicsőséget és tisztességet és erőt;
mert Te teremtettél mindent,
és a Te akaratodért vannak és teremttettek" (Jel. 4:11.).

Mindezt nemcsak a Jézus Krisztusban lett kinyilatkoztatás előtt nyilatkozta ki Isten e vitázók szerint, mintegy azért, hogy a bukott ember menthetetlen legyen és legyen miért őt megváltani. A Jézus Krisztus

tusban hívőknek a Szentlélek útján Isten újból megnyitja szemüket és szívüket az Ő általános kinyilatkoztatása valóságának és dicsőségének csodálására. Nevezetesen feltárja a titkot, hogy mindeneket Ő teremtett, mindeneket Ő tart fenn, mindent Ő vezet és irányít szuverén hatalmával és szeretetével. Itt tehát nem csupán a természetről („natura”) van szó, mint valami elvont fogalomról, hanem a lét és az események összességéről, melyek mind Istennek engedelmességek. Az általános és a különleges kinyilatkoztatás együtt alkotják a kinyilatkoztatást, mint az Atya, Fiú és Szentlélek szuverén ténykedésének feltárását, mely nem csupán az egyháza és a hívekre terjed ki (különleges kinyilatkoztatás), hanem minden emberre és a teljes mindenségre is (általános kinyilatkoztatás). Hiszen Jézus Krisztus egyidejűleg feje az egyháznak és ura a mindenségnek. Abból ugyanis, hogy nincs senkiben másban üdvösség, mint csupán Jézus Krisztusban, a vitázók szerint nem lehet arra következtetni, hogy kinyilatkoztatás is kizárólag Jézus Krisztusban adatott.

Ezek az új felismerések bizonyára nagy vitákat fognak keverni teológiai berkekben, annál is inkább, mert a filozófia tekintetében is másként kezdenek a protestáns teológia területén gondolkodni, mint ahogyan azt eddig tettük. Mindezt azonban itt csak jelzem annak a hitemnek kihangsúlyozására, hogy Isten jelölte ki egyházunk és lelkészi karunk helyét az emberiség történelmének ebben a szocialista korszakában s a szocialista Magyarországon. Ha az elmúlt 15 évben megmaradhattunk egyháznak és munkálkodhattunk az egyházban is egy új világért, ezért Őt illeti a dicsőség. Másfelől a jövőbe is bizalommal és jó reménységgel azért nézhetünk, mert Ő irányítja az emberiség mai, csodálatos történetét, s végsősorban Ő áll korunk nagy erkölcsi törekvései (küzdelem a békéért, a nyomor megszüntetéséért) és tudományos vívmányai (magfizika, űrrepülés, természetátalakítás, orvosi felfedezések stb.) mögött is, mint fő-fő „Spiritus rector”. És végül, mivel megígérte, hogy velünk van és velünk marad a világ végezetéig.

Isten színe előtt, hitben lévén, vélekedhetünk-e másként?

D. Dr. Vető Lajos
püspök.

Egyházunk békeszolgálatára 1959-ben

Tekintsük végig értékelő és bíráló szemmel egyházunk múltévi békeszolgálatát. Olyan területe ez szolgálatunknak, melyet ma már semmiképpen sem tarthatunk idegennek. Meggyőződésünk szerint ez a szolgálat éppen akkor lenne csonka, ha nem venné tekintetbe a ma élő emberiség legagyobb problémáját, a világbéke megteremtését. Az is kétségtelen, hogy ezt a szolgálatot nem bízhatjuk önkéntes vállalkozókra. Az egész egyháznak végeznie kell, mert az egész egyház felelős érte.

Egy — pusztán formai — korlátot fel kell állítanom. Nem számolok be egyházunk békeszolgálatának nemzetközi vonatkozásairól. Prágáról, Nyborgról, Rhodosról. Ezek kívül esnek egyházi békebizottságunk feladatkörén. A jegyzőkönyvek, feljegyzések, határozatok elolvasása és az események emlékének felidézése után arról a munkáról adok összefoglaló jelentést lelkésztestvéreimnek, melyet békebizottságunk iránításával végezhattunk az elmúlt esztendőben.

ÚJ LÁTÁSOK. ÚJ FELADATOK

Az eszmélődő emberiség — az atomkorszak háborújának fenyegető árnyékában — kezd megszabadulni múltjának két szellemi és etikai megkötöttségétől.

Az egyik a politikai amoralizmus. Machiavelli hirdette meg: az erősnek mindent szabad, a jog és igazság a gyengék palástja csupán. Nietzsche felújította ezt a tanítást, a nihilizmus pedig gyakorlatilag is alkalmazta. A nemzetközi jog nemzeti szocialista teoretikusai és alkalmazói a „politika” fogalmában csupán egyetlen feszültséget láttak: a barát és ellenség ellentetét, az előbbi iránt a kritikátlan segítség, az utóbbival szemben a teljes megsemmisítés álláspontjára helyezkedve.

A másik megkötöttséget az apolitikus moralizmus jelentette. Egyházak, erkölcsi testületek nemes és szép célokat tűztek ki az emberiség elé, de ezek annyira belevesztek az utópiák messzeségébe, hogy gyakorlati megvalósításukra gondolni politikai lehetetlenség volt. Éppen ezért ez a moralizmus mindig együtt járt bizonyos passzivitással.

E két kötöttség alól felszabadult emberiség egyre tisztábban és élesebben kezdi látni azokat a célokat, melyek erkölcsileg helyesek s ugyanakkor politikailag is reálisak. Ezek a célok: a leszerelés és a koexisztencia. A történelmi jelentőségű leszerelési javaslatot a Szovjetunió miniszterelnöke nyújtotta be amerikai látogatása alkalmából az Egyesült Nemzetek Szövetségének, a koexisztencia gondolata Ázsiából indult el hódító útjára. Az általános és teljes leszerelés — természetesen — távoli cél. De az út világos és járható. Állomásai ki is jelölhetők: atomkísérletek megszüntetése, atomfegyverek elpusztítása, hadseregek leszerelése. A koexisztencia gondolata pedig éppen ellentéte a machiavellizmusnak, s ha azt akarjuk, hogy a Föld békés és boldog lakóhelye legyen az egész emberiségnek, akkor aligha mellőzhető, annál kevésbé, mert etikailag is kifogástalan.

Az eszméknek és céloknak ez a józan rendeződése a teológiai gondolkodásban és munkában is érezteti hatását. A teológia az új helyzetben újból átgondol mindent, amit eddig a háború és béke kérdésében mondott, s talán nem is mindig az ígéhez, hanem néha a világhoz való

kötöttségben. Az ősi egyház háború-ellenes volt. Theológusai így beszéltek: „Christianus nefiat sua voluntate miles”. A constantinusi fordulat után már átkot helyeztek kilátásba annak, aki nem teljesíti hűségesen utónai hivatását. A középkori egyház azt tanította, hogy vannak igazságos háborúk is, s az igaz okok a következők: a törvényes rend helyreállítása, az eretnekek kiirtása, az evangélium terjesztése. A reformáció teológiáját Luthernek a két birodalomról vallott felfogása határozta meg. A mai teológiai munka eredményeit Vogel professzor foglalta össze és fogalmazta meg közismert tételeiben, melyeknek summája az, hogy minden háború Isten ellen való bűn. *Az egyház feladata tehát nem az, hogy döntsön valamely háború igazságos vagy igazságtalan volta felett, hanem az, hogy megakadályozzon minden háborút, amennyire csak lehetősége van erre a rendelkezésére álló eszközökkel.*

Ez úgy válik pozitív valósággá az egyház békeszolgálatában, hogy támogatja a leszerelési tervet és győzelemre segíti a koexistencia gondolatát.

Általános és teljes leszerelés! Eszünkbe jut Mikeás próféciája: „És sok népek között ítéletet téssen, és megfedd nagy, erős nemzeteket messze földig, és fegyvereiket kapákká kovácsolják, dárdákat pedig sarlókká; nép népre fegyvert nem emel, és hadakozást többé nem tanulnak. És kiki nyugszik az ő szőlője alatt és fügefája alatt, és senki meg nem rettentí őket, mert a seregek Urának szája szólott.” (4:3–4.) Mindez természetesen az idők végére vonatkozik, a mi feladataink pedig időhöz, mához kötöttek. De az eschatológikus kiteljesednek, mint végső célnak a látása, s ugyanakkor az Isten iránti engedelmesség vállalása nagy etikai ösztönzést adhat azoknak, akik Isten munkatársaiként akarnak élni e világon. Nagyszerű feladat ez: szűkebb vagy tágabb közösségekben fizikai és szellemi dárdákat sarlókká kovácsolni! Ha Mikeás ma élne, így írna: „Isten segítse az emberiséget, hogy az atomokban rejlő óriási energia ne a halált, hanem az életet szolgálja!”

S itt van a másik cél: a koexistencia. Most Ézsaiást idézem: „És lakozik a farkas a báránnyal, és a párduc a kecskefiúval fekszik, a borjú és az oroslánkölyök és a kővér barom együtt lesznek, és egy kis gyermek őrzi azokat.” (11:6.) Jól mondja az újév napján felolvasott püspöki körlevél, hogy ezeknek az ellenséges elemeknek az együttlakozását – koexistenciáját – a próféta a végső kiteljesedés korszakába helyezi, de helyesen folytatja annak az örömnak a kifejezésével, mely eltölti a keresztyén ember szívét akkor, amikor e végső kiteljesedés ígéretes jegyeit már ma szemlélheti a békés egymás mellett élés gondolatának erőteljes terjedésében.

Miért mondtam el mindezt előljáróban? Azért, mert ezek az új látások és új feladatok szabták meg munkánk általános irányvonalát az 1959. esztendőben, s ezekre törekszünk 1960-ban is.

AZ ÖKUMENICITÁS JEGYÉBEN

Békebizottságunk munkája a múlt esztendőben ökumenikus keretek között folyt, ami azt jelenti, hogy együtt üléstünk a hazai protestáns és orthodox egyházak békebizottságával, illetve békeszolgálatuk felelős vezetőivel. Jó volt külön tanácskozni, ismerősök, barátok szűkebb körében – de nagyon jó volt együtt lenni és együtt beszélgetni a béke nagy kérdéséről a Krisztus többi egyházának képviselőivel. Tanulhattunk egy-

mástól, összehangolhattuk munkánkat s nagyobb súlyt adhattunk felépülésünknek.

Az elmúlt esztendőben három ilyen közös gyűlést tartottunk.

1. Január 23-án a Református Theológiai Akadémia dísztermében gyülekeztek össze a református, evangélikus, unitárius, baptista, methodista és orthodox lelkészek, bizottsági tagok. Az összegyülekezésre az adott alkalmat, hogy a *Béke Világtanács 1959-ben ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját*. Az ünneplésből nem maradhattunk ki, hiszen — amint *D. dr. Vető Lajos* püspök mondta megnyitójában — a magyar protestáns egyházak kezdettől fogva részt vettek ebben a hatalmas és eredményes munkában, a béke megőrzésének munkájában. *Győry Elemér* ref. püspök, a gyűlés ünnepi előadója, arra mutatott rá, hogy a Béke Világtanács tíz esztendő alatt hatodik világhatalommá fejlődött, mely csodálatosan összefogja az egész emberiséget, s mindenütt a világon védi a családi otthonokat, a társadalmak egészséges fejlődését, a népek alkotó munkáját. A gyűlés egyhangúan elfogadott egy nagyon jelentős határozatot. A határozat rámutatott arra, hogy ez az esztendő a hálaadás és a reménykedés esztendeje s azután a következő szavakkal mutatta meg az egyházi békeszolgálat célját: „Ebben az esztendőben el kell érünk, hogy a békeszolgálat minden lelkipásztornak, presbiternek, egyházi vezetőnek és hívőnek keresztyéni meggyőződéséből következő, őszinte lélekkel vallott feladata és bizonyágtétele legyen”.

2. Május 12-én, a stockholmi leszerelési konferencia s a genfi külügyminiszteri értekezlet idején a két békebizottság az Üllői úti imateremben tartott közös gyűlést. Itt *D. dr. Vető Lajos* püspök számolt be őszinte nyíltsággal és a személyes átélés közvetlenségével a Béke Világtanács megalakulásáról, tíz esztendő munkájáról. A felszólalások során előkerültek szolgálatunk részletkérdései, majd a két bizottság elkötelezte magát, hogy továbbra is jó lélekkel segíti a hazai és nemzetközi béketörekvéseket, s arra kérte fel a világ összes evangéliumi egyházát, hogy álljon azok mellé, akik a békét akarják.

3. Harmadik közös gyűlésünket augusztus 21-én tartottuk a Református Theológiai Akadémia dísztermében. Új színt jelentett ezen a gyűlésen *dr. Randé Jenőnek*, a Rádió főmunkatársának előadása a nemzetközi helyzetről. A nagy figyelem és a sok felszólalás azt mutatta, hogy jó és szükséges kezdeményezés volt ez. *Husztai Kálmán* református lelkész számolt be a gyűlésen a két bizottság munkájáról, én pedig, mint az evangélikus bizottság ügyvezetője, a jövő terveit terjesztettem elő. Felkértük az Országos Békétanácsot arra, hogy a jövő munkaév során, tehát 1959. szeptembertől 1960 májusáig minden politikai megyében rendezzen kéthavonként olyan összejövetelt, melyen a megyében lakó lelkészek szakképzett előadók szolgálatával tájékoztatást kapnának a nemzetközi helyzetről, a békemozgalom feladatairól s általában minden aktuális kül- és belpolitikai kérdéstről.

Visszatekintve erre a három gyűlésre, melyek közül kettőn az összes protestáns és orthodox egyházak képviselői részt vettek, meg kell ismételnem azt, amit ennek a fejezetnek az élére írtam. Bizottságaink az ökumenicitás jegyében dolgoztak 1959-ben, s ma már látjuk, hogy ez jó és gyümölcsöző volt.

EGYÜTT A BÉKÉÉRT

Elkoptatott kifejezés ez. Mintha így magában kissé üresen kongana. Mégis azzal a bizalommal írtam le, hogy a fejezet végén mindnyájan meglátjuk, komoly tartalma van.

Tehát: együtt a békéért! Békebizottságaink kérésére az Országos Béketanács megyénként két összejövetelt rendezett a megyében működő protestáns, orthodox és izraelita lelkészek számára. Az elsőt a külpolitika aktuális kérdései kerültek elő, a második belpolitikai tájékoztatás volt, közelebről: beszámoló arról a gazdasági tervről, melyet a következő öt év során kell megvalósítania hazánk dolgozó népének. Akik jelen voltak ilyen összejövetelen, igazat adhatnak nekem, mikor azt mondom, hogy ezek a tájékoztatások elősegítették békeszolgálatunkat, s hogy jó volt ilyen alkalommal is együtt lenni különféle felekezeti lelkészekkel, átélve a közös sors és a közös feladatok egybekötő erejét.

Megismétlem: együtt a békéért! Ott voltak az összejöveteleken meghívott világiak is. Elsősorban az előadók, akik minden alkalommal világi szakemberek voltak. Nem kétséges, hogy úgynevezett ideológiai különbségek vannak köztünk. Mi, lelkészek mindnyájan az Isten-hit partján állunk, a világiak pedig a túlsó parton vannak. S ezeken az összejöveteleken mégis felépült a híd, hiszen *egyetértünk két nagy kérdésben, a béke és a kenyér kérdésében*. Abban, hogy legyen békessége s legyen elegendő kenyere minden népnek, minden embernek.

Még harmadszor is megismétlem: együtt a békéért! S most kifejezetten csak egy bizonyos összejövetelre gondolok. A budapesti lelkészek decemberi összejövetelére. *Dr. Antos István* pénzügyminiszter tartott előadást az 5 éves tervről. A szakkérdésekhez nem értő lelkészek is megállapíthatták, hogy mennyi józan értelem és mennyi emberség van ebben a tervben. Az egyik felszólaló, egy református lelkész, azt a kérdést vetette fel, hogy a tervezők és végrehajtók igénylik-e azoknak az erkölcsi erőknél, lelki energiáknál a közreműködését a terv sikere érdekében, melyeket az egyházak tudnak mozgósítani a hívek becsületes és hűséges munkájában. A miniszter válasza nem egyszerű igen volt, hanem köszönet és határozott kérdés. Ahhoz, hogy a terv megvalósuljon, mondtotta, nem elég a fizikai energiák feltárása. Szükség van az emberek lelki, erkölcsi erejére is, a hűségre, a becsületre, az önfeláldozásra, a közös vagyon védelmére, s hogy az erőknél ezek a forrásai is felfakadjanak, az lelkeszi feladat is.

Azt hiszem, most már nem üres frázis ennek a fejezetnek a címe. De mielőtt békeszolgálatunk új területét vennők szemügyre, álljunk meg egy pillanatra az előbb említett s azóta már tragikus hirtelenséggel elhunyt *Antos István* miniszter emléke előtt... Természetesen nem tartozott híveink közé. De nagy tudása, egyszerűsége, közvetlensége, meleg embersége kivívta tiszteletünket. Korai halála az egész ország vesztése. Örülünk annak, hogy közöttünk, lelkészek között is szolgált, s nagyon fájlaljuk, hogy nem teljesíthette ígérését: máskor is szívesen eljövök önök közé!

MAGUNK KÖZÖTT

Az egyházmegyei lelkeszi munkaközösségek gyűlésein „magunk között” voltunk. Annak a minden részletében tisztázott kérdésnek, hogy a világ joggal várja tőlünk a béke becsületes szolgálatát, elsősorban a lelkészek közösségében kell realizálnia.

Békeszolgálatunk kérdéseivel — kisebb-nagyobb mértékben — minden egyházmegyében foglalkoztak. Ki kell emelnem — nem azért, hogy a többit megbántsam, hanem azért, hogy mindegyik elé jó példát állítsak — a kelet-békési lelkészek jó munkáját. Pozitív hangon foglalkoztak Vogel tételeivel, a prágai konferencia jelentőségével, a stockholmi leszerelési konferencia határozataival, a Béke Világtanács jubileumával, a Hiroshima bűnbánati nap teológiai alapvetésével, a körzeti lelkészi konferenciák határozataival. Különösképpen ez az utóbbi volt igen értékes összeállítás, s ha egykor valaki azt szeretné tudni, hogy az atomkorszakban mit mondtunk mi, magyar evangélikus lelkészek, az emberiségnek erről az életkérdéséről, ennek a dolgozatnak az alapján tisztá képet alkothat magának. Mivel egyházi békebizottságunk minden egyházmegyének rendszeresen megküldi az Országos Béketanács hivatalos kiadványait, minden lelkészi munkaközösségnek módjában van minden gyűlésén tájékozódást szerezni a szolgálat aktuális kérdéseiről.

Természetesen nemcsak ennyi történt ezen a téren. A kötelező témák között volt egy (A keresztyén ember viszonya hazájához és az emberiséghez), mely alkalmat adott lelkésztestvéreinknek a komoly és őszinte beszélgetésre a mi nagy témánkban. Azt reméljük, hogy az e tárgyról írott dolgozatok összefoglaló ismertetése és értékelése megjelenik majd lapunkban.

S még valamit. Az egyik egyházmegye, a nyugat-békési, egyik gyűlése alkalmából megnézett egy gyárat. Jó kezdemény ez. Folytatni s kiszélesíteni kellene. Vakok lennének, ha nem látnók, hogy a körülöttünk élő társadalom iparosodik és szocializálódik. Ezt az egész folyamatot megismerni, ehhez segítő szándékkal hozzájárulni, s megtalálni szolgálatunk új formáit, mindannyiunk számára aligha elkerülhető feladatok. Nem hallgathatom el egy élményemet. Egy gyárlátogatás alkalmával a vezető mérnök rámutatott a gigantikus méretű szerelőcsarnokra s így szólt a papi társasághoz: Íme, uraim, ez a mi templomunk. Nem gúnyból mondta ezt, hanem azzal a meggyőződéssel, hogy aki ebben a terebben becsületesen dolgozik, az Istent szolgálja.

MI TÖRTÉNT A GYŰLEKEZETEKBEN?

Statistikai adatokat nem közlünk, mert a jelentések hiányosak s így az adatok nem tükröznék híven a valóságot. De amit tudok, azt leírom abban a reményben, hogy ösztönzést adhat a gyülekezeti békeszolgálat végzésére.

Az augusztusi Hiroshima-napot minden gyülekezetünkben megtartottuk. Nem lehet megrendülés és megrettenés nélkül tudomásul venni azt, hogy az első, kicsiny atombomba áldozatainak száma megközelíti a százezret, s hogy még most is születnek azon a tájon torzszülött csecsemők. De bizonyos, hogy sok presbiterünk és hívünk lelkében meg erősödött az az elszánás, hogy a békét és az életet kell szolgálnia.

Sok gyülekezetben a kisebb összejövetelek, bibliaórák, szeretetvendégségek alkalmait használták fel arra, hogy tájékoztatást adjanak a híveknek erről a szolgálatról és feladatról. Az egyik gyülekezetben ezekben a kérdésekben keresték meg Isten választát: Az emberiség egysége — Mit mond az ige a háborúról? — Mit mond az ige a békéről? — Mi a történelem célja?

A lelkipásztori beszélgetések száma és eredménye megmérhetetlen. Annyit tudok, hogy sok beszélgetés e téma körül forgott: ugye, az állam kényszeríti a lelkészeket arra, hogy a békéről beszéljenek? A válasz csak ez lehetett: nem az állam, hanem *Isten!*

Az Országos Béketanács új elnöke székfoglaló beszédében azt mondta, hogy ebben a munkában nem „látványos manifesztációkra”, hanem apró, szinte láthatatlan eredményekre, egyesek és kis közösségek megnyerésére kell törekednünk. A mi szolgálati területünkön a kis közösségek a gyülekezetek, az egyesek a hívek.

Hiszem, hogy a gyülekezetekben is elvégezzük azt, ami reánk vár. Nem akarhatunk mást, mint amit Isten akar. Ő pedig azt akarja, hogy senki se vesszen el kicsinyei közül. Sem az örökélet, sem az élet számára.

Igen, Isten tervezi és irányítja a történelmet. Célja az, hogy a Föld békés otthona legyen minden gyermekének. Nem rossz feladat számunkra: ebben az építésben munkásnak lenni!

Dr. Keken András

KONFIRMÁCIÓRA AJÁNLJUK ALÁBBI KIADVÁNYAINKAT:

Biblia — — — — —	60,— Ft
Biblia (pegamoid kötés) — — — — —	80,— Ft
Biblia (bőrkötésben) — — — — —	100,— Ft
Énekeskönyv — — — — —	40,— Ft
Énekeskönyv (műbőrkötésben) — — — — —	50,— Ft
<i>Raffay</i> : Imakönyv — — — — —	25,— Ft
<i>Jávor</i> : Imakönyv — — — — —	20,— Ft
<i>Groó</i> : Imakönyv — — — — —	12,— Ft
<i>Káldy</i> : Bevezetés az Újszövetségbe — — — — —	30,— Ft
<i>Pálfy</i> : Krisztus tanúja — — — — —	5,— Ft
<i>Groó</i> : Az élet kenyere — — — — —	5,— Ft
Színes fali tábla igével — — — — —	8,— Ft
Luther rózsája jelvény — — — — —	5,— Ft

Kapható a Sajtóosztályon, (Budapest, VIII., Üllői út 24.)

Részletek az agendatervezetből

A temetés rendje

XVI. TEMETÉS

Az egyházi temetés a szeretet cselekedete. A temetéssel az egyház arról a közösségről tanúskodik, amely szeretetben fűzi össze minden élő és megholt tagját. A temetésnél ezért az egyház osztozik a gyászolók fájdalmában, részt vesz az elhunyt földi maradványainak eltakarításában, és bizonyóságot tesz arról, hogy az élő Úr Jézus Krisztus az ember egyedüli reménysége életben és halálban. Az egyház hirdeti és vallja a temetésnél, hogy bűneink miatt Isten haragjából vettettünk a halál hatalma alá, de Isten szabadulást is ad Jézus Krisztus által a bűntől és a haláltól, az ítélettől és a kárhozattól. Az egyház a temetésnél azzal fejezi ki a szeretet közösségét, hogy ezt a bizonyágtételét nem oktató módon mondja el, hanem maga is elfogadja azt a figyelmeztetést, amelyet Isten a gyülekezet egyik tagjának halálával ad s a gyászolókkal együtt maga is megvallja bűneit, és hallgatja Isten igéjének intését és vigasztalását.

A temetésnél az egyház nem ítélkezik sem az élők, sem a megholt felett. Nem azért végzi el a temetési szertartást, hogy ezzel az elhunytat vagy hozzátartozóit megtisztelje, és nem tagadja meg a temetési szertartást, hogy ezzel az elhunytat megbélyegezze, hozzátartozóit figyelmeztesse, vagy a gyülekezet tagjait fegyelmezze. Az egyház a szertartást lényege szerint mindig egyformán végzi annak a kifejezésére, hogy nincsen különbség, mindnyájan egyformán bűnösök vagyunk. Nem használ nem igehirdetésben, sem imádságban, sem formulákban olyan kifejezéseket, amelyekkel azt a benyomást kelti, hogy az elhunyt üdvözült, hanem a bűn egyetemességének tudatában mindenkit egyformán Krisztus bűnbocsátó irgalmába ajánl. A nyilvánvaló bűnben vagy hitelenségben elhunytakról sem mond ítéletet, hanem azokat is Isten kegyelmébe ajánlja, jóllehet bizonyóságot tesz arról, hogy Isten igéje szerint csak a Krisztusban meghaltak üdvözülnek. Emellett a gyülekezetnek tudnia és éreznie kell, hogy minden tagjának nyilvánvaló bűnéért vagy hitelenségéért a gyülekezet maga is felel Isten színe előtt. Ezért éppen az ilyen esetben különösen is indokolt, hogy a gyülekezet farizeusi ítélkezés helyett a bűnbánat mélységéből kiáltson Istenhez. Így vesz részt a gyülekezet az öngyilkosságba tévedt tagjainak temetésén is. Mert egyrészt tudja, hogy aki megáll a kísértésben, az Krisztus által áll, másrészt az elbukott bukása a gyülekezet veresége is, és többnyire a gyülekezet hitének és szeretetének fogyatékoságáról is tanúskodik.

Sohase felejtjük el, hogy a halálesetnél mindig a bűn a legfájdóbb pont. Ez a halál fullánkja. Fáj az a gondolat, hogy elhunyt testvérünk élete bűneivel együtt jóvátehetetlenül lezárult, és fáj az a gondolat is, hogy az ellene vétetteket és a mulasztásokat sem lehet többé jóvátenni

vagy pótolni. Különösen érzik ezt az egy családhoz tartozók. Az ember haláleset alkalmával érzi leginkább a bűnök jóvátehetetlenségét, ezért akkor éhezik leginkább bűnbocsánatra. Fontos, hogy ezt megkapja lelkészétől az evangélium által, mert különben könnyen a bűnök leplezésébe vagy elkeseredésbe fásul.

Az egyház nemcsak hirdeti a bűn és a halál összefüggését, hanem a halál láttán bűnbánó imádságban Krisztusnál keres menedéket a bűn és a halál ellen. Nemcsak hirdeti Krisztus győzelmét a bűn és a halál felett, hanem imádságban és énekekben magasztatja is Krisztust győzelméért. A bűnbánó imádság és Krisztus magasztatása ugyanúgy szerves része a temetési szertartásnak, mint ahogyan hozzátartozik a keresztyén hit minden megnyilatkozásához.

A halottakért való imádkozást a Szentírás nem tiltja és nem parancsolja. A megholtat röviden Isten irgalmába ajánljuk, de ezen nem megyünk túl.

A szertartás rendjén mostohább körülmények között se változtassunk. Használjuk a teljes rendet akkor is, ha csak kevesen vannak vagy csak a lelkész van jelen. A temetés ilyenkor is az egyház cselekménye: a lelkész személyében az egyház végzi azt. Az énekeket akkor se hagyjuk el, ha a gyülekezet nem énekel vagy nincs jelen: a lelkész egymagában is énekelje vagy olvassa.

Az igehirdetést a lelkész mindig azon a helyen mondja, ahol leg többen hallgatják, és legjobban biztosítható a gyülekezet figyelme.

A temetési szertartással kapcsolatban elhangzó beszédekért a lelkész felelős, ha arra az állami hatóságok külön engedélyt nem adtak. A lelkész ezért kívánja meg a beszédek előzetes bejelentését, s ha előre be nem jelentett beszéd tartalmát nem tudja vállalni, távozzék el onnan.

A temetés külső rendjét a helyzet és a helyi szokások szabják meg, néhány pontban azonban egységre kell törekednünk. Krisztushitünk kifejezéséül vitessünk nyeles feszületet a menet élén. Háznál, ravatalozónál és sírnál álljon a feszületvivő a halott fejéhez vagy a lelkész jobb-jára. Baljára rendszerint a kántor áll. A lelkész a halott lába felől helyezkedik el, ha szilárd helyi szokás másképpen nem követeli. Menetben a feszületet az élén viszik, a lelkész közvetlen a koporsó előtt halad, a koporsó után a gyászolók, a gyülekezet pedig részben a lelkész előtt, részben a gyászolók után. A koporsót sírhoz érkezéskor azonnal a sírba tétetjük. A szertartás befejezése után a lelkész kezdi meg a szokásos háromszori földszórást: ezzel a lelkész és a gyülekezet jelképesen részt vesz elhunyt tagjának eltakarításában.

A gyülekezettől távol megholtak hozzátartozóinak kérésére a gyülekezetben is tarthatunk külön istentiszteletet, ha a hozzátartozók hitelesen igazolták az illető elhunytát. Az ilyen alkalomra érvényes ugyanúgy mint minden temetési szertartásra, hogy nem az elhunyt tisztetére és üdvösségének biztosítására, hanem Isten igéjének hallgatására, nevének segítségül hívására és magasztatására történik.

Halálozás emlékünnepe családi jellegű alkalom, gyülekezeti istentisztelet keretében tehát nem hirdetjük, és lehetőleg házi istentisztelet keretében tartjuk. Templomban is tartható, főként ha úrvacsoraszítás csatlakozik hozzá, de ebben az esetben is családi jellegű alkalom. Gyülekezeti jellegűvé csak akkor tehető, ha azt az elhunyt egyházi szolgá-lata Zsid. 13,7 figyelembevételével indokoltá teszi.

1. SZERTARTÁS KÉT HELYEN

Ezt a rendet használjuk, ha a szertartás két helyen: a háznál vagy a ravatalozónál és a sírnál történik.

a) Szertartás a háznál vagy a ravatalozónál

(1. Ének)

2. *Invocatio, adjutorium.*

A: *Invocatio*.*

Az Atya, fiú, Szentlélek nevében.

Ámen.

Segítségünk az Úr nevében van,
aki teremtette a mennyet és a földet.

B: *Adjutorium*.*

Uram, nyisd meg ajkamat,
hogy hirdesse szám dicséretedet!

Isten, légy szabadításomra!

Uram, siess segítségemre!

Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek,
miképpen volt kezdetben,
most és mindenkor és mindörökkön örökké. Ámen.
Dicsérünk Téged, Urunk, örök dicsőség Királya.

3. *Bűnbánati zsoltár.*

Zsolt. 143,2; 130,1—8.

Uram! Ne szállj perbe a Te szolgálóddal,
mert egy élő sem igaz Teelőtted!

A mélységből kiáltok Hozzád, Uram!

Uram, halld meg hangomat!

Figyeljen a Te füled

könyörgésem hangjára.

Ha számontartod, Uram, a bűnöket,

Uram, kicsoda maradhat meg?

Mert Nálad van a bocsánat,

hogy féljenek Téged!

Várom az Urat, várja az én lelkem,

és bízom ígéretében.

Várja az én lelkem az Urat,

jobban, mint az örök a reggelt,

az örök a reggelt.

Bízzál, Izráel, az Úrban, mert az Úrnál van a kegyelem,
és bőséges Nála a szabadítás.

* Az A. és a B. a tervezetben mindig alternatívát jelöl.

Ő meg is szabadítja Izráelt
minden bűnéből.

Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek,
miképpen volt kezdetben,
most és mindenkor és mindörökkön örökké. Ámen.

Uram! Ne szállj perbe a Te szolgálóddal,
mert egy élő sem igaz Teelőtted.

(4. *Salutio.*

Az Úr legyen tiveletek!
És a te lelkeddel!

5. *Első lekcio.*

Jézus Krisztus, a mi Urunk és Megváltónk ezt mondja: Minden, amit nékem ad az Atya, énhozzám jön, és aki énhozzám jön, azt én semmiképpen ki nem vetem. Mert nem azért szállottam le a mennyből, hogy a magam akaratát cselekedjem, hanem annak akaratát, aki elküldött engem. Az pedig az Atyának akarata, aki elküldött engem, hogy semmit el ne veszítsek abból, amit nékem adott, hanem feltámasszam azt az utolsó napon. Mert az az én Atyámnak akarata, hogy mindannak, aki látja a Fiút és hisz Őbenne, örök élete legyen és feltámasszam azt az utolsó napon. (Jn. 6,38—40.)

6. *Krisztust magasztaló ének.*

A: 738,1.

Jézus Krisztus, mi Megváltónk,
Haláltól megmentőnk,
Ki feltámadtál,
bűntől megszabadítál,
Jézus, irgalmazz nekünk!

B: 411,1.

Ó, hogy adhassak hálákat
Néked, édes Jézusom,
Én megváltó Krisztusom,
Ki a halál kapujából
Kihoztál, segítségem,
Jézus, én reménységem.

C: 413,1.

A mi szívünk téged óhajt,
Jézus, Isten Báránya!
Vedd kedvesen ezt a sóhajt,
Mely áldásodat várja!
Mert a halál megrontója
S örök életnek adója
Te vagy, áldott Jézusunk,
Üdvözítő Krisztusunk.

7. Második lekcio vagy igehirdetés.

(A. Második lekcio.)

Ezt mondja az Úr, aki van, aki volt, és aki eljövendő: Bizony, bizony mondom néktek, hogy aki hallja az én beszédemet, és hisz annak, aki elküldött engem, örök élete van, és nem megy az ítéletre, hanem átment a halálból az életre. Bizony, bizony mondom néktek, hogy eljön az óra, és az most van, amikor a halottak meghallják az Isten Fiának szavát, és akik meghallják, élnek. Mert ahogyan az Atyának élete van önmagában, úgy a Fiúnak is megadta, hogy élete legyen önmagában. És hatalmat adott neki az ítélettelre is, mivel Ember Fia. Ne csodálkozzatok ezen, mert eljön az óra, amelyben mindazok, akik sírban vannak, meghallják az Ő szavát és kijönnek: azok, akik a jót cselekedték, hogy feltámadjanak az életre, azok pedig, akik a gonoszt cselekedték, hogy feltámadjanak a kárhozatra. (Jn. 5,24—29.)

Te pedig, Krisztusunk, könyörülj rajtunk!
Istennek legyen hála!)

B. Igehirdetés.

a. Igeolvasás.

Hallgassuk meg Isten igéjét!

Igeolvasás.

Te pedig Krisztusunk, könyörülj rajtunk!

Istennek legyen hála!

b. Igehirdetés.

(c. Életrajz.)

8. Imádság.

Imádkozzunk!

Aldott légy, Jézus Krisztus Urunk Atyja, hogy nagy irgalmad szerint újonnan szültél minket élő reménységre Jézus Krisztus feltámasztása által. Dicséret és hála Néked, hogy minket is feltámasztasz, és mindenben Hozzá hasonlónvá teszel. Tiéd a dicséret minden vigasztalásért, minden reménységért életben és halálban, minden erőért és bizonyosságért, amelyet Te adsz nekünk a megdicsőült Fiadba vetett hit által. Kérünk is Téged, Urunk és Istenünk, növeld hitünket, hogy Krisztussal naponként feltámadjunk a bűn halálából, és Urunk győzelmes feltámadásának igaz tanúi legyünk szavunkkal és életünkkel. Jézus Krisztus Urunk által, aki Veled és a Szentlélekkel él és uralkodik örökké.

Ámen.

9. Aldás.

A. Háznál.

Az Úr őrizze meg kimenetelünket és bemenetelünket mostantól mindörökké.

Ámen.

B. Ravatalozónál.

Isten békessége, mely minden értelmet felülhalad, őrizze meg szívünket és elménket a Krisztus Jézusban.
Amen.

10. *Ének.*

b) Szertartás a sírnál

1. *Ének.*

2. *Antifóna.*

A:

Krisztus meghalt bűneinkért. Halleluja!

És feltámadott megigazulásunkra. Halleluja!

B:

Nem halok meg, hanem élek. Halleluja!

És hirdetem az Úr cselekedeteit. Halleluja!

3. *Zsoltár.*

Zsolt. 62,2; 23,1—4.

Csak Istenben nyugszik meg lelkem,
Tőle van az én szabadulásom.

Az Úr az én pásztorom,
nem szűkölködöm.

Füves legelőkön nyugtat engem,
és csendes vizekhez terel engem.

Lelkemet megvidámítja,

és az igazság ösvényén vezet az Ő nevéért.

Még ha a halál árnyékának völgyében járok is,
nem félek a gonosztól,

Mert Te velem vagy:

a Te vesszöd és botod vigasztalnak engem.

Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek,
miképpen volt kezdetben,

most és mindenkor és mindörökkön örökké. Amen.

Csak Istenben nyugszik meg lelkem,
Tőle van az én szabadulásom.

4. *Lekció vagy igehirdetés.*

A. *Lekció.*

Ezt írja János, az Úr apostola:

Ezután új eget és új földet láttam, mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger sem volt többé. Láttam a szent várost, az új Jeruzsálemet is: a mennyből, Istentől szállt alá elkészítve mint a völgyényszámára felékesített menyasszony. Hatalmas szótatot is

hallottam, amely ezt mondta a királyi szék elől: Íme, Isten sátora az embereknél. Velük lakozik, azok pedig népe lesznek és maga Isten lesz velük. És letöröl szemükről minden könnyet. Halál sem lesz többé sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az előbbi dolgok elmúltak. És a királyi székben ülő így szólt: Íme, én mindent újjá teszek. Ezt is mondta: Írd meg! Mert ezek a beszédek bizonyosak és igazak! És így szólt hozzám: Megtörtént! Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég. Én a szomjazónak majd ingyen adok az élet vizének forrásából. Aki győz, örökségül nyeri ezeket: és Istene leszek annak, az pedig fiam lesz nékem. (Jel. 21,1—7.)

Te pedig Krisztusunk, könyörülj rajtunk!
Istennek legyen hála!

B. Igehirdetés.

a. Igeolvasás.

Hallgassátok meg Isten igéjét!

Igeolvasás.

Te pedig Krisztusunk, könyörülj rajtunk!
Istennek legyen hála!

b. Igehirdetés.

(c. Életrajz.)

5. Imádság.

Imádkozzunk!

Mindenható Isten! Erősítsd a feltámadásba vetett hitünket, amelyre elhívtál minket Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. Add, hogy ez legyen a mi vigasztalásunk, amikor elválunk e testvérünk-től, és földi maradványait a Te akaratod szerint a sír ölére helyezzük. Add, hogy szívünk a szenvedés és a halál világában az eljövendőket és a mennyeieket keresse, ahol Krisztus, a Te Fiad, a mi Urunk ül a Te jobboldon. Add, hogy Néked szolgáljunk hitben életünk minden napján, és készenlétben várakozzunk arra az órára, amelyben eljön a Te Fiad, hogy elhozza és teljessé tegye a Te országot. Jézus Krisztus Urunk által, aki Veled és a Szentlélekkel él és uralkodik örökké.

Amen.

6. Kyrrie.

Uram, irgalmazz!

Uram, irgalmazz!

Krisztus, irgalmazz!

Krisztus, irgalmazz!

Uram, irgalmazz!

Uram, irgalmazz!

7. *Miatyánk.*

Miatyánk, ki vagy a mennyekben... mindörökké. Ámen.

8. *Hitvallás.*

(Magasztaljuk a Szentháromság egy igaz Istent az egész kereszténység hitvallásával!)

Hiszek egy Istenben...

...és az örök életet. Ámen.

9. *Sírbatétel, elbocsátás.*

Ezt mondja az Úr az embernek:

Porból vétettél, porrá kell lenned.

Ezért NN testvérünk földi maradványait is eltemetjük, hogy porrá legyen, ami porból vétetett.

De Jézus Krisztus a mi reménységünk,

aki meghalt bűneinkért, és feltámadott megigazulásunkra.

A:

Úr Jézus Krisztus! Irgalmodba ajánljuk e testvérünket: bocsásd meg vétkeiket és vidd őt az örök életbe. Tied a dicsőség az Atyával és a Szentlélekkel együtt, most és mindenkor és mindörökkön örökké.

Ámen.

B:

Az Ő irgalmába ajánljuk e testvérünket: Ő bocsássa meg vétkeiket, és vigye őt az örök életbe. Az élő Úr Jézus Krisztusé a dicsőség az Atyával és a Szentlélekkel együtt most és mindenkor és mindörökkön örökké.

Ámen.

10. *Áldás.*

11. *Ének.*

2. SZERTARTÁS HÁROM HELYEN

Ajánlatos a temetést eszerint végezni. E rend nagy előnye, hogy a temetési szertartás a templomban végződik, s ott a gyászolók és a gyülekezet időjárási viszonyoktól függetlenül csendesedhetnek el, és hallgathatják Isten igéjét. Utána csatlakoztatható az úrvacsoraosztás is.

a) Szertartás háznál vagy ravatalozónál

(1. *Ének.*)

2. *Invocatio, adjutorium.*

3. *Bűnbánati zsoltár.*

143,2; 130,1—8.

(4. *Salutatio.*)

5. *Lectio.*

6. Krisztust magasztaló ének.
7. Imádság.
8. Áldás.
9. Ének.

b) Szertartás sírnál

1. Ének.
2. Antifona.
3. Imádság.
4. Kyrie.
5. Miatyánk.
6. Hitvallás.
7. Sírbatétel.
8. Áldás.
9. Ének.

c) Szertartás templomban

- (1. Ének.)
2. Adjutorium.
3. Zsoltár.

62,2; 23,1—4.

- (4. Salutatio.)

5. Lekció.

Jel. 21,1—7.

6. Énekvers.

Az örök életről.

7. Igehirdetés.

Igehirdetés a szószékről.

Utána életrajz olvasása, ha szokásban van.

8. Énekvers.

9. Imádság.

10. Miatyánk.

11. Áldás.

12. Ének.

Ha az istentisztelet után úrvacsoraosztás következik, a gyónás az imádsághoz csatlakozik.

3. SZERTARTÁS EGY HELYEN

a) Szertartás háznál, ravatalozónál vagy sírnál

Ezt a rendet használjuk:

- (1) háznál vagy ravatalozónál, ha a temetés más községben történik;
- (2) háznál vagy ravatalozónál, ha hamvasztás következik;
- (3) sírnál, ha a halottat egyházi szertartás előtt kellett sírba helyezni;
- (4) hamvasztás után, urna elhelyezésekor.

(1. Ének.)

2. *Invocatio, adjutorium.*

3. *Bűnbánati zsoltár.*

A: *Általában:*

Zsolt. 143,2; 130,1—8.

B: *Urna elhelyezésekor:*

Mint A. alatt, de ha ez a zsoltár hamvasztás előtt már elhangzott, akkor: Zsolt. 62,2; 86,3—13.

(4. *Salutatio.*)

5. *Lekció.*

6. *Krisztust magasztaló ének.*

7. *Igehirdetés.*

Utána életrajz olvasása, ha szokásban van.

8. *Imádság.*

9. *Kyrie.*

10. *Miatyánk.*

11. *Hitvallás.*

12. *Elbocsátás, sírbatétel.*

A: *Elbocsátás.*

Ha más községben lesz a temetés, vagy ha hamvasztás következik, a szokásos formulát használjuk a következő változtatással:

... NN testvérünk földi maradványait is elbocsátjuk utolsó útjára, hogy porrá legyen...

B: *Sírbatétel:*

A szokásos formula.

C: *Urna elhelyezése:*

A szokásos formula a következő változtatással:

... NN testvérünk földi maradványait is elhelyezzük földi nyughelyére, hogy porrá legyen...

13. *Áldás.*

14. *Ének.*

b) Szertartás templomban

Ezt a rendet használjuk:

(1) ha a temetés más községben történik, de a hozzátartozók igehirdetést kértek;

(2) halálozás emléknepján.

(1. *Ének.*)

2. *Adjutorium.*

3. *Bűnbánati zsoltár.*

A: *Ha a szertartás távoli temetés idején történik:*

Zsolt. 143,2; 130,1—8.

B: *Halálozás emléknepján:*

Zsolt. 62,2; 86,3—13.

4. (*Salutatio.*)

5. *Lekció.*

Jel. 21,1—7.

6. *Hitvallás.*

7. *Énekvers.*

Az örök életről.

8. *Igehirdetés.*

Igehirdetés a szószékről.

Utána életrajz, ha szokásban van.

9. *Énekvers.*

10. *Imádság.*

11. *Kyrie.*

12. *Miatyánk.*

13. *Áldás.*

14. *Ének.*

Ha az istentisztelet után úrvacsoraosztás következik, a gyónás az imádsághoz (10. pont) csatlakozik.

XVI. TEMETÉS

155. Aligha volna lehetséges ezen a helyen felidézni és részleteiben tárgyalni azt a sokféle teológiai és liturgiai kérdést, amely az utolsó évszázad alatt a temetéssel kapcsolatban felmerült, és még mindig nem jutott nyugvópontra. Nem is tartom szükségesnek mindenre kitérni, mert a sok vita eléggé megbízható eredménye az, hogy a temetési gyülekezeti aktus és benne Isten igéjének kell érvényesülnie. Ezt el is tudom fogadni azzal a kiegészítéssel, hogy a gyülekezeti elvnek magába kell ölelnie a családi, baráti és munkatársi közösségek szempontjait is, Isten igéjének pedig fel kell vennie magába az embert tényleges valóságában. Nem szabad tehát elfelejtenünk, hogy a gyülekezet nem egyes emberekből áll, hanem olyan emberekből, akiket családi, baráti, munkatársi kapcsolatok szorosabban vagy lazábban fűznek össze. Isten igéje pedig sohasem általában, hanem mindig a valóságos emberhez, a testvér, apa, anya, barát, munkatárs halálától különbözőképpen érintett emberekhez szól. Természetesen baj volna, ha az utóbbi elnyelné az előbbit: ha a családi, baráti és emberi szempontok kerülnének a gyülekezet és az ige fölé. A megoldás legegészségesebben akkor adódik, ha a halálesetből adódó személyes és családi jellegű kérdéseket a személyes és családi pasztorálás kapcsán oldjuk meg, s akkor nem fogjuk a gyülekezet előtt elmondani azt, amit a családnak vagy négy szemközt kell elmondanunk, vagy éppen séggel a halottnak kellett volna elmondanunk. Emellett meg kell keresnünk annak a formáját is, hogy a család a maga természetes lelki igényeinek megfelelő módon vehessen búcsút elhunyt tagjától. Ez olyan természetes igény, amellyel helytelen volna nem számolnunk. Kielégítése azonban nem tartozik az egyházi szertartás keretébe. Nem helyesíthető tehát sem a halottbúcsúztatás, sem az, ha a lelkész beszédével vagy bizonyos formulákkal pótolja a búcsúztatót. Ellenben jó megoldás az, ha a lelkész temetés előtti napon családi áhítatot tart a háznál, és akkor mondja el azt, amit családban el kell mondania. Az is elfogadható, ha a család egyik tagja mond néhány szót és imádságot, mielőtt kiviszik

a koporsót a házból. Lehetséges kötött szövegű életrajz felolvasása is az igehirdetés után, ahogyan azt némely gyülekezetben gyakorolják.

156. A helyzetek és alkalmak sokfélesége miatt talán a temetés rendje a legegységesebb valamennyi cselekmény között. Helyi szokások is szívósan tartják magukat a temetéssel kapcsolatban. A lehetőségek száma azonban mégsem korlátlan. Az esetek többségénél két helyen folyik a szertartás: háznál vagy ravatalozónál és sírnál. Néhol előfordul még az is, hogy három helyen van szertartás: háznál vagy ravatalozónál, sírnál és templomban. Ezt a rendet írja elő az 1874-ben Pápán megjelent dunántúli egyházkerületi rendtartás, az ún. pápai rendszer. Az a régebbi szokás, hogy a házból a templomba viszik a halottat, és onnan a temetőbe, ma már kivesszék a gyülekezetekből, és bizonyára csak lelkész temetésénél fordul elő külön hatósági engedély alapján. Emlékét néhol talán még őrzi az a szokás, hogy a halottas menet a templom felé kerül, és egy percre megáll a templom előtt. Rendkívüli esetekben fordul elő az is, hogy a temetési szertartás csak egy helyen történik. Ez az eset, ha a halottat máshová szállítják temetésre vagy elszállítják hamvasztásra, vagy ha a halottat valamilyen okból (járvány, háború stb.) a szertartás előtt sírba kell tenni, vagy ha az urnát helyezik el hamvasztás után. Ilyenkor az egyetlen szertartás a háznál, a ravatalozónál vagy a sírnál történik. Ugyancsak egy helyen, mégpedig a templomban folyik a szertartás, ha a temetés a gyülekezettől távol történik, de a halott hozzátartozói igehirdetést kértek a gyülekezetben. Végeredményben tehát nincs is sokféle rendre szükség. Ki kell dolgozni a háznál vagy a ravatalozónál, a sírnál és a templomban folyó szertartás rendjét, s ezekből levezethető az egy helyen folyó szertartások rendje is. Megjegyzem, hogy valamennyi változat közül legjobban tetszik nekem a „pápai rendszer”. Ennek előnye az, hogy az igehirdetés akkor hangzik el, amikor a koporsót elföldelték, és ezzel bizonyos értelemben véget ért a halál-esettel kapcsolatos izgalom és nyugtalanság. Ez kedvező pillanat szokott lenni az elcsendesedésre és a figyelmesebb hallgatásra. Az ember a templomban amúgyis megnyugszik. Itt szokta hallgatni Isten ígését. Itt külső zavarástól és időjárástól viszonylag függetlenül folyhat a szertartás. Sőt könnyen csatlakoztatható hozzá az úrvacsoravétel! Sok helyen olyan a temető fekvése, hogy temetés végén minden nehézség nélkül mehetne a gyülekezet a templomba. Kísérletet kellene tenni ezzel a renddel. Tény azonban, hogy vannak helyek, ahol egyáltalán nem, vagy csak nehezen volna megvalósítható.

157. A temetés rendjének egyik legfontosabb része az igehirdetés. Egyetlen temetésnél sem hagyható el. Kiküszöbölésére nem kielégítő érv az, hogy az igehirdetés könnyen hamis vágányra fut. Ugyanez elmondható az imádságra, sőt az istentisztelet majdnem minden részére is. Vállalnunk kell a temetésnél az igehirdetés kockázatát. Sem rang, sem kor, sem életfolytatás szempontjából nem szabad különbséget tennünk, és az igehirdetést bizonyos esetekben elhagynunk. Gyermekeknek is hirdetjük az ígét, hiszen az nem a megholt gyermeknek, hanem a haláltól érintett családnak és a gyülekezetnek szól. Fontos, hogy az igehirdetés minden esetben ott történjék, ahol azt legtöbben hallhatják, és a kellő csend is leginkább biztosítható. Ha szűk a hely a ház udvarában vagy a ravatalozó körül, akkor inkább a sírnál mondjuk a beszédet. Helyét tehát nemcsak a háznál vagy a ravatalozónál, hanem a sírnál végzendő szertartás rendjében is meg kell jelölnünk.

158. A múlt század közepe óta fokozódó mértékben próbálják a temetési szertartást tartalmassá tenni szentírási helyekkel. Ez helyes. A megoldások közül azonban kevésbé tartom jónak az íráshelyek láncolatát, ahogyan az egyes agendák nyomán divatossa vált. Különösen nem érzem kielégítőnek, ha az íráshelyeket valamilyen teológiai fonalra fűzik fel. Ez erősen racionálissá és szárazon tanítójellegűvé teszi a rendet, s emellett az íráshely rendszerint sokkal többet tartalmaz, mint amire a bevezető szöveg utal. Ugyanaz az ige az egyik embernek vizsgáztalás, a másíknak intés, vagy már eredetileg is mindkettőt együtt tartalmazza. Helyesebb megoldásnak tartom a lekcioakat, egy-egy jól kiválasztott igeszakasz felolvasását.

159. Fontosnak tartom, hogy a temetés rendjében hangsúlyos helyet kapjon a bűnbánat hangja és Krisztus magasztalása. Necsak beszéljünk az ember bűnös voltáról és Krisztus megváltó munkájáról, hanem valljuk is magunkat bűnösnek és magasztaljuk Krisztus irgalmát! Az első zoltároknak, a második énekekben szólalhat meg. A zoltárok használata a temetésnél ősrégi szokás. Hieronymus († 420) már úgy beszél róla, mint christiana traditio-ról. Chrysostomus († 407) a 116., 23. és 34. zoltárt említi, hogy ezeket énekeltek ravatalnál. A XIII. századtól fogva kimutatható a 130. zoltár használata temetésnél. Ezek közül állandó használatra felvettem a rendbe a 130. és a 23. zoltárt, előbbit a háznál vagy a ravatalozónál, utóbbit a sírnál vagy a templomban folyó szertartásba. Egyes rendek a 130. zoltárt a sírnál imádkoztatják. Ezt azonban a halottbúcsúztatók emlékeihez szokott fülekre való tekintettel nem tartom célszerűnek: úgy értenék félre, mintha a zoltárt a mélységbe bocsátott halott nevében imádkoznánk. Egyébként is helyesnek látom, hogy a temetés minden esetben hosszas bevezetés nélkül ezzel a bűnbánó hanggal kezdődjék.

160. Jogos a panasz arról, hogy énekeskönyvünk temetési része rövid. Viszont énekeskönyvünk egyéb része nem kevés olyan éneket tartalmaz, amely alkalmas keresztyén (!) temetésre. Nemcsak az Istenben való bizodalom énekei, hanem a húsvéti énekek közül is lehet válogatni. Kiválóan alkalmas énekek vannak a Jézus-énekek között: 407, 410, 413, valamint a hit és megigazulás énekei között is: 349, 350, 351. Hasonlóan az új részben is. Megrendítően szép: 791.

161. A temetési imádságoknak mértéktartóknak kell lenniök a személyesség tekintetében. Semmi esetre sem szabad az imádsággal vagy egyéb szertartással azt a benyomást keltenünk, mintha azzal helyreüthetnénk azt, amit az ember életében elhibáztott. Ugyanakkor azonban abba a végletbe sem szabad esnünk, hogy egyáltalában nem imádkozunk a megholtért. Igaz, hogy nincs rá Krisztustól parancsunk, de nincs is tilalmunk. Talán szabad ezt is a Krisztus nevében imádkozás szabadsága alá foglalni (Jn. 16, 23). Megfelelő mértéktartással lehet ezt a halottért való könyörgést úgy gyakorolni, hogy egyidejűleg csorbitatlanul hirdetjük Isten ígését arról, hogy ebben az életben kell megragadnunk az evangéliumban felkínált kegyelmet. A halottért való imádságunk tehát lényegében arra az egyetlen mondatra korlátozódik, hogy az Úr kegyelmébe ajánljuk őt. Luther és a lutheri teológusok nagyobb részének álláspontja támogatja ezt az eljárást. De nem akarnám kényszeríteni azt sem, aki ezt nem tudja lelkiismeretére venni. Hagyja ki ezt a mondatot. Minden esetre helyesebb azonban, ha röviden imádkozunk a halottért, és ezzel kifejezzük, hogy üdvössége felől bizonytalan-

ságban vagyunk, mintha bizonyos fordulatokkal azt a benyomást keltjük, hogy az elhunyt bizonyosan üdvözült.

162. Több rend beleilleszti a sírnál folyó szertartásba a hitvallást. Ez helyes. Nem követendő Raffay rendje, amely a második hitágazat lutheri magyarázatát javasolja. Nem mellékes az a szempont, hogy a sír szájánál a keresztelési hitvallást mondjuk el, hiszen azért temettettünk el a keresztelésben Krisztus által a halálba, hogy Óaltala fel is támadjunk. A hitvallás szokásos bevezető formuláját sem tudom elfogadni, mert leszűkíti és racionalizálja a hitvallás tartalmát. A hitvallás sokkal több mint vigasztalás, erősítés és okulás. Sokkal inkább Isten magasztalása a cselekedeteiről való bizonyoságtétel formájában. Helyéről lehet vitatkozni, de talán leghelyesebb a Miatyánk doxológiájához csatlakoztatni. Így jól vezet át a sírbatételi formulához.

163. A sírbatételi formula sok vitára adott alkalmat. Három kérdést kell megoldani: (1) Szabad-e a formulát a halotthoz intézve második személyben fogalmazni? (2) Szabad-e megáldani a halottat? (3) Hogyan lehet formulába foglalni a feltámadás hitét, de mégis elkerülni azt a félreértést, hogy ezzel minden halottat üdvözültnek nyilvánítsunk? Az első két kérdésre nemmel válaszolunk, tehát nem szólítjuk meg a halottat, és nem áldjuk meg a holttestet, mert mind a kettőt csak élővel kapcsolatban tesszük. A harmadik kérdésre azonban nagyon nehéz jó szöveggel válaszolni. A minden feltételnek megfelelni akaró formulák többnyire szárazak és élettelenek. Nagyon elterjedt formula a Common Prayer Book formulája (1662): „Mivel tetszett a mindenható Istennek, hogy nagy irgalmával magához vegye elhunyt kedves testvérünk lelkét, átadjuk testét a sírnak, földet a földnek, hamut a hamunak, port a por-nak, az örök életre való feltámadás bizonyos reménységében, Jézus Krisztus urunk által, aki megdicsőíti gyarló testünket, hogy hasonlóvá legyen megdicsőült testéhez, azzal az erővel, amellyel mindeneket maga alá rendelhet.” De ez is egyszerűen kijelenti, hogy Isten az elhunyt lelkét magához vette. Nálunk is kedvelt ez a szentháromsági formula „Atya Isten, akit te teremtettél, Fiu Isten, akit te megváltottál, Szentlélek Isten, akit te megszenteltél: szentséges kezeidbe ajánljuk.” De ennek hibája az, hogy magyartalan, hogy a halotról egyszerűen kijelenti megszentel-tését, és hogy a teremtést, a megváltást és a megszentelést mechanikusan szétosztja a Szentháromság három személyére. A megoldást inkább Gn. 3, 19-re és ezzel szemben Krisztusban való reménységünkre utalással keresném ilyen formán: „Ezt mondja az Úr Isten az embernek: Porból vétettél, porrá kell lenned. Ezért NN testvérünk földi maradványait is eltemetjük, hogy porrá legyen, ami porból vétetett. De Jézus Krisztus a mi reménységünk, aki meghalt bűneinkért és feltámadott megigazulásunkra. Úr Jézus Krisztus! Irgalmadba ajánljuk e testvérünket: bocsásd meg vétkeit és vidd őt az örök életbe. Tiéd a dicsőség az Atyával és a Szentlélekkel most és mindenkor és mindörökkön örökké. Ámen.” A második fele esetleg így is folytatható: „Az Ő irgalmába ajánljuk e testvérünket: Ő bocsássa meg vétkeit és vigye őt az örök életbe. Az élő Úr Jézus Krisztusé a dicsőség az Atyával és a Szentlélekkel együtt most és mindenkor és mindörökkön örökké.” Ha ugyanezt a formulát szentháromsági formával akarjuk befejezni, akkor így fogalmaznám: „Atya, Fiu, Szentlélek Isten! A Te irgalmadba ajánljuk azt, akit Te teremtettél, megváltottál és megszenteltél. Bocsásd meg vétkeit és vidd őt az örök életbe. Szentháromság egy igaz Isten! Tiéd a dicsőség most és mindenkor és mindörökkön örökké.” Ez nyelvi és teo-

lógiai szempontból helyesebb, mint a szokásos formula, de kifogásolható, hogy ez is minden halottról feltételezi a megszentelést. Végül még egy befejezési lehetőség: „De a feltámadott Úr Jézus Krisztus a mi reménységünk, aki gyarló testünket dicsőséges testéhez hasonlóvá alakítja azzal az erővel, amellyel maga alá rendelheti a mindenséget. Övé a dicsőség most stb.” Megjegyzem még, hogy nézetem szerint a földszórás szokása meghagyható, de nem kell a formula mondása közben végezni. Jó értelme van annak is, hogy a lelkész a szertartás végén jelképesen, külön magyarázó mondat nélkül a földszórással kezdi meg a hantolást.

164. Külön szeretnék rámutatni arra, hogy helyes a koporsót leengedni a sírba, míhelyt a sírhoz érkeznek vele. Ezt a szokást egységesen követni kellene. Közben a gyülekezet énekelhet. Kíméletesebb ez a szokás, mint bármiféle más eljárás.

165. A halotthamvasztásnál egyelőre még nem alakult ki állandó szokás, de úgy látszik, hogy két esetben veszik igénybe az egyházi szolgálatot: hamvasztás előtt és urnaelhelyezéskor. Mindkét esetben az egy helyre összevont rendet használhatjuk, s az elbocsátó formulát kell megfelelően alkalmaznunk.

166. A temetést a név említésével a legközelebbi vasárnapi istentiszteleten hirdetjük, és a hirdetéshez rövid imádságot fűzünk. Ezt előre megmondjuk a hozzátartozóknak, hogy eljöjjenek. Ezen túlmenően gyülekezeti alkalom keretében csak akkor emlékezünk meg elhunytól, ha egyházi szolgálatban állott és élete s egyénisége indokoltá teszi a megemlékezést Zsid. 13, 7. értelmében. A családi jellegű megemlékezés azonban nem hárítható el.

167. A gyülekezettől távol eltemetett testvérről istentisztelet keretében hirdetéssel és rövid imádsággal emlékezünk meg, minél hamarabb a hír vétele után. De tarthatunk külön istentiszteletet is, ha az illető a gyülekezet tagja volt, és a gyülekezetben élő rokonok és ismerősök kéri a megemlékezést. Vigyáznunk kell azonban, hogy ez ne kerüljön párhuzamba a halotti misével. Az legyen a jellege, hogy a rokonok Isten ígését akarják hallani hozzátartozójuk elhunytával. A gyülekezettől távol elhunytól csak akkor emlékezhetünk meg, ha megbízható bizonyítékot mutattak be haláláról.

168. A halálozás emlékűnnepét családi körben tartjuk, lehetőleg házi istentisztelet keretében. Az emlékűnnep templomba csak akkor kerüljön, ha a család ezt úrvacsoravétellel kapcsolja. De az emlékűnnep a templomban is családi jellegű, s ezért nem hirdetjük.

169. Tervezetemben megjelöltem azokat a részeket, amelyek szükséges rövidítés esetén elhagyhatók. Tovább azonban ne rövidítsünk. Főként ne tegyünk különbséget rang, kor, nemek és életfolytatás szempontjából. Csecsemőknél, sőt keresztelés nélkül elhunyt csecsemőknél is használjuk a teljes rendet. Énekválasztásnál, igehirdetésünk és imádságunk szövegezésénél azonban tekintettel lehetünk az alkalom sajátosságaira. Ne rövidítsünk a renden akkor sem, ha nincs kántor, vagy ha nem énekel a gyülekezet, vagy ha nincs gyülekezet. A lelkész énekelje az énekeket ilyen esetben is, vagy ha nem tud önállóan énekelni, olvassa.

Pröhle Károly

A babiloni fogság utáni gyülekezet

Bevezetés

Jeruzsálem elestével, Izráel egy részének fogságbavitelével a nép történelmének jelentős szakasza zárul le. Ez a szakaszhatár nemcsak azért jelentős, mert ettől kezdve mintegy 4 évszázadon át, egészen a Makkabeusok koráig nincs önálló zsidó állam, hanem azért is, mert a külső történelmi események egy szakaszának lezárásával együtt az üdvösgéztörténet egy jelentős szakasza is véget ér.

Ebben az időben az őstörténeti hagyomány gyűjtése már lezárult s a királyság történeti eseményeinek összegyűjtése is nagyjából befejeződött. A „nagy próféták” közül Ézsaiás halott, Jeremiás Egyiptomban él, de ő sem hirdeti már az ígét. Egyedül Ezékiel szolgál, működik még, de ő is távol hazájától.

Ezek alapján nem nehéz megállapítanunk, hogy a korforduló azt is jelenti, hogy az Ótestamentom nagyobb részének történései s próféciái érnek itt véget. Ami még ezután következik: a hagyományanyag rendezése, egyeztetése, redakciója, valamint a kánonban szereplő újabb történeti könyvek, a „kis próféták” működése, az előbbiekhöz képest jelentéktelenebbnek látszik. Legalábbis erre engedne következtetni a korforduló előtti és utáni szentírási könyvek terjedelmének összehasonlítása. Pedig mindezek ellenére sem ez a helyzet.

A keresztyénség, az Újszövetség megértése szempontjából a korfordulót követő történelmi és üdvösgéztörténeti események legalább olyan jelentősek mint az előzőek. Jelentősek és fontosak azért, mert ebben, az általunk nem eléggé ismert időszakban alakul ki az a situáció, amelyet végkifejlettségében az „idők teljességének” szoktunk mondani. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy Isten a választott nép életében olyan eseményeket teremt (de ugyanez mondható el az akkori világ más népeivel kapcsolatban is), mely események mintegy előkészítik Jézus Krisztus megjelenését, földi működését.

Csak két példát ezzel kapcsolatban. Jézus Krisztus messiási küldetése, Messiás volta nem érthető meg az i. e. ötszázas évek második történéseinek ismerete nélkül. De ugyanígy nem érthető meg a hellenista világ ismerete nélkül a keresztyénség gyors előretörése, hiszen e kor általános körülményeiben már szinte minden „elő volt készítve”.

Az természetes dolog, hogy az őskeresztyénség jobb megértése — és ezzel együtt az Újtestamentom iratainak jobb megértése — szempontjából elsősorban Izráel népének történeti, vallási, társadalmi viszonyait kell megismernünk és csak a második vonalban lehet számításba vennünk az ún. hellenista világot s kort. Erre nagyon nyomatékos figyelemztetés adott éppen a legutóbbi időkben a Qumram-tekercek dolga.

Így hát az Ószövetség felől elindulva, az Újszövetség jobb megértéséhez szeretne segítséget nyújtani ez a vázlatos tanulmány (amelyből ez alkalommal egy fejezetet közlünk, a Szerk.).

Az előzmények

Cidkijáhu (1) uralkodásának kilencedik esztendejében (Kr. e. 588), az év tizedik hónapjában, *Nabukonodozor*, az újbabiloni birodalom királya, hadseregével körülveszi Jeruzsálemet. A város lakossága hosszú

hónapokig ellenáll az ostromgépekkel is támogatott meg-megújuló rohamoknak. Cidkijáhu uralkodásának tizenegyedik esztendejében, az év (586) negyedik hónapjában mégis betelik az ostromlottak sorsa. A városban éhínség tör ki és az így meggyengült védősereg már nem tud határozottan védekezni. Az említett hónap kilencedik napján a támadók rést ütnek a város kőfalán és elfoglalják azt. Cidkijáhu és a teljesen demoralizált hadsereg egy része eszeveszetten menekül. A győztesek Jerikőig üldözik őket, aholis fogságba kerülnek. Nincs menekvés senki, még Cidkijáhu király számára sem. Őt elfogatása után bíróság elé állítják, elítélik. Az ítélet így szól: meg kell vakítani. Előbb azonban végig kell néznie azt, hogy fiait megölik és a vele együtt elfogottakat felkoncolják.

A következő hónap hetedik napján lángba borul a jeruzsálemi királyi palota, lángok martalékává lesz Salamon temploma és porig ég a város nagyobbik része. A győztes pedig ezután sem ismer kegyelmet. Az élvemmaradtak nagy csoportját Nebuzaradán testőrparancsnok elhurcoltatja. A templom és a királyi palota műkincseinek egy részét összetörök és beolvasztják, más részét hadizsákmányként Babilóniába viszik. Ez intézkedések után kerül deportáltként a Tigris és Eufrátes partjára a főváros és környékének sok ezer lakosa és kerül a babiloni királyi kincstárba a templom sok értékes kincse. (2)

A legyőzöttekre ezután még több szenvedés vár. A győztes uralkodó testőrparancsnoka meggyilkoltatja Szeráját, az első papot és Cefanjáhut, a második papot, valamint mindazokat, akik ebben az időben a judeai királyság vezetői, Cidkijáhu tanácsadói voltak.

A meghódított országban maradt néptöredék fölé Nabukonodozor helytartót rendel. *Gedáliás* a neve (3), aki valószínűen már korábban is rokonszenvennel viseltetett a keleti uralkodóval szemben és ennek a következményeképpen nyeri el ezt a megbízatást. Ez a megoldás azonban csak rövidéletű és végeredményben tragikus kimenetelű. Az otthon maradt lakosság egy csoportja Ismáél vezetésével — talán politikai okok miatt — fellázad Gedáliás helytartó ellen, meggyilkolja azt és hogy a nyilván várható bosszú elől elmeneküljön, Egyiptomban keres menedéket. A menekülők — tiltakozása ellenére — magukkal viszik Jeremiást s minden valószínűség szerint itt, a kényszerűen vállalt egyiptomi emigrációban ér véget ennek a nagyszerű embernek, Isten hűséges küldöttének, prófétájának sokat zaklatott élete. (4)

Természetesen ez a tragikus eseménysorozat: Jeruzsálem ostroma és elfoglalása, a vérengzések és a deportálások megismétlődő sora, csak csúcspontja, betetőzése a már hosszabb idő óta tartó ellentétnek, háborúskodásnak.

Cidkijáhu egyik elődje, *Jehójákim*, az országot elfoglaló és egy ideig megszállva tartó egyiptomi fáraó vazallusaként került a trónra, de néhány esztendővel később az Egyiptom ellen vonuló Nabukodonozornak fogadott hűségesküt. A hadjárat elvonultával megszegi ezt a hűbéresküt is és föllázad a keleti uralkodó ellen. Halála után *Jehójákin* — Cidkijáhu közvetlen elődje — követi a trónon és végeredményben ő bűnhődik meg elődje politikai magatartása miatt, mert az újból Egyiptom ellen vonuló Nabukodonozor fogságába kerül. A keleti hódító ez alkalommal (nyilván mert nem talált nagyobb ellenállásra) megelégedett azzal, hogy a királyt és alattvalóinak egy részét deportálta és a fővárost részben kifosztotta. (5)

Cidkijáhu — aki végeredményben Nabukodonozor segítségével került a trónra — folytatja elődeinek Egyiptom-barát politikáját. A helyzetet

jól látó Jeremiás többszöri intése, tanácsa ellenére, egyiptomi segítségben bizakodva, szembeszáll a nálánál sokkal nagyobb hatalommal és haderővel bíró újbabiloni uralkodóval. Ugyanakkor úgy látszik, hogy Cidkijáhu nem tanácskozta meg és nem készítette elő az amúgy is a saját bajaival elfoglalt egyiptomi hatalommal egyetértve e lépését, mert semmi jele annak, hogy a remélt szövetségstárs segítségére sietett volna. A jelek azt mutatják, hogy e cselekedet Cidkijáhu-önfejuőségéből, rövidlátásából, meggondolatlanságából ered, amely önfejuőséget, rövidlátást és meggondolatlanságot éppen a Jeremiással szembeni érthetetlen magatartása is bizonyít. S nincsen kétség afelől sem, hogy az események tragikus fordulataiban nagy része van a király apolitikus és hozzá hasonlóan rövidlátó tanácsadóinak, a nép önző vezetőrétegének. (6)

Az esztelenül kezdett és még esztelenebbül folytatott háború következményeit sínyli ezután a nép. Jelentős részének messze hazájától kell élni, messze az istentiszteleti, kultuszi központtól: Jeruzsálemtől. S mindkettő nagyon nehéz. (7) A kínzó honvágtyól gyötört és az istentisztelet középpontjától, az áldozattételtől megfosztott nép nem tehet mást, mint hogy reménykedik. Reméli azt, hogy egyszer minden másképp lesz, hogy Isten megszabadítja bűneinek következményeitől, hogy egyszer megszabadul mindattól, ami reá következett.

AZ ÚJBABILONI BIRODALOM BUKÁSA

Az újbabiloni birodalom léte rövidéletű. Amilyen gyorsan eléri virágkorát, szinte ugyanolyan gyorsan hanyatlásnak is indul. Nabukodonozornak, ennek a kegyetlenségében is nagytudású uralkodónak, kényúrnak a halála után (megh. 562-ben) hamar szétesik. Utolsó királya Nabonid (Nabu-na-id), aki 555-ben kerül a trónra, a legtökéletesebb zűrzavarral találja magát szemközt. A felső-iráni államban a változás szelei fújnak, a változásé, amely aztán végül is megrengeti és ledönti az egész újbabiloni birodalmat, egy újat építve annak romjain. A Közel-Kelet e részén Cirusz a méd-perzsa főnemesség segítségével véget vet Asztiágesz despotikus uralmának és a fővárosban, Ekbatanában, átveszi a birodalom fölötti uralmat. Első határontúli ellenfele a legendás gazdagságú Kroizosz, a szomszédos Lídia uralkodója. Úgy látszik, hogy mesés gazdagsága sem volt elegendő birodalmának megtartásához, mert Cirusz, hatalmának megerősödése után elindul ellene és 546-ban teljesen szétveri hadseregét. Ezzel a haditettével az új uralkodó kezében egyesül a Jón tengerparttól kezdődő és a Perzsia határáig terjedő roppant nagyságú terület fölötti uralom.

Az újbabiloni birodalom leigázott népei megújuló reménységgel tekintenek az új csillagra. Benne látják és remélik szabadítójukat a leigázott, deportált és szétszóródott judeabeliek is. Így nem csodálható, hogy Deutero-Ezsaiás — az ezen a néven számontartott ismeretlen próféta — is Isten új cselekedeteként ismeri fel és hirdeti Cirusz diadalait.

Az események gyorsan követik ezután egymást. Cirusz tovább támad és támadása most már az újbabiloni birodalom ellen irányul. 539-ben Nabonid ellen vonul, akit hadvezére, Gobrirász, egyetlen csatában megver. Hamarosan Babilon, a főváros is elesik. A győztes Cirusz fényes diadalmenetet tart a meghódított uralkodói székhelyen és az előző rezsim által üldözött Marduch-papokkal az élen nagy sokaság, a régi uralom

elégedetlenjei, leigáztottjai — elképzelhetően a palesztinai deportáltak is — köszöntik.

Az uralkodó második hadjáratában Szíria és Palesztína is hatalmába kerül. Mégpedig harc nélkül. Amikor aztán fia, *Kambizesz*, megszállja Egyiptomot, egy kézben egyesül a keleti világbirodalom fölötti uralkodói hatalom (525) s az őt követő *Dáriusz* (521—485) az akkor ismert világ legnagyobb kiterjedésű birodalmát mondhatja magáénak.

Ez események hatására új korszak kezdődik a világtörténelemben és Izráel népének történetében is. Ez az új korszak, a változás, azonban nem jelent csak személycserét az uralkodói trónon, hanem ennél sokkal többet rejt magában. És ez a sokkal több az új kormányzatnak az előbbihez képest sokkal humánusabb politikája.

Az *újabiloni uralom nemzetiségi politikája* az erőszakra épült, mint ahogyan az erőszak irányította az uralkodóosztály majd minden cselekedetét is. A meghódított népeket, főleg azok vezetőrétegét és használható mesterembereit, ha csak egy mód volt rá, a birodalom más területére deportálták. A gyökértelenítés politikája és gyakorlata volt ez. Ezzel a módszerrel azt kívánta ez a politika elérni, hogy a szétszórt és a kényszerűségből egymás mellé került, de egymással rendszerint ellenséges viszonyban lévő néptörzsek ne tudjanak hatásos ellenállást kifejteni, sem pedig lázadást szítani a meglévő hatalom ellen.

Ugyanez mondható el a meghódított népek vallási életével szemben tanúsított magatartásról is. Az újabiloni gyakorlat ugyanis a hivatalos államvallás mellett nem nagyon tűrt meg más kultuszt, vallást. Így esett pl. áldozatul a bosszú ináitka mellett ennek a politikának a jeruzsálemi templom és a szervezett Jahve-kultusz istentiszteleti élete is.

*És ha mindehhez még hozzátesszük, hogy ez eszközök voltak hivatottak arra, hogy a birodalmat egységbe kovácsolják, akkor nagy vonalakban már előttünk is áll az a helyzet, amelynek szenvedői Izráel népe mellett, Kisázsia számtalan kisebb-nagyobb népcsoportja, élvezője pedig az újabiloni birodalom vékony vezetőrétege volt. E helyzetben az előbbiek számára vajmi kevés vigasztalást nyújthatott az a tény, hogy ebben a politikai és vallási elnyomásban osztozott az újabiloni birodalom ős-lakossága is, amely pl. kénytelen volt eltérni azt, hogy a nagy közkedveltségnek örvendő, de a hivatalos állami szerveknek nem tetsző *Mar-duch-kultuszt* is az üldözendő vallások listájára tegyék. (8)*

CIRUSZ POLITIKÁJA

Ezzel szemben a *Ciruszban* megtestesülő új birodalom sokkal humánusabb politikai gyakorlatba kezd. Persze nem szabad azt gondolnunk, hogy ezt az új uralmat alattvalói jólétének biztosítása indította volna fel új, emberségesebb módszerek alkalmazására. Csupán arról van szó, hogy *Cirusz* és a birodalom kormányzásában részt vevő perzsa főnemesség eredményesebb eszköznek gondolta a kormányzás szabadabb formáit. És tette ezt azért, hogy a maga hatalmát kívánatosá tegye és egyben biztosítsa.

Az előző rezsimmel szemben, Cirusz nem törekedett a birodalom mindenképpen egységesítésére. Ezt már azért sem tehetette, mivel a méd-perzsa anyaország sem volt nemzetiségi szempontból egységes és a birodalom határainak tágulásával egyenes arányban nőtt a meghódított területek néptörzseinek száma is. (9)

A legfontosabb pozíciókat mindenestre a már említett perzsa főnemesek (a satrapák) töltötték be. A hivatali ranglétra legtetőjén az egyeduralkodó, a király állt, aki az elődök mintájára magát a világmindenség urának tartotta. A kormányzás szolgálatában állt az államvallás is, amely hivatalosan is a vezetőszerepet töltötte be.

Ilyen körülmények ellenére is, Cirusz gyökeresen szakított azzal a régi gyakorlattal, hogy az egyes néptörzseket gyökérteleníteni, egységes néppé kell kovácsolni és szakított azzal a szokással is, hogy az egyes népcsoportok fölé mindenképpen idegen helytartókat kell ültetni. Így történhetett meg az, hogy a zsidóság vezetőivé, helytartóivá zsidó, sőt dávidi származású emberek kerültek. Persze nem kétséges, hogy ezeknek megbízhatóságáról a hatóságok meg voltak győződve és az uralkodó bizalmát is élvezték.

De bárhogy is állt a helyzet, *Izráel és a többi meghódított népcsoport is, bizonyos önállóságra tett szert. Elég tág határon belül maga intézhette a maga dolgait és végeredményben ez a nagyfokú engedmény mutatkozik meg a zsidóságnak a deportálásból való visszatérésében is.* (10)

Az állam politikai magatartása mellett, ugyanezt figyelhetjük meg a birodalom népeinek tett vallási engedményekkel kapcsolatban is. Noha az államvallás mellett a többi kultusz csupán a mintegy megtúrt vallás szerepét játszotta, ez a türelem mégis biztosította a többi vallások életlehetőségét. A jeruzsálemi gyülekezet újbóli megalakításának engedélyezése mellett nagyon jellemző erre a magatartásra két figyelemre méltó intézkedés. Az egyik a birodalomalapító Ciruszé, a másik Kambizeszé. Az újbabiloni birodalom és a főváros elfoglalása után Cirusz első intézkedései közé tartozott az, hogy visszaállítsa a Nabonid által eltiltott Marduch-kultuszt. Kambizeszről pedig az ún. „Uzahor” felirat azt mondja, hogy az egyiptomi hadjárata alatt a szaiszi Neith istennő kultuszát újra visszaállította és gondoskodott arról, hogy a „templom megtisztíttassék”, s „hogy minden megadassék a nagy istenanya Neithnek és a nagy isteneknek Szaiszban, mint azelőtt”, „hogy minden ünnepet és körmenetet ugyanúgy megünnepelhessenek, mint azelőtt.” (11)

IZRÁEL REPATRIÁLÁSA ÉS A JERUZSÁLEMI GYÜLEKEZET ÚJJÁALAKÍTÁSA

Az eddig elmondottak alapján nagy körvonalakban előttünk áll az a szituáció, mely érthetővé teszi az Izráel életében bekövetkezett nagy fordulatot. Ezek után vegyük szemügyre az eseményeket, melyek a deportáltak repatriálásához és a jeruzsálemi gyülekezet újjáalakulásához vezettek.

Cirusz uralkodásának első esztendejéből (538) való az az irat, amely megengedi a jeruzsálemi templom újjáépítését. Az Esdrás 6. 3–5-ben közölt királyi parancs ezeket mondja: „Emlékeztető! Cirusz király parancsolatot adott Isten jeruzsálemi házára nézve: A házat építsék meg olyan helyül, ahol áldozatokat áldoznak, alapja emeltessék föl... A költség a király palotájából adassék. Sőt az Isten házának arány és ezüst föl-szerelését is, amelyet Nabukonodozor hozott el a jeruzsálemi templomból és vitt Babelbe, vigyétek vissza, hadd jussanak el azok a jeruzsálemi templomba, helyükre, és helyezd el az Isten házában.” (12)

Ugyancsak Cirusz uralkodásának első esztendejéből való az az utasítás, amely megengedi a judeai deportáltak hazatérését. A szöveget

Esdrás 1, 2–3. közli: „Így szól Cirusz: ... Perzsia királya: az ÚR a meny-nyek Istene, a föld minden királyságát nekem adta és ő bízott meg engem azzal, hogy építsek neki házat Jeruzsálemben, amely Judában van. Mindenkivel, aki közületek az ő népéhez tartozik, legyen vele az ő Istene és menjen föl Jeruzsálembe, amely Judában van, és építse föl az Urnak, Izráel Istenének házat. — Ő az Isten, aki Jeruzsálemben van.”

Ami ezután történik nem elég világos előttünk. A tudósításokból kihámozható az, hogy az első hazatelepülők vezetője Sésbaccar volt, aki- nek az udvari kincstár kiadja a jeruzsálemi templom Nabukodonozor által elhurcolt kincseit. Sőt az Esdrás 1, 8. Juda fejedelmének nevezi, amit az 5, 14–16. azzal egészít ki, hogy Cirusz helytartónak teszi meg. (13)

A Jeruzsálemba való érkezés hetedik hónapjában megépül az elő-áldozati oltár és a letelepedés utáni második esztendőben megtörténnek a templomépítés előkészületei is. Ünnepeyes külsőségek között lerakják a templom alapjait, de ez az ünnepeyes alkalom folytatás nélkül marad.

Az oltárépítés és az alapkövetétel körülményei azt mutatják, hogy röviddel a hazaérkezés után részben már rendeződnek a társadalmi és gyülekezeti élet formái. De úgy látszik, ez a rendeződés, Zerubbabél és Jésua (14) személye sem volt biztosíték arra, hogy az ügyek huzamosabb ideig rendben folyjanak. Tény az, hogy a templomépítés megakad és hosszú ideig nem is folytatódik. Ha ennek okát keressük, akkor okot találni nem is egyet, de az igazit ma már nagyon nehéz lenne felírítani.

A hátráltató okok közül elsőnek talán azt lehetne megemlíteni, hogy ha valósnak is vesszük Esdrás–Nehemiás könyvének tudósítását a visszatérők számára vonatkozólag, akkor is. nagyon kevésnek kell mondanunk ezt a számot. Hozzávetőlegesen a deportációban élők mintegy harmadáról lehet szó. De mi lett a többiekkel? — tehetjük fel a kérdést. Egy részük eltűnt a népek tengerében, vagy ahogy a próféták mondják, hitetlenné, bálványimádóvá lett (Ez. 14, 3. kk., 20, 32; Ezs. 48, 5. stb. stb). Ez végeredményben természetes folyamat, de természetessége mellett nagy veszteség az amúgy is alaposan szétzilált, kis nép számára. A lélekszámcsökkenéssel együttjárt az anyagi erők csökkenése is, és éppen olyan időben, amikor minden erőre szükség volt, súlyosan esik latba. Bár nagy számok szerepelnek a templomépítési adomány felsorolásánál, mégis gondolnunk kell arra, hogy végeredményben a templom-építés csak egyike volt azoknak a nagyon sürgető feladatoknak, amelyek a nép előtt állottak, hiszen csak templomban lakni nem lehet. Sőt, előbb rendbe kellett hozni a lerombolt házakat, falakat és csak akkor lehetett újra szó a kultuszi élet központjának megépítéséről.

Ugyanakkor nem szabad valami ködösítő, rózsaszínű szemüvegen át néznünk az eseményeket. Voltak bizony olyanok, akik nem merték vállalni az újjáépítés kockázatait. Voltak, akik jobban érezték magukat a már megszokott idegenben, mint hogy egy új haza építésébe fogtak volna. (A 68. zsoltár boldogságot ígér a hazatérőknek, csak az „engedet- leneknek” ígéri a „pusztai lakozást”). S voltak a hazatérésnek vámszedői is. Voltak, akik jobb anyagi körülményeik miatt „bérbe vették” az embert (Zak. 8, 10.) s bérbe adták az állatot. Amit később Nehemiás a saját korának állapotairól mond, az bizonyára ebben az időben is szomorú jelenség lehetett: „Ti atyámfiai uzsoráskodtok!” „Mi tehetségünk szerint visszavásároltuk a zsidó atyánkfiait, akiket a pogány népeknek adtak el, ti ellenben el akarjátok adni atyátokfiait!” (5, 7–8.)

S ha mindezekhez még hozzászámítjuk a visszatelepülőket körülvevő

ellenséges néptörzsek zaklatásait és a természetet mostohaságát, akkor talán együtt áll a teljes kép, aminek a következménye csak a letargia, a reménytelenség, a holnaptalanság lehetett. Mert a letelepedés, a honfoglalás sok gondja, az ezernyi belső baj még nem volt elegendő. Meg kellett küzdeniök a fizikai és szellemi rosszakarattal, amellyel léptenyomon szembetalálták magukat. (Esdrás 4.) A föld nem adta meg a várt termést — és ez egy újabb akadály. Szűk esztendők következtek egymásután, hol a szárazság, hol más elemi csapás, hol meg a kártevő állatok miatt. (Aggeus 1, 10 k., 2, 16 k.) Így a fentieket és még sok más okot összevetve nem lehet csodálkozni azon, hogy a kezdeti lelkesedés után az első jeruzsálemi és judeai telepések erőfeszítése lassan ellankadt és a jeruzsálemi templom építése sem jut tovább az alapok lerakásánál. Ez a stagnálás jellemző a következő tizenegynéhány évre.

Eközben azonban a világtörténelem tartogat még néhány meglepetést a méd-perzsa birodalomban.

A KOR VILÁGTÖRTÉNELMI ESEMÉNYEI

Ciruszt fia, Kambizesz követi a trónon, 529-ben. Kambizesz azonban nem sokáig élvezheti az uralkodói hatalmat, mert néhány évvel később, 522-ben utód nélkül elhal. Szerencsés véletlenek játéka folytán az archamedita család egyik tagja, Dáriusz (ebben a sorban az I.), kaparintja magához a hatalmat. Uralkodásának kezdetén — ahogy ez már szokás — néhány ellenlásásával kell megküzdenie. Az előző uralkodó halála amúgy is megrázta az ezer nyelvű ország eresztékeit, kisebb-nagyobb lázadások törtek ki a birodalom egész területén. Ezeket túlmenően azonban nagyobb gondot okozott számára egy trónkövetelő feltűnése, aki rövid idő alatt vetélytársává lett.

Kambizesznek volt egy testvéröccse, aki ugyan fiatalabb volt nála, de mivel Cirusz trónralépése után született — ellentétben Kambizesszel — már, hogy úgy mondjuk, „valóságos hercegnek” és ez bizonyos helyzetbeli előnyt teremtett számára bátyjával szemben. Kambizesz felismerve ezt a veszedelmet, hogy elejét vegye az esetleges „kellemetlenségeknek”, meggyilkoltatta öccsét.

Az ezt követő események szinte visszatérő jelenségek a monarchikus birodalmak történetében. Dáriusz trónralépte után egy *Gaumata* nevű férfi azzal a megokolással, hogy a meggyilkolt, ill. a gyilkos kísérlet után is élve maradt Kambizesz-öccs, hadsereget gyűjt magának és gyorsan szaporodó híveivel együtt szembeszáll az új uralkodóval. Különösen az erősen arisztokratikus beállítottságú és hagyománytisztelő babiloni országrészben és a méd-perzsa birodalomban ér el nagy hatást s toboroz magának nagyobb számú követőket. A háború mégsem tart sokáig. Dáriusz az 521-es esztendő végén tönkreveri az ál ciruszivadék hadseregét és ezzel ura lesz az eddig zavaros helyzetnek. A trónkövetelő pedig oda jut, ahová a győztesek ebben az időben az ilyen ellenfeleket küldeni szokták: a halálba.

AZ ESEMÉNYEK HATÁSA

Az események nem mentek el nyomtalanul a birodalom egyik néptörzse fölött sem. Így érezte azok hatását Izráel is. Bárhogy is nézzük a dolgot, a ciruszi politikai változások után is csak részben nyerte vissza

önállóságát a nép, amelyet nagyon szeretett volna valóságos szabadsággal felcserélni. De tudta ezt Dáriusz és tudták tanácsadói is. A lázadások arra figyelmeztették őket, hogy a nagy birodalom fennmaradása nagyban függ attól, hogy az elégedetlenséget hogyan képesek levezetni. *A judeai nép esetében még külön hangsúly esett arra, hogy ez az ország, illetve az a terület, amelyen él, összekötőkapocs a birodalom keleti területei és Egyiptom között.* Judea területén húzódtak végig azok az utak, amelyek a felső birodalomból a Nílusig vezettek. Ezeket a felvonulási utakat és területeket pedig mindenképpen biztosítani kellett.

Nem nagyon tévedhetünk akkor, ha azt mondjuk, hogy ez a szempont is közrejátszott abban, hogy Dáriusz mintegy felülvizsgálja azokat az intézkedéseket, amiket már Cirusz tett meg és amelyeknek teljesítése a saját politikai koncepcióiba is beleillettek. Mert a koncepció lényegében ugyanaz mint az előző két uralkodóé volt: engedményekkel megnyerni a birodalom népeit. S nem lehet azt sem elképzelhetetlennek tartani, hogy a zsidóság képviselői az uralkodónak egyenesen megmondták, hogy Cirusznak egy régebbi utasításának teljesítése, amely különböző okok miatt meghiúsult, nagyban elősegítené a nagyon is veszélyeztetett területeken a békés nyugalmat és a biztonságot. Dáriusznak és a birodalomnak pedig szüksége volt erre a nyugalomra és biztonságra.

A TEMPLOMÉPÍTÉS

Az újabb kedvező változás a *krónikás és Aggeus* közlése szerint Dáriusz uralkodásának második évében következik be. (Dáriusz 521-ben került a trónra, így a második év az 520-as esztendőt jelenti.) A változás előzményeként Esdrás könyve (5. fej.) mondja el, hogy *Zerubbábel és Jésua vezetésével, Aggeus és Zakariás* próféták támogatásával — bizonyára, mert az elmúlt események felbátorították őket erre — hozzákezdnek a templom építéséhez. A városba érkező *Tattenaj* (vagy ahogy az újabban feltalált okmányok nevezik: *Ustani*), az Eufrátesen túli területek helytartója, enyhe megütközéssel veszi tudomásul az építkezést, amely végeredményben nemcsak egy templom építkezését jelentette, hanem egyúttal az otlakók új reménységéből fakadó politikai magatartását is reprezentálta. Jelentést tesz az uralkodónak, amelyben részletesen ismerteti a majd két évtizedig húzódó templomépítés történetét, a már ismeri adatok alapján.

A beadvány hatására Dáriusz parancsot ad arra, hogy az abban foglaltakat ellenőrizzék és kutassanak az állami levéltárban a régi Cirusz-féle okirat után. Amikor a kutatás eredménnyel jár, azt, sőt függelékként még parancsot is ad saját állami tisztviselőinek az építkezés támogatására és az azt hátráltatók megbüntetésére (6, 1–12.).

A továbbiakban a tudósítás szűkszavúan közli, hogy az építkezés *Dáriusz uralkodásának hatodik esztendejében, az Adár havának harmadik napján* (515. február–március hó) *befejeződik és a fogságából visszatért nép* (akikhez mindenképpen hozzá kell értenünk az újabb repatriálókat is) *nagy ünnepélyességgel ünnepli meg a templom felszentelését és röviddel utána megtartják a páska, a kovásztalan kenyerek ünnepét is.* (6, 13–22.)

Ezzel az ünnepel véget is ér ez az eseményekkel és fordulatokban oly bőven rendelkező időszak, a letelepedés, a kultuszi és állami élet alapvetésének időszaka. És ha röviden jellemezni kellene az 538-tól kez-

dődő és 515-ben lezáruló szakaszt, akkor azt kell mondanunk, hogy az elsősorban azért jelentős, mert új lehetőségeket nyújtott. Lehetőséget egyrészt arra, hogy a szétszéledt zsidóság újra visszatérjen hazájába (amint láttuk, ezzel a többség még nem élt) s ott újból — ha idegen fennhatóság alatt is — megkezdje a maga sajátos állami, vallási és társadalmi életét. Lehetőséget másrészt arra, hogy okulva a múltakon, más módon rendezhessék be közösségi életüket. Hogy ez hogyan sikerült, az már egy másik fejezet feladata lesz megvizsgálni.

A KOR PRÓFÉTÁI, A MESSIÁSI REMÉNYSÉGEK

Jeremiással kell kezdenünk. Még akkor is ha szolgálatának derekas része a bukást megelőző időre esik és életútjának befejező szakasza is igen messze van a fogság utáni kor eseményeitől. Vele kell kezdenünk, mert hatástalanságában is hatásos működése nem reked meg a maga korának szűk keretei között, hanem tovább él. Tovább él, de nemcsak próféciáinak írott betűiben, de tragikus életsorsának példájában is.

Jeremiás élete, szolgálata az első tekintetre torzónak tűnik. Torzónak, mert szavai, cselekedetei nem tudták megakadályozni annak a katasztrófának bekövetkeztét, amelynek elhárítására vállalkozott. A nemzeti, vallási és társadalmi csődben élő nép, annak vezetői, élükön Cidki-jáhu királlyal, nem igényelték, sőt visszautasították szolgálatát. És ezt tették nem is egy ízben, hanem szinte sorozatosan. Ez a visszautasítás végül is nem maradt csupán szóbeli tiltakozás, vagy egyszerű ellentmondás, hanem Jeremiásra nézve igen szomorú következményekkel járva, lelki, fizikai erőszakká durvult. Maró gúny, kicsúfolás, börtön, elhurcoltatás, süket fülek kísérték ott, ahol megjelent és szólani, cselekedni kezdett. Maga mondja el a kárhoztató szót eredménytelen szolgálata és élete fölött: „Átkozott legyen az a nap, amelyen születtem, az a nap, amelyen anyám szült engem, ne legyen áldott! Hogy nem ölt meg engem az én anyám méhében, hogy az én anyám nékem koporsóm lett volna és méhe soha nem szült volna! Miért is jöttem ki az én anyámnak méhéből, hogy nyomorúságot lássak s bánatot és hogy napjaim gyalázatban végződjenek?” (21, 14; 17—18.)

Ha az összeomlást nem is tudta megakadályozni és ha torzónak is tűnik egész küldetése, mégis azt kell mondanunk, hogy szolgálatát mindezek ellenére betöltötte. És pontosan azt a szolgálatot végezte el, amit Isten reá bízott. Alakja már életében túlnó a mindennapok bár kellemtelen, de megszokott eseményein. Szavai túlharsogják az ellenségeskedés, az ellenkezés zsviját és oly korba is áthangzanak, amely kor már megértette, méltányolta azokat. Mert a kárhoztató igék mellett ilyen mondatokat is hallunk tőle: „Ímé eljönnek a napok, azt mondja az Úr és támasztok Dávidnak igaz magvat és uralkodik mint király és bölcsen cselekszik és méltányosságot és igazságot cselekszik e földön. Az ő idejében megszabadul Júda és Izrael bátorságosan lakozik...” (23, 5—6.) „Ímé, eljönnek a napok, azt mondja az Úr és új szövetséget kötök az Izrael házával és a Júda házával.” (31, 31.)

De ígéretes szavai mellett életsorsa is ígéhirdetéssé válik. Eppen szenvedése, megaláztatása, a meg nem értettsége lesz azzá. S halála után a deportációban, emigrációban élő, hazájukban otthont nem találó tanítványai előtt újra meg újra megelevenednek a leírt betűk holt sorai és

felvillan hányatott életének egy-egy emlékeztető eseménye, hogy az ő alakján túl, sóvárogva-sejtve megjelenjen a Szabadító, a Messiás ismeretlen és mégis olyan ismerős alakja.

EZÉKIEL

Ezékiel a fogság prófétája. Az első deportálás alkalmával kerül (597-ben) a Kébár folyó mellé, Tel-Abib-ba. Itt él és innen figyel elhagyott hazájának sorsát. Keserű szavakban fakad ki annak láttán, hogy népe nem látta meg már az első bukásban Isten kezét, Isten büntető haragját. „És nem kedvez az én szemem, sem meg nem szánlak, útid szerint fizetek tenéked és a te utálatosságaid közötted lesznek és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, aki ver.” (7, 9.) De új, vigasztaló ígére nyílik ajka, amikor a szeretett város, Jeruzsálem elpusztul és a sokat dorgált nép osztozik vele a deportálás szomorú sorsában. Fenséges vízióban jelenik meg előtte Juda és Izráel jövője. A jövő, amely a pusztuláson, a megaláztatáson át vezet a dicsőséges feltámadásig. A feltámadásig, amikor újra Isten népe lesz a nép és amely időre Istennek ez az ígérete teljesedik be: „Az én szolgám, Dávid lesz a király ő rajtuk s egy pásztora lesz mindnyájoknak és az én törvényeim szerint járnak, s parancsolataimat megőrzik és cselekszik.” (37, 24.)

Jeremiás és Ezékiel az a két próféta, aki különösképpen is nagy hatást gyakorolt a deportált Izráel nemzeti és vallásos reménységére. Ezt a reménységet táplálta ugyan a „nagy” Ézsaiás és főképpen a múlt sok-sok dicsőséges emléke is, de Jeremiás és Ezékiel konkrétá tette a követendő utat, mégpedig az egyedüli kivezető utat.

Az újraéledő és új életet kezdő népre mégsem az ő működésük tette a legnagyobb hatást, hanem „Deutero”-Ézsaiás, Aggeus és Zakariás próféták. Ez a tény már azért is kézenfekvő, mert az ő szolgálatuk éppen arra az időszakra esik, amikor a fordulat és az újjáépítés évei köszön-tenek be.

DEUTERO-ÉZSAIÁS

Deutero-Ezsaiás (14) próféciái, igehirdetéseinek időpontja igen nagy pontossággal állapítható meg. Támpontof nemcsak Círusz nevének az említése (45, 1.) ad a számunkra, hanem a szavak mögül* előbukkanó történelmi szituáció is.

Új csillag kél fel Keleten, új hódító jelenik meg a pusztaságokban, a sivatagban. A szigetek reszketnek előtte és megremeg minden ellenfele erős karja és éles kardja előtt. Őt várják a gyengék, a leigáztottak. Tőle remélnék szabadulást és igazságot. A dölyfös és kegyetlen *Babilon-nak meg kell lakolni bűnei miatt.* (46, 1–2; 47. fej.) A bűnök miatt, amiket akkor követett el, amikor nem vette emberszámba az embert, amikor gazdagságában nem vette észre a szegényt, amikor egyedül magát gondolta úrnak mindenké felett. Meg kell lakolnia e bűnök miatt, mert Isten az, aki a történelmet irányítja és Isten az, aki az uralkodók, az elnyomók gazságait számonkéri és megtorolja.

Deutero-Ézsaiás megújítja azt a régi prófétai látást, hogy az emberiség történeti eseményei az Isten kinyilatkoztatásának színhelye. Jahve, az egyedüli Úr, az, aki szolgáim keresztül irányítja a népek sorsát, de különösképpen is egy nép, a választott nép: Izráel életét.

E prófétai látásmód nem szakítja ketté az élet valóságát immanens és transzcendens részekre, Istent nem szigeteli el valamiféle „szentségben”, nem jelöl ki számára valamiféle különleges helyet, ahol mintegy mindent kizárva található meg. Deutero-Ézsaiás, a „nagy” Ézsaiással és Jeremiással egybehangzóan vallja, hogy Isten benne él a történesekben, Ő hozza létre, illetve Ő kéri számon mindenkitől az elmulasztott lehetőségeket, az el nem végzett, vagy rosszul végzett feladatokat. A feladatokat, amiket Ő jelölt ki mindenki számára.

E feladatok elhanyagolása, megkerülése miatt kell bűnhődni a választott népnek. De emiatt kell elbuknia a babiloni birodalomnak is. A választott népnek azért, mert nem élt Istenhez méltó életet. Babilonnak azért, mert kegyetlenül, embertelenül bánt az Isten által kezébe adottakkal. Távolabba tekintve pedig mindez azért következett, következik be, mert Istennek tervei vannak a világgal. Nemcsak Izráel népével, hanem minden néppel, az egész világgal. Nemcsak a kiválasztott kevesekkel, hanem az egész emberiséggel. Aki pedig e tervben nem teljesíti a maga feladatát, legyen az Nabukodonozor avagy Cidkijáhu király, annak el kell viselnie a megtorlást.

A terv pedig nem kisebb dolog, mint az egész világ üdvössége. A „salom”, mely itt a földön kezdődik és amely nem ismer sem idői, sem térbeli korlátokat.

Deutero-Ézsaiás éppen ezért élénken figyeli az eseményeket s érzékenyen reagál azokra. Megelőzve népének minden más tagját, felismeri, hogy Cirusz uralomra jutásával új korszak kezdődik a babiloni birodalom, de ezen túl, az egész Közel-Kelet történetében. Nem volt nehéz felismernie azt sem — hiszen tágranyitott szemű ember volt —, hogy azok a politikai és társadalmi viszonyok, amelyek körülvették, az elkerülhetetlen bukás jeleit viselik magukon. A bukást hozza magával a demoralizált erkölcs, az uralkodóosztály, a polgárság elpuhult, önző, raffináltan kegyetlen életmódja és az elnyomott néptörzsek elégedetlensége, szabadságvágya. Tudta és látta, hogy ilyen körülmények között nemhogy nem talál komoly ellenállásra, de örömteli fogadtatásra a különben is jó híreről már ismert új hódító: Cirusz.

Ilyen politikai és teológiai alapállásból kiindulva hirdeti aztán, hogy „Cirusz az Úr felkentje”, akivel együtt „Az Úr, mint egy hős kijő, és mint hadakozó felkölti haragját, kiált, sőt rivalg és ellenségein erőt vesz.” (42, 13.) Cirusz a szabadító, akit Jahve „Feltámasztott északról és eljött napkelet felől; hirdeti (ti, az Ő nevét) és tapodja a fejedelmeket, mint agyagot és mint a fazekas a sarat tapossa.” (41, 25.)

Alljunk meg itt néhány mondatra. Az elmondottak után ti, nem kerülhetjük ki azt a kérdést, hogy miként tekintett Deutero-Ézsaiás a történelmi események horizontján egyre feljebb emelkedő új uralkodóra?

Véleményem szerint ebben a situációban annak a továbbiakban meg-megisméltendő esetnek lehetünk tanúi, amikor Izráel népe vallási, nemzeti és társadalmi reményégei egy valóságos személyben látszanak beteljesedni. Bármennyire is izgalmas és ugyanakkor szinte kilátástalan eredménnyel kecsegtető az ún. „Ebed Jahve” énekekben szereplő személy kilétének kutatása (16), annyit mégis elmondhatunk, hogy az amúgy is sokszínű kép egyes vonásaiban ráismerhetünk a nagy keleti hódítóra.

Idézzük vissza emlékezetünkbe azokat a megállapításokat, amelyek az újbabiloni birodalom nemzetiségi politikájáról szoltak. Deportálás, gyökértelenítés, erőszakos egységesítés, szociális és vallási elnyomás ennek a politikának a kísérője. És ennek a politikai magatartásnak a

szenvedője a birodalom sok kisebb-nagyobb népe között Izráel népe is. Az ilyen légkörben — amint erre rámutattunk — csak egy magatartás építheti a közösséget, a jövőt (a letargia mindig jövőtlen és az ilyen szempontból számbajöhető asszimiláció pedig már nem fenntartó erő): a reménykedés magatartása.

Izráel népének tipikusan vallásos beállítottsága nem szakítható el a jó és rossz értelemben vett nacionalizmusától. De fordítva is igaz a tétel: a nemzeti törekvések, reménységek vallásos indítékúak. Eppen azért, mert ez a helyzet, ebben az esetben sem választhatjuk ketté az immanens és transcendens reménységeket, mivel az egyiknek a megléte, vagy nemléte, a másiknak a meglétét, illetve nemlétét tételezi fel. Amikor tehát a nép nemzeti önállóságát reméli, akkor ez azt is jelenti, hogy vallási szempontból is teljes szabadságra jutását várja. De fordítva: a jeruzsálemi kultuszi központ újbóli megépítése egyúttal nemzeti reménység is. (17)

Cirusz Jahve szolgája akkor, amikor az újbaliloni birodalom szétzúzásával megcsillantja a zsidóság előtt a hazatérés, az új élet lehetőségét. És Jahve szolgája akkor is, amikor — a próféta és közösségének látása szerint — beteljesíti Isten büntető akaratát azokon, akik a választott népet elnyomták, aki a törvényt lábbal tiporva semmibe vették. De miért is ne lenne ez a próféta véleménye, látása, amikor Ciruszt már megelőzte az a hír — amit a későbbiekben még meg is erősített intézkedéseivel —, hogy társadalmi szempontból humánusabb az előző rezsím képviselőinél és vallási szempontból sem követi az elődhatalom politikáját. Miután pedig erről a judeai deportáltak irányában is tanúbizonyságot tett, 538-ban kiadva a hazatelepítési és templomépítési rendeletét, akkor megértjük a próféta és követőinek lelkesedését és megértjük azt is, hogy miért ruházta fel a kegyes közvélemény a különben pogány fejedelmet az „Úr felkentje” jelzővel és miért éppen őt látják „szabadítónak” (a felkent eredeti héber szava e helyen „messiah”!!!) (18)

Persze, éppen a jegyzetben elmondottak alapján, nem állíthatjuk, hogy a Deutero-Ézsaiás-i igehirdetés minden vonását megmagyarázhatjuk ezzel. Attól eltekintve, hogy a teljes megértést sok minden nehézzé teszi, nagyot hibáznánk akkor, ha csak az előbbi — ugyan nagyon lényeges — szempontokat vennénk tudomásul. Nagyot hibáznánk, mert az immanens tényezők mellett, azokkal egy időben, jelentkezik egy másik vonás is. Az, hogy az istenszolga küldetéséhez hozzátartozik a nép bűneiből való megszabadítása (53, 5.), a törvény adása és tanítása (19). tehát az istenfélelemre való nevelés, az anyagi s szellemi világ fölötti szelíd uralom, annak szolgálata (42, 2–3). S itt, ezen a ponton érthető a nép értetlensége miatt és a nép vétkei helyett szenvedő, azokat vállaló Szolga képe. A kép, amely természetesen nem nélkülözi az anyagi, a tárgyi alapot, de amely végeredményben csak halvány képe az Eljövendőnek, a Vártnak, a Reméltnek.

Deutero-Ézsaiás korfordulón mondotta el a maga próféciáit. A korforduló látnokai pedig egyszerre múltba néző és a jövőbe tekintő emberek. A múltba való visszatekintés, az értékelés, az ítéletalkotás alkalma. A jövőbe pillantás, az iránymutatás eszköze. A próféta mindkettőt cselekszi, amikor átértékelve az elmúltakat, felhasználja igehirdetésében azok tanulságait, megőrizve ezzel a régmúlt értékes hagyományait, s eközben az Istentől kapott utasítás szerint kijelöli a jövőben követendő utat. Deutero-Ézsaiásnak — emberileg szólva — az a nagy érdeme, hogy ilyen értelemben hirdetve az ígét, kozmikus méretűvé

tágítja az Isten kegyelméről szóló örömhírt, ezzel is előkészítve az idők teljességét, Jézus Krisztus eljövetelet.

Ugyanakkor volt mondanivalója kora számára is — és ez is nagyon fontos —: az Isten kegyelmével való vigasztalás, az ígéretes jövő megcsillantása. Erre pedig éppen ebben az időben nagy szükség volt, mert a belső és külső bajoktól gyötört nép erőt meríthetett szavaiból, igehirdetéséből a letelepedés és építés gondokkal terhes és nehéz viszonyai között.

Jegyzetek

1. A Bibliában szereplő személy- és helységnevek magyar átírása sok vitára adott már eddig is okot. Az átírást nehezíti az a tény, hogy az Újszövetség eredeti szövege a Szeptuaginta görögös olvasási formáját használja. S ezt teszi — habár erősen keverve — a hagyományos magyar bibliafordítás is, amikor nem az eredeti héber szöveg átírását hozza. A Magyar Bibliatanács Ószövetségi Szakbizottsága abból az álláspontból kiindulva, hogy az eredeti héber szöveg a mértékadó, a személy- és helységneveket — kivéve a görög eredetű és a már a közhasználatba erősen átment szavakat — héber ejtési és átírási formában használja. Ezt az átírási módot használok magam is s innen ered a Károlyi-fordítástól való eltérés.

2. A hagyomány és ennek alapján a történészek sem tudnak meggyezni abban, hogy a meghódított országban *milyen nagy lehetett az otthonmaradottak száma*. De ugyanakkor nem állapítható meg még hozzávetőleges pontossággal sem a deportáltak száma. A bizonytalanokodást nagy részben a tudósítások számadatainak elnagyolt volta és az a tény okozza, hogy a deportálás több ütemben történt. 2. Kir. 24, 14—16. szerint Jeruzsálem első megszállása alkalmával Nabukodonozor több ezer foglyot — főleg a nép vezetőit és mesterembereket — visz magával és csak a „föld szegény népe” marad a városban. Ez lehetett a helyzet a vidéken is. A város másodszori megszállása, lerombolása idején ismét a deportálás sorsára jut a lakosság egy része. (2. Kir. 25, 11.) Újabb számadatot közöl Jer. 52, 26—30. — Esdrás 2. és Nehemiás 7, 6—73. 42 360 visszatérőről tud. Ezek az adatok azonban nem adnak pontos felvilágosítást a deportáltak valóságos létszámáról. Mégis az említett tudósítások alapján az látszik valószínűnek — és ezt az egész újbabiloni nemzetiségi politika is alátámasztja —, hogy elsősorban a nép felső, tehát uralkodó rétegének, katonakorú és katonasorban lévő férfiainak, valamint a mindig nagyon jól használható mestereinek a deportálásáról lehetett szó. A „szegény nép”, tehát a földművelő lakosság — már aki túlélte a főleg ezt a réteget sújtó háborús eseményeket — nagy része az országban maradhatott, annál is inkább, mert a palesztinai éghajlati és geológiai viszonyok nem tették lehetővé a termőföldek hosszabb ideig művelésen kívül hagyását. Nem is szólván arról, hogy a birodalomnak szüksége volt a földművelő lakosság által termelt élelmiszerekre, mezőgazdasági termékekre. Emellett valószínűnek látszik az is — megint csak az újbabiloni telepítési politika gyakorlata alapján —, hogy az elnéptelenedett, vagy gyéren lakott országrészekre más néptörzseket telepítettek le. Sőt azt sem tarthatjuk kizártnak, hogy a telepítési politikától függetlenül új, önkéntesen bevándorolt törzsek is letelepedtek. (A krónikás ezzel magyarázza a samaritánusok eredetét.) Az természetes, hogy az őslakosság és az újonnan jöttek egyformán az újbabiloni hatóságok

által kinevezett felsőbbség alá tartoztak és önállóságuk vajmi kevés lehetett.

3. *Gedáliás helytartóról* nem sokat tudunk. Magasrangú királyi tisztviselőcsaládból származott (Jer. 26. 24; 2. Kir. 22, 12, 14; 2. Kir. 25. 22.). Székhelye nem Jeruzsálem, hanem ettől a természetes központtól megkeletesebben távolos Micpában volt. Ez a város a háború alatt nem sérült meg különösebben és talán az egyetlen olyan helység volt, amely nagyobb pusztítás nélkül vészeltte át az amúgy nagyon is véres és pusztító eseményeket.

Gedáliás meggyilkolásának oka és körülménye ma már felderíthetetlen. Jer. 40, 14. szerint *Ismáélt és íz társát Baálisz, az ammoniták királya bujtatja fel a gyilkosságra*. Ez adat szerint a gyilkos és segítői már előbb is ebben az országban tartózkodtak. A gyilkos merénylet mindenestre nagy lehetőségtől fosztotta meg az otthon maradt lakosságot, mégpedig attól a lehetőségtől, hogy Gedáliás helytartósága alatt viszonylagos önállóságban élhessen. A helytartói szolgálatra való alkalmasságát az bizonyítja, hogy Jeremiás készségesen vállalta mellette a tanácsadó szerepét, amit azonban a próféta éppen a helytartó jóhiszeműsége miatt nem tud a legeredményesebben teljesíteni.

4. *Kevés prófétának ismerjük annyira a életútját mint éppen Jeremiásét*. Így tudjuk róla, hogy a város elstekor ő is fogságba kerül. Sőt, megkötözve viszik a többi fogollyal együtt Rámába (40. 1.), ahol visszanyeri a szabadságát, s lehetőséget kap arra, hogy visszatérjen hazájába. Jeremiás él ezzel a lehetőséggel és Micpába, Gedáliás helytartó udvarába megy. Itt valószínű, hogy azok között van, akik figyelmeztetik a helytartót arra, hogy meg akarják ölni. A helytartó meggyilkolása után a zendülők erőszakkal magukkal hurcolják az Egyiptomba való emigrálás ellen tiltakozó prófétát. Utolsó — általunk ismert — ígéhirdetését Ofrát fáraó idejében mondja el (44. 30.). További sorsa, halálának helye és ideje ismeretlen előttünk. A hagyomány úgy tudja, hogy az egyiptomi emigrációban, hosszú öregség után halt meg.

5. *Jehójákin sorsáról* érdekes adatokat tartalmazó feljegyzések kerültek napvilágra. Egy, a Nabukodonozor uralkodásának 13. évében keltezett élelmészeti listán olvashatjuk a nevét. Ezen a listán pontosan fel vannak sorolva azok, akik a királyi udvarból részesültek élelmiszer (olaj) juttatásban. A listán nemcsak a deportált király, hanem fiai és néhány izraeli férfi is szerepel. A rövidítésekkel írott és részben erősen romlott szöveg néhány sorának fordítása a következő:

A. (29) ... Ja-'-ú-kinu, a (Juda országa) királyának

B. (II. 38) $\frac{1}{2}$ (PI) (Ja-'-kinu-nak, Ju(da) királyának ... (39) $2\frac{1}{2}$ sila Juda királya 2 (+3 fiai)-nak ... (40) 4 sila 8 zsidónak stb.

(1 PI = 36 sila, 1 sila = 0,4 l. Reallexikon d. Vorgeschichte VIII. 60. l. A zárójelben lévő számok az irat felosztását jelzik.)

Ugyanezen a listán még a következő izraeli férfiak — természetesen az előbbihez hasonlóan babiloni nyelvre átírt — nevei szerepelnek: Ur-mil-ki, a zsidó. Ga-di-ilu (a zsidó), Sa-lamja-a-ma, a kertész. Sa-mu-ku-ja-a-ma.

A király még további sorsáról, illetve sorsának jobbrafordulásáról a 2. Kir. 25, 27–30. tudósít. A 29–30. vers az előbbivel egybehangzóan közli, hogy a király egész életében megkapta a ruha- és élelmiszerjuttatásokat.

(A lista szövege: E. F. Weidner, Jojachin, König von Juda in babylonischen Keilschrifttexten, in Mélanges Syriens offerts á M. R. Dussaud,

1939 (1941) 923. kk. 1. Közli: K. Galling, Textbuch zur Geschichte Israels. 1950. 82. k. 1.)

6. *Jeruzsálem ostromának*, elfoglalásának eseményeit és az azt követően történeteket elég részletesen, több, egybehangzó forrás alapján ismerjük. Így a 2. Kir. 25; 2. Krón. 36, 17–21; Jer. 52, 4–30, valamint Jeremiás könyvének több fejezete, valamint a Lákisban talált „osztrakák” adnak számunkra jó útbaigazítást.

7. Meg kell említenünk, hogy a *deportálás nem mindenkit sújtott egyformán*. Ez érthető abból, hogy különböző társadalmi rétegből való, különböző foglalkozású emberek kerültek a birodalom különböző területére. Az összeköttetésekkel és némi vagyonnal rendelkező arisztokrácia sőt a papság is, hamarosan megtalálta a helyét a hozzá hasonlók között. Arról nem is kellene szólnunk, hogy a kereskedők egy része az új helyen is megtalálta a maga számítását. Csak így érthető az, hogy miért található *Esdrás Nehemiás* népszámlálási listáján lovak és tevék nagy száma, amelyek ebben az időben messze vidékekre kiterjedő kereskedelem szállítóeszközei voltak. Persze azok számára, akiknek erre lehetőséjük volt.

A *deportálás igazi szenvedői a nincstelenek, a nép alsó rétegének tagjai voltak. Elsősorban az ő bánatuk az igazi bánat és az ő vágyuk az igazi honvágy.*

8. Az *újbabiloni uralkodók s hatásaik kegyetlen és embertelen magatartásáról* találó képet fest egy Nabonidról írott gyalázkodó költemény. Ebből idézünk néhány sort.

I.

- (1) Mert, aki az igazságot (elforgatta), azt ő (ti. Nabonid) nem küldte el,
- (2) ... , mert a legyőzötteket fegyverrel ölte meg,
- (3) ... , a kereskedők elől elzárta az utat,
- (4) ... , engedte a (?) ... szomszajni.
- (5) ... , igazság (?) nem volt az ő országában,
- (6) ... vigasság hangja nem hallatszott.
- (11) ... nekik... szomorúságban
- (15) ... nem láthatatlál örömet.
- (21) ... istentelen szentélyt épített,
- (22) ... egy istencsinálmányt készített,
- (23) ... akit az országban senki sem ismert...

III.

- (1) Ő... (2)... hónaptól... (3) Ő megölte az embereket...
 - (4) Asszonyok, gyermekek... (5) Ő elorozta a tulajdonukat...
- (Szöveg és fordítás: S. Smith, Babylonian historical texts relating to the capture and downfall of Babylon, 1924. 27. kk. B. Landsberger és Th. Bauer, Zu neueröffentlichten Geschichtsquellen von Assarhaddon bis Nabonid, ZA 1927. 88 kk. Idézi: K. Galling, i. m. 66. kk. 1.)

A Cirusz felirat ugyanerről az uralkodóról ezeket mondja: ... (6) ... gonoszságból elvette a szokásos szállítmányokat (ti. a templomi adományokat) ... (8) Naponta gonoszt cselekedett a város ellen ... mindenkit igájával, amit soha sem könnyített meg, tönkretett. (9) Hogy az ő pana-

szuk elért az istenek urának a fülébe... Az istenek, akik alatta (országában) laktak, elhagyták hajlékukat...

(Szöveg és fordítás: F. H. Weisbach, Die Keilenschriften der Achämedinen, Leipzig 1911. 2. kk. 1. Idézi K. Galling i. m. 70. kk. 1.)

9. *Nagyon jellemző a változásra*, hogy az első archamedini király, 1. Dáriusz monumentális feliratai háromnyelvűek. Mégpedig 1. óperzsa, 2. elamita, 3. babiloni, de mindegyik a Tigris–Eufrátes-i ékírással írva. Az előző keleti uralkodók a saját népük nyelvének és írásának használatát erőltették rá minden alattvalójukra. A perzsa uralkodók toleránssabbak voltak etekintetben is. A hivatalos, állami életben több írást is elismertek – a fentiek mintájára hivatalosnak a perzsa mellett. Még érdekesebb azonban az, hogy a fejlődés folyamán nem a perzsa, hanem az *aramei nyelv vált közhasználatúvá* és ez a nyelv volt úgyszólván egyeduralkodó egészen a Kr. e. 2. sz. végéig. Az aramei nyelv ókánáni eredetű és így a zsidóság előtt sem volt ismeretlen, sőt nagyon is ismerős. Általános használatát az teszi érthetővé, hogy eredeti formájában a kereskedelem nyelve volt.

10. *Cirusz harcairól és magatartásáról* a már említett felirat a többek között ezeket mondja:

... (14) Marduch, a legnagyobb úr, az ő embereinek az őrizője, örömmel figyelt az ő kegyes cselekedeteire (ti. Ciruszéra) és igaz szívére.

(17) Küzdelem és csata nélkül vonulhatott be Babilonba, az ő városába... Nabu-na-id-ot, a királyt, aki nem tisztelte őt (Marduchot), az ő kezébe adta. (18) Babilon lakosai mindnyájan, Sumér és Akkád, a főurak és a hivatalnokok meghajoltak alatta, lábát csókolták, örültek az ő királyságának...

(20) Én, Cirusz, vagyok a világ királya, a nagy király, a hatalmas király... a négy világtáj királya, (21) Kambizesznek a legnagyobb királynak a fia, ... (22) akinek királyságát Bél és Nabu szeretik...

Amikor én Babilonba békén bevonultam, (23) ujjongás és örömiáltások közepette... (24) Az én szélesen kiterjedt csapataim békésen vonultak be Babiloniába, az egész (Sumér) és Akkádöt nem ijesztettem meg ellenségeskedéssel. (25)... Babilon fiainak... lakásait (26) kijavítottam sérüléseikből, fájdalmukat enyhítettem. Cselekedeteimen örvendezett Marduch, a nagy úr... Minden világtáj királyai (29) a felső tengertől az alsó tengerig, akik... laknak, akik a nyugati országban a sátrakat lakják, ők mindnyájan (30)... Babilonban csókolták lábamat... (32) az isteneket, akik közöttük laktak, visszavitettem az ő helyükre és örök otthont emeltettem nekik. Minden híveiket egyesítettem és újra helyreállítottam az ő lakóhelyeiket. (33) És Suméria és Akkád isteneit, melyeket Nabu-na-id az istenek urának haragjára Babilonba vitt, Marduch parancsára békében (34) az ő otthonaikban lakni...

(Közli: Galling i. m. 70. kk. 1.)

Még egy részlet a Nabonidról szóló költeményből. A költemény befejező részében ezt mondja Ciruszról:

VI.

(15) ... a leigázottakat ismét életre keltettem.

(16) ... élelmüket mindig megadtam.

(25) ... Babilon(ban) öröm uralkodik.

(26) ... kinyílnak a börtönök.

(27) ... akik a hatalmasoktól elnyomottak.

(28) ... az ő királyságára tekintenek.

(Közli: Galling i. m. 70. 1.)

11. A szöveg fordítását R. Kittel, *Geschichte des Volkes Israel III.* (1927/29) 291. 1. Idézi: Noth, *Geschichte Israels*, 1956. 275. 1.

12. Az *Esdrás 6, 3–5-ben található királyi rendelkezés* már régóta a szaktudósok érdeklődésének központjában áll. Ed, Meyer nyomán többen úgy gondolják, hogy ezek a mondatok egy, az Eufrátesen túli állami hivatalnokhoz intézett utasításból valók. Ezt a tényt támasztanak alá az *Esdrás* könyvében található más levélváltások is és ennek a néhány sornak aramei nyelve. (A levélváltásokra nézve: *Esdrás 5, 6–6. 12.*) Az ellenvéleményt hangoztatók arra hivatkoznak, hogy *Esdrás* könyve sokkal később keletkezett a leírt eseményeknél és így több adatában, tudósításában pontatlan. Ugyanez mondható el *Nehémiás* könyvéről is. (Lásd az alábbi jegyzeteket.) Továbbmenve, arra is történik hivatkozás, hogy az utasítás olyan, a király előtt jelentéktelen dolgokra is kiterjed, mint pl. a templom magassága és szélessége. Ezek pedig nemhogy erősítenék, hanem csökkentik a nevezett versek hitelességét. Ugyanakkor tény viszont az, hogy *II. Dáriusz Kr. e. 419-ben* írott utasítása nagyon is aprónak látszó ügyben fordul az *elefantinei* (Közép-Egyiptom) zsidó katonai kolónia vezetőjéhez, Jedonjához. Az utasítás tárgya: a húsvéti páskaünnep megünneplése azzal a paranccsal, hogy azt az előírásoknak megfelelően kell megtartani. Azt persze senki sem gondolhatja komolyan, hogy az uralkodók kisebb jelentőségű dolgokban is szabályozták volna különböző vallású alattvalóik kultuszi életét, de ez a példa is azt mutatja, hogy adott esetben, lehet, hogy az általunk ma már nem ismert körülmények hatására, igenis adtak ki aprólékos gonddal megírt rendeleteket. Ilyen megmondolások alapján nincs miért kételkednünk az *Esdrás 6, 3–5.* hitelességében.

(II. Dáriusz „húsvéti levelének” szövege: E. Sachau, *Aram Papyrus und Ostraka aus einer jüdischen Militärkolonie zur Elephantine*, 1911. 6. tábla. Közli: K. Galling i. m. 73. 1. Fordítását H. Gressmann, *Alt-orientalische Texte zum Alten Testament*, 1926. 453. 1., valamint A. Cowley, *Aram. Papyri of the fifth century B. C.* Nr. 21. közli. Ez utóbbi az erősen megromlott aramei szöveg rekonstruálását is megkísérli.)

13. *Sésbaccar* személye, hivatali állása, működése már sok találgatásra adott alkalmat. Nehéz problémát ad a kutatóknak 1. a neve, 2. a Zerubbábellal való kapcsolata. Az elsőre nézve ott találunk nehézségre, hogy ha a nevét nem is tudjuk pontosan lefordítani, de azt tudjuk, hogy ebben a formában is és méginkább a feltételezett Samas-apla-usur formában, babiloni eredetű s az asszír-babiloni istenpantheon egyik tagjára emlékeztet. A név tehát nem ad származásáról bővebb felvilágosítást. Deportált zsidó, aki babiloni nevet vett fel? Udvari hivatalnok, akit Círus helytartónak nevez ki? Ha ez az utóbbi a helyes, akkor hogyan kerül a neve mellé *Esdrás 1, 8-ban* a „Juda fejedelme” kifejezés? A körülmények számbavétele után azt kell mondanunk, hogy az első feltevés látszik valószerűnek, azzal a megszorítással, hogy *Sésbaccar* nem származhatott a dávidi dinasztiából, mert akkor Izráel messiási várakozásainak kialakulásában nagyobb jelentőségre kellett volna szert tennie. De ugyanígy nem azonosítható az 1. Krón 3, 18-ban, a dávidi családna felsorolásában szereplő *Senecarral*. (*Esdrás 1, 8, 11; 5, 14, 16.*) 2. Anélkül, hogy bővebb magyarázatokba bocsátkoznánk, regisztrálnunk kell a következőket: a már említett helyeken *Esdrás*

könyve Sésbaccart említi helytartóként, de már a 2, 2; 3, 8. Zerubbábel jelöli meg Izrácl vezetőjeként és a további tudósítások is őt tekintik annak. Az 5, 14, 16. mögött már bizonyos történeti háttér látszik. Ti. a tudósítások ellentmondásai csak így oldhatók fel. Ezek szerint Sésbaccar *első helytartója Jeruzsálemnek, ill. a judeai tartománynak, akit egy bizonyos idő elmúltával követ ugyanezen beosztásban Zerubbábel.* Az események sorrendjének összezavarása pedig a már említett tényből magyarázható, hogy ti. Esdrás könyvének végső rendezése mintegy száz évvel később következett be. Nem nehéz elképzelnünk azt, hogy a hasonló események sorrendjét a későbbi redaktor összetévesztette. S végül, az itt elmondottakon kívül semmi adatunk nincs Sésbaccarra nézve, amit egyesek úgy próbálnak megmagyarázni, hogy egyszerűen azonosítják Zerubbábellal (így pl. a Westminster Dictionary). Persze ennek semmi megbízható alapja nincsen és így csak azt mondhatjuk, személye, további sorsa kérdőjel marad a mi számunkra.

14. A dávidi származású Zerubbábel és az Áron családjából, a cado-kita ágból való Jésua reprezentálják azt a fogság utáni hagyományt, hogy a fogsággal megszokadt nemzeti és istentiszteleti élet folytatódik, mint ahogyan Zerubbábelben a dávidi dinasztia éled újjá, úgy Jésuában az ároni papság szolgálata folytatódik. Velük még a továbbiakban bővebben kell foglalkoznunk.

15. Az ószövetségi bevezetéstudomány már régóta felismerte azt, hogy egyéb részletek mellett az *ézsaiási könyv negyvenedik fejezetétől kezdődő szakasz nem származhat a „nagy” Ézsaiástól.* Ezt a megállapítást többek között a következő tények indokolják: 1. *történeti események,* (Cirusz nevének említése: 44, 28; 45, 1. Az uralkodó mögött már fényes diadalok sorakoznak: 41, 2. kk., 45. fejj. stb., Babilon az ellenfél, nem Asszíria: 43, 14; 46, 1. stb. Jeruzsálem rombadőlt: 42, 26, 28. A nép fogságban él 42, 22, 24; 43, 14; 46, 1. stb.) 2. *nyelvi különbözőségek.* 3. *teológiai tételek* (absztrakt univerzalizmus, teoretikus monoteizmus és legfőképpen az ezeken az alapokon nyugvó általános megváltáshit stb.).

Ezek a különbözőségek és a történeti események regisztrálása azt teszik nyilvánvalóvá, hogy a 40. fejezetről az 55. fejezetig terjedő *könyvecske a Cirusz ediktum kiadása idején, 538 körül, illetve azt követően keletkezett.*

A szorgos kutatások ellenére sem sikerült megállapítani a próféta valódi nevét s a próféciák elmondásának helye sem azonosítható egyik ismert zsidó településsel sem. Abból, hogy a könyvecske szerzője jól ismerte a világpolitikai eseményeket és hamar vett tudomást róluk, arra következtethetünk, hogy „közel volt a tűzhöz”, tehát az újbabiloni főváros közelében élhetett. Hogy a repatriálókkal együtt ő is visszatért volna hazájába, nem bizonyítható. A hazatérők névsorában és a vezetők között nem találunk egy olyan személyt sem, akivel — kiemelkedő személyiségről lévén szó — nyugodtan azonosíthatnók. Általában azt kell mondanunk hogy a találgatások és feltételezések világába tévedünk akkor, ha jelenlegi tudásunk alapján bármilyen más konkrétumot is akar-nánk mondani erről a nagy ismeretlenről.

Nehéz és sokat vitatott kérdés a deuteróézsaiási könyv terjedelme. Ti. az, hogy van-e jogosultsága annak, hogy egy harmadik, Trito-Ézsaiást is feltételezzünk. Tényként annyit állíthatunk, hogy az 55. fejezettel nem tekinthetjük lezártnak a 40. fejezettel kezdődő próféta, igehirdetési gyűjteményt. Ennek tárgyalása azonban már messze vezetne tárgyunktól.

16. „Az Ebed Jahve” énekek problematikája nem tekint vissza nagy múltra. *Duhm* 1892-ben kiadott Ézsaiás kommentárjában közli azt a felismerését, hogy a Deutero-Ézsaiási könyvön belül négy olyan önálló szakasz található, amely az „Ebed Jahvé-ról”, az ÚR szolgájáról szól. Ezek a szakaszok a következők: 42, 1–4, 7., 49, 1–6, 9., 50, 4–9., 52, 13–53, 11. (A felsorolt négy szakaszhoz többen, így Procksch, még egy ötödiket is odasorolnak, a 61, 1–3-at.)

Szögezzük le a legelején, hogy ennek a négy szakasznak a kiemelése könnyen erőszakoltnak látszik, ha arra gondolunk, hogy az „ebed” szóra épül és nem veszi tudomásul azokat a szinonim kifejezéseket, amelyek tartalmilag megegyeznek az előbbivel. Gondoljunk csak a többek között a Cirusz neve mellett szereplő „messiah” szóra.

A tudományos vita mégsem az előbbi szempontból folyik, hanem e kérdés körül: *kit kell értenünk az Ebed Jahve személyén?* Kollektív értelemben kell-e vennünk, vagy egy bizonyos történelmi személyt kell vele azonosítanunk.

A *rabbínista irástudomány számára* úgy oldódik meg ez a probléma, hogy az „ÚR szolgája” az *ideális Izráel*, a megszentelt kisebbség, amely kész meghalni és szenvedni a hitéért. Kész túrni minden kegyetlenséget és üldözést a testvéreitől, akik vakok és süketek a kor jeleivel és Isten céljainak megvalósításával szemben. (L. az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat 1942-ben kiadott Thora-fordítás 5. kötetének a „haftárak” magyarázatát. 496–97. l. az 50, 4–9. magyarázata.) Ez a magyarázati mód egyben azt is kifejezésre juttatja, hogy az individuumban tulajdonképpen a közösség reprezentálásáról van szó (e véleményhez csatlakozik jónéhány modern kutató is). Ezek szerint az *Ebed Jahve kollektív jelentésű*, annál is inkább, mivel az Ótestámentom a közösségből kiindulva jut el az egyedekhez és nem megfordítva.

A magyarázat kissé erőltetett, mondhatnók, hogy nyakatekert. De ezzel még nincsen vége a dolognak! *Duhm* maga úgy gondolta, hogy egy, az 5. században élt *Thora-tanítóról* szólnak a szakaszok. *Sellin* pedig hosszú tudományos pályafutása alatt 1898-ban *Zerubbábel* (Serubbabel. Ein Beitrag zur Geschichte der messianischen Erwartung...). 1901-ben, az első deportálás alkalmával Babilonba került Jehójakin király (Studien zur Entstehungsgeschichte der jüdischen Gemeinde nach dem babylonischen Exil), 1922-ben *Mózes* (Mose, 1922 77–113. l.) személyével próbálja azonosítani az Ebed-Jahvét. Mózes e hipotézis szerint a vándorlások idején a haragvó zsidóság gyilkos merényletének lett áldozatává, s reá emlékezve beszél Deutero-Ézsaiás a szenvedő istenszolgáról. (Ez a hipotézis jelenik meg – de most már igazolt tényként elfogadva – Freud Mózes c. művében, aholis a szerző éppen az állítólagos gyilkosságból vezeti le az ószövetségi vallás eredetét. *Sellin* végül is egy 1930-ban megjelent írásában (Tritojesaja, Deuterojesaja und das Problem des Gottesknechtes, 145 kk. l.) arra a következtetésre jut, hogy az *első három éneket Deutero-Ézsaiás saját magáról írja és a negyediket a tanítványai írták mesterük erőszakos halála után*. S, hogy az egyáltalában nem teljes lista színesebb legyen, megemlíthetjük, hogy *Kittel* (Jes 53 und der leidende Messias. 1899.) és *Rudolph* (Der exilische Messias. ZAW 1925. 109 kk. l.) szintén úgy gondolják, hogy a 40–55. fejezetekben szereplő Jahve-szolga nem lehet más, mint az ismeretlen próféta maga.

Azt gondolom, hogy a kiragadott hipotézisek átgondolása után sem kapunk megnyugtató választ a feltett kérdésre. Ezt a választ már csak azért sem kaphatjuk meg, mert – az első mondatokban említett erősza-

költség mellett — nem lehet az egyes szakaszokat egy kaptafára húzni, ugyanarra a személyre vonatkoztatni. A 40—55. fejezetekben 38 alkalommal szerepel az „*ebed*” szó. (Az adatért a Mandelkern szótár a felelős.) E számból 17 alkalommal található meg az *ebed* szó azokban a szakaszokban, amelyeket „*Ebed Jahve*” énekeknek szoktunk nevezni. A szóbanforgó versekben hol Izráelről (41, 8—9., 43, 10., 44, 1—2., 44, 21.), hol a prófétáról (?) (44., 26.), hol Jákobról, Izraelről, tehát a népről (45., 4., 48. 20.), hol Ciruszról (?) (42, 1.) s végül egy teljességgel ismeretlen személyről olvasunk, hallunk (42, 19., 49, 3, 5—6., 52, 13., 5. 11.) E felsorolás után a kérdésre egyértelmű feleletet adni, véleményem szerint, meddő kísérlet.

A kérdés tehát ezután is nyílt marad, de talán a valósághoz közelítünk, akkor ha arra gondolunk, *Deutero-Ézsaiás e részei egyúttal költői alkotások is*. Mégpedig a héber nyelvű irodalom legszebb gyöngyszemeiből valók. Az irodalmi művek, de az igehirdetés természetéhez is, hozzátartozik az, hogy nem egy időben hangzanak el, írónak le, hanem nem egy esetben bizonyos idő elteltével. (Még az egységes tartalmú műveket sem lehet „egyszerre” megalkotni.) Ugyanakkor, minden egyes irodalmi alkotás és az igehirdetés is, variálja, más és más oldalról mutatja be a valóságot, az életet magát. Márpedig Deutero-Ézsaiás könyve jól elválasztható szakaszokra bontható, amelyek idői szempontból kisebb-nagyobb távolságra vannak egymástól. (Az ne tévesszen meg bennünket, hogy Gressmann 49, Köhler 70, Volz 50 egységet különböztet meg.) *Így könnyen elképzelhető az, hogy a próféta az „Ebed Jahve” „témát” szolgálatának más és más szakaszában, más és más körülmények között más és más személyre, magára a népre vonatkoztatta, alkalmazta. Ez már azért is kézenfekvő, mert Isten szolgálja a törvénytisztelő, a kegyes nép, az Ő szolgálatában járva prédikál a próféta és az Ő parancsára cselekszik a világhódító Cirusz, a „messiah” (45, 1.!), és az Ő szavának komolyan vétele miatt gyalázzák meg, csúfolják ki, kínozzák s ölik meg az ismeretlen nagy „Szenvedőt”.*

Azt sem tarthatjuk kizártnak — hiszen ez is hozzátartozik az igehirdetés, az irodalmi alkotások természetéhez —, hogy a Szolgáról szóló igehirdetéseiben már közismert és a múltból származó hagyományanyagot használt fel a próféta. S ha szélsőségesnek is kell mondanunk az olyan véleményt, hogy Mózes állítólagos szenvedése és erőszakos halála állt volna előtte, annyit mégis elmondhatunk, hogy más, ismert személyiség szomorú sorsára emlékezhetett az 52—53. fejezetekben. Nem akarok ugyan az „*Ebed Jahve*” felfedezők sorába állni — ezt különben is megtették már mások —, de az ebben a fejezetekben megrajzolt kép mögül mintha Jeremiás sorsa lépne elénk. Persze olyan formában, mint amikor a művészes lelkében a jól ismert, átélt valóságmozgatók mögül előbukkan egy új, egy másik valóság. Egy mindennél másabb s talán mindennél igazabb. Az ilyen műben az élmény, a valóság, a hagyományanyag csak eszköz. De figyeljük csak meg, végeredményben ezt cselekszi az őskeresztyénység is, amikor ismerve a régi ígét, Krisztusra vonatkoztatja azokat. Mégpedig jogosan! Jogosan, mert a Megváltó sorsában látja, tudja és hiszi beteljesedve az ótestamentomi istenszolga küldetését. Ugyanakkor azonban túlmegy az ószövetségi hagyományon: Krisztus szolgálatát univerzálissá teszi, váltságművét eget-földet áthatóvá.

17. *A zsidó nép tragédiája éppen ebben a tényben rejlik, mert, a zsidóság nagy többsége éppen az elmondottak miatt utasította el Krisztus szolgálatát. A Krisztus-korabeli nép — talán még fokozottabban, mint a*

6. században — nem elégedett meg egy csupán „vallásos” Messiással, hanem méginkább egy nagyhatalmú, zseniális hadvezér eljövételében reménykedett. Amikor látta, hogy Jézus „csak” az Isten országáról beszél és nem akar tudni a rómaiak kiűzéséről, akkor még a közvetlen környezetében is akadnak, akik csalódba hátatfordítanak Neki.

18. Az ortodox, rabbinista irástudomány tagadja azt, hogy a 44, 26–45, 1. szakaszban Ciruszról lenne szó és az uralkodó nevét csak későbbi betoldásnak tartja. Ezzel akarja ez az irányzat biztosítani az egész észaiási könyv egységét. Ezzel szemben teljesen világos az, hogy itt a nagy hódítóról beszél a próféta. Sőt megismétli — persze csak tartalmilag — a Cirusz ediktumot is. (Ki ezt mondja: Pásztorom! ki véghez viszi minden akaratomat és ezt mondja Jeruzsálemnek: Megépíttessék! és a templomnak: Alapja vettessék! 44, 28.)

19. Nem tartozik e tanulmány keretébe a „törvény”, a törvényadás kérdése. Mégis legyen szabad legalább annyit elmondanom, amit tárgyunkhoz tartozónak vélek.

Egyoldalú a lutheri ortodoxiának az a beállítása, hogy a törvény csak negatív előjelű. Még akkor is egyoldalú, ha ez az irányzat — karöltve az újreformátori teológiával — Pál apostolra hivatkozik. (Dr. Pálffy Miklós írt erről a negyvenes évek elején egy cikket a Lelkipásztorba s fejlette ki véleményét előadásaiiban, de akkor is, azóta is többnyire süket fülekre talált.) Es hamis az a törekvés is, amely mindenképpen szembeállítja a törvényt az evangéliummal. Hamis, mert a körülmények nem ismeréséből fakad.

A törvény, a törvényadás az Ótestámentomban Istennek kegyelmes cselekedete (persze nem evangéliuma). Eppen ezért az üdvösségtörténet e hosszú szakaszában nagyjelentőségű és nagyra, a legtöbbre becsülendő. Isten kegyelmes cselekedetének kell tartanunk, mert már az is kegyelem, ha Ő megszólítja az embert. (Különben is, ha a törvényt és jelentőségét lekicsinyeljük, Isten igéjének jórészét becsüljük le.) Emellett a törvény az ótestamentumi időben az irányító, az útmutató szerepét töltötte be. Nélküle a választott nép képtelen lett volna megkülönböztetni a jót a rossztól, Isten akaratát a saját akaratától és ennek következtében menthetetlenül feloldódik az őt körülvevő pogányságban, mint ahogyan ez meg is történt ott, ahol a törvényt semmibeverték.

Nem a törvény rossz, haszontalan, az ember bűnös volta teremtette meg azt a helyzetet, amelyben Jézus működött és Pál apostol élt. Nem a törvény volt a laza, hanem az ember kereste és keresi a kibúvókat és teszi, tette lehetetlenné Isten kegyelmes akaratát. (Végeredményben ugyanezt megteszi az ember a Jézus Krisztusban megjelent kegyelemmel is, amikor a saját kényelmére és alakjára szabja azt. Ettől az emberi magatartástól viszont semmivel sem lesz kisebb az evangélium.)

Ilyen körülmények között Jézus szembeszállt — nem a törvénnyel —, hanem annak eltorzított, elfajult magyarázatával. És Pál sem tehetett mást ebben a helyzetben. Ő különben is nagyon jól értékeli az új szituációt, amikor rámutat arra, hogy Jézus Krisztussal új korszak kezdődik az Isten üdvtervében és ez az új azt jelenti, hogy a törvényt — nem lebecsülni — át kell értékelni. Ami jó és helyes volt a múltban, az már bénító, visszahúzó erővé lehet a jelenben. Különösen azzá lehet, ha ráadásul ki is forgatják az eredeti értelméből és meghamisítva tárják oda az ember elé.

Pálnak két fronton kellett harcolnia. Egyrészt biztosítania kellett a törvény komolyságát (eltekintve az elavult, többnyire a korhoz és más

egyéb változó viszonyokhoz kötött előírásoktól) a pogánykereszténység előtt s ugyanakkor meg kellett tisztítania minden olyan emberi spekulációtól, jól megszerkesztett kibúvótól, amit a különböző teológiai iskolák és kegyességi életformák ráraktak.

Az ortodox lutheranizmus és követői Pálnak csak ezt az elitélő magatartását, véleményét látják meg, amikor meghamisítva Luthert, a törvény haszontalan, káros voltáról elmélkednek. (Ha pedig valaki arra hivatkoznék, hogy Luther is jónéhány helyen „kikel” a törvény ellen, akkor csak azt tudom felelni, hogy a maga korában, egy új-kazuisztikus vallási élet elleni küzdelemben ő sem tehetett mást, mint Pál.)

Befejezésül az itt elmondottakhoz: *a törvény (thora), a törvényadás nem masszív egység, sem pedig egyszeri isteni kinyilatkoztatás*, mint ahogyan a másjellegű igehirdetés sem az. *Sellin* Bevezetésének egyik jegyzetében helyesen állapítja meg (Einleitung in das A. T., 1933.), hogy a különböző előírások, törvényszakaszok több esetben a pillanatnyi szituáció szülöttei. (Ez az állítás nem vonatkozik a tízparancsolatra és a többi „alaptörvényre”.) Ezt úgy kell értenünk, hogy a pillanatnyi helyzetre, már olyanokra, amelyekre még nem volt isteni parancs, a meglévőkből határozta meg a törvénytadó pap a követendő magatartást. Ha pedig ez az eljárás nem vezetett eredményre, akkor „törvényt kértek” Istentől. (Lásd Mózes esetében a leányok fiúsítását. Nu 27, 1.) Akár az egyik, akár a másik eszközhöz folyamodtak, mindkét esetben precedensé lett az eredmény és részben ilyen módon alakult ki az a gyűjtemény, ami ma a mózesi könyvekben előttünk van. Ha bizonyos pontokon vitatható is ez a vélemény, arra mégis jó, hogy rámutasson a „törvényadás”, tehát Isten aktuális akarata hirdetésének nagy fontosságára. Arra a szolgálatra, amely éppen az „Ebed Jahve” egyik jellegzetes feladata (42, 1, 4. stb.).

(Folytatjuk)

Vámos József

Film, színház

A napfény nem eladó

Csupán háromszáz nap telt el azután, hogy Lorraine Hansberry fiatal néger írónő *A Raisin in the Sun* – Mazsola a napon – című drámáját a New York-i Broadway-n 1959. március 11-én első ízben bemutatták, s a hazájában az év legjobb drámájának díját nyert színmű a budapesti Petőfi Színház nézőtere előtt is bemutatkozott. Vajon mi indokolja a nagy nemzetközi sikert és elismerést, amelyet e rövid idő alatt a darab több európai fővárosban elért már? Az írónő remek stílusa, mély lélektani ábrázolása, jó drámaalkotó tehetsége is hozzájárult ehhez, de a siker igazi okát alighanem William L. Patterson nemzetközi békedíjas író fejezte ki leghelyesebben: „*Most először hallunk belülről és igazán a néger életről...*”

A darab döntő kérdését a második felvonásban mondják ki, valahogy így: *minek kell történnie, hogy az ember megváltozzék?* Első gondolatra a főszereplő néger család életének megváltozásáról van szó, hiszen ez a cselekmény magva, Lena Younger, a nagymama férje halála után megkapja az életbiztosítást. A szegénység, a reménytelen küzdelem, a kisszerűség évtizedei után napfény köszönt a kis családra s mindenki legbensőbb álmát melengeti sugaránál. A tízezer dolláros csekk a nagymama szeme előtt a családi béke és boldogság új korszakát világítja meg, ahol mindnyájan megértik egymást és valóra váltják elgondolásait, fia előtt egy önálló üzleti vállalkozás délibábja ködlik föl, menyé új, tiszta, napfényes és kedves lakásról álmodik, leánya pedig arról, hogy befejezheti orvosi tanulmányait és független lehet.

Ez azonban a darabnak csupán *kiindulópontja*, de nem a története. A valóságban *semmi sem úgy megy, ahogy megálmodták*. A pénz megzavarja a családot s még annyi béke sem lesz közöttük, mint eddig. A férfi gazember csapdájába esik, aki pénzt elsikkasztja – s ez a pénz fedezte volna huga egyetemi tanulását is. Az asszony repesve üdvözölt, mindent ígérő terve, kis híján, meghiúsul s ha végül valóra válik is, másképp, mint gondolták. Az új házat megvették ugyan, de a – fehér negyedben. A jövő szomszédok küldötte ráfizetéssel is hajlandó visszavásárolni a villát, *hogy* – mondja – megkímélje őket a zaklatástól, *ami* elmaradhatatlan, ha a négerék fehérek közé tolamaknak. Az álmok összedőlte közben érik mégis egységessé a család, *hogy* vállalja a jövőt s amit eddig elmulasztott, *megpróbálja emberi helytállással megszerezni a napfényt* – a boldogságot, a nyugodt életet.

Ezek után arra gondolhatunk, hogy Hansberry mondanivalója ilyesvalami: tengernyi megpróbáltatás, az önteltséget, irreális álmokat összetörő szenvedés kell ahhoz, hogy az ember megváltozzék és emberül viselkedjék. Én azonban azt gondolom, hogy a darab igazi mondanivalója még ennél is sokkal több, *Annál inkább*, mert ezt az általam megfogalmazott tételt a darab csak halkán és tétovázva mondja ki: a néző

korántsem lehet biztos abban, hogy a Younger-családban ezentúl minden rendben lesz. Nemcsak azért, mert a fehér negyedben még sok küzdelem és keserv vár rájuk, mert az elherdált pénz helyett újat kell előteremteni, hanem azért is, mert a jellemek változását az író nem ábrázolja túlságosan mélyen. Az anya ide-oda vergődő, csapongó marad mindvégig, a lánya Afrikába készül, a menyé megtörtén, megkeményedetten indul az új életbe, s fia még mindig arról beszél, hogy hűgának olyan férjet kíván, akinek sok cent van a zsebében. A színmű voltaképpen nem egy feladott kérdésre adott feleletet, nem az író állásfoglalása a négerkérdésben (vagy más effélében), hanem egy *lelküismeret-megmozgató* életkép.

Úgy érzem tehát, hogy az említett kérdést Hansberry a néző szívének szegezi: Minek kell hát történnie, hogy az ember megváltozzék? Mi kell ahhoz, hogy a színesbőrűek éppúgy emberek legyenek, mint a fehérek? Hogy a becületes munka legyen az élet alapja mindenütt a világon? Mi kell ahhoz, hogy gazemberek ne lopják el egy család minden reményét? Mi kell ahhoz, hogy a családban békesség és szeretet legyen, maradandóan?

Ezeket és ehhez hasonlókat kérdez Lorraine Hansberry hazájának népétől, néger testvéreitől, az emberiségtől. Nagy kérdés, nehéz rá a felelet. Véleményem szerint a dráma egyik mellékszereplője ad feleletet rá, aki a budapesti előadáson sajnálatos módon — jórészt a rendező és a színész téves szerepfelfogása miatt — meglehetősen háttérbe szorul s inkább egzotikus csoda csupán, nem pedig a megoldás. Joseph Asagai-ról van szó, a fiatal nigériai diákról, aki lobogó lelkesedéssel beszél a jövőről, amikor hazamegy népe közé, hogy tanítsa őket és előre vezesse. Lehet — mondja —, hogy néhány év múlva elavult lesz, amit most haladásnak lát, mert átfut felette a fejlődés. Lehet, de akkor is a népet szolgálja, mert ha nem ezt tenné, félrelöknék, meggyűlölnék. Mi kell tehát ahhoz, hogy az ember megváltozzék? Helyesebben: hogy az Ember megváltozzék? *Az kell, hogy a néphez forduljunk, az emberiséghez, hogy tántoríthatatlanul higgyünk a haladásban, a fejlődésben, tanítsunk erre másokat is és minden cselekedetünkkel a jövőt, az emberiség jövőjét szolgáljuk.* Csak így lehet elérni, hogy a napfény sehol a világon ne legyen alku tárgya, hogy a családok békéje és boldogsága ne a pénztől, a dollárcsekkől függjön s az ember — ember tudjon lenni és maradni minden körülmények között. Az élet pénz — mondja a darabban Walter Lee Younger s az anyja keserűen válaszolja: csak ma, nekünk még a szabadság volt az élet. Igaza van: a szabadság tesz igazán emberré és igaz emberré. a szabadság, amellyel emberül élünk.

Zay László

Az igehirdető műhelye

NAGYPÉNTEK

2. Kor. 5. 14—15.

A KERESZT ÜZENETE

1. *Egy meghalt — mindenkiért!* Isten minden keresztyén ünnepünkön meghirdet valamely üdvösségünket munkáló eseményt. Nagypénteken a kereszti üzenete tárul fel előttünk: Jézus meghalt!

Úgy látszott, hogy az emberi bűn győzött s a halál örömnepet ült. A kívülről úgy ítélték meg az eseményt: egy kellemetlen ügy végére pontot tettünk. — Jézus meghalt. — A tanítványok körében az esemény elkedvetlenedést, szomorúságot, hitük összeomlását váltotta ki. Jézus meghalt. Jó, hogy mi a nagypénteki keresztre húsvét fényében nézhetünk. Nem reménytelenül, hanem hálaadással! — Mert bár emberek állították fel a keresztet, de Isten engedte, sőt akarta a keresztet. (Ézs. 53, 10.) Egy meghalt; igazzá lett a szó: „Elvégeztetett!” és annak tartalma valósággá: kész az üdvösség!

Az egynek, Jézus Krisztusnak a halála áldozat, amely üdvösségre, életre szolgált. Nem egyedül akarta élni az üdvösség örömét. Az Ő halála emberek megmentéséért, életéért és javára történt. *Nemcsak egységekért, egy szűk kis tanítványi körért, vagy egy népért, hanem meghalt: mindenkiért!* S ebben az igazságban az a csodálatos, s ami a gyülekezet egészét hálával tölti meg Isten iránt, hogy nem „a milliók egy miatt” szenvedtek és haltak meg, hanem „egy a milliókért.” Amíg a történelemben sokszor a milliók verítéke, vére-áldozata egyért, egynek jólétéért szolgált, addig Isten szeretete egynek véres áldozatában millióknak, az egész világnak életet, üdvösséget munkált. A történelemben sokakról el lehet mondani, hogy sokakért, sokak boldogulásáért áldozták fel magukat, sokak javáért fáradoznak, de azt, hogy „egy mindenkiért”, személyválogatás nélkül mindenki üdvösségére halt meg, azt csak Jézus Krisztusról lehet elmondani.

2. *Meghalt bűneink miatt, önként, szeretetből.* A kereszti, Isten és aki vele egy: Jézus Krisztus szeretetének nagyságát hirdeti a bűnös embernek és ítéletét az Isten dicsőségét és az embert megrontó bűn felett. De a bűnt az ember cselekszi. Isten igazi ítélete a bűnös embert sújtotta volna. Isten az ő szeretetében nem akarta a bűnös ember halálát, s ezért, mivel megmentésére nem volt más út, megszületett Fiát, „aki bűnt nem ismert”, *halálra adta a mi bűneinkért.*

Ezt az utat készítette elő Isten a bűneset óta s mindent ezért a keresztiért cselekedett. Az ember még fel sem ocsudott az első bűneset kábulatából, Isten már akkor elhatározta a kereszti. Senki erre rá nem bírhatta. A kereszti Isten legönkéntesebb cselekedete. S ugyanakkor az Isten szeretetében kételkedő ember számára Jézus Krisztus igaz, meg-

gyöző, áldozatos cselekedete, amellyel letette életét a bűnös ember iránti szeretetből.

3. *Meghalt, hogy meghaljunk a bűnnek és éljünk a Krisztusnak* Jézus [Krisztus szeretete mindenkiért való áldozatos cselekedet. Ez az áldozatot hozó szeretet minket is „szorongat”, „kényszerít”, „ösztönöz”. A nagypénteki kereszt üzenetét lehet közömbösen hallgatni. Lehet szánakozással gondolni a szenvedő és meghalt Isten Fiára. Lehet pusztán csak emlékezni Jézus Krisztus halálára. Az Ő szeretete valami másra, többre „szorongat”, „kényszerít”. *Hálából fakadó új életre!*

Jézus Krisztus szeretete egyfelől arra „szorongat”, hogy *meghajjunk a bűnnek*. Nem élhetünk tovább annak a bűnnek, amely miatt Jézus Krisztus életét áldozta. Ez pedig azt jelenti, hogy meg kell bánnunk, meg kell utálnunk a bűnt. Csak amit megutált, meggyűlölt az ember, annak halt meg egészen. A kereszt az Isten Fiának halála, de bűnös magunknak a halála is. *Halálba kell jutnia a magunk önző, csak a maga hasznát, javát kereső, erre törtető énjének, amely csak a maga kívánságait, céljait, érdekeit tartja szem előtt. Halálba kell kerülnie annak az ó-embernek, aki a mások verejtékéből akar tőkét kovácsolni magának, aki más emberek katasztrófaiból akar előnyöket kicsiholni.* Az önző, a saját egyéni én-istenének szolgáló ember szökevénye annak a harcnak, amelyet Jézus Krisztus szorongató szeretetének erejével kell folytatnunk a bűn és az emberi életet nyomorító külső körülmények ellen. — Mint a gyülekezet tagjainak, úgy kell élnünk Jézus Krisztus halálából, hogy meghaljunk a bűnnek.

Jézus Krisztus szeretete másfelől arra „szorongat”, hogy *éljünk a Krisztusnak!* Annak, aki érettünk meghalt és feltámadott! Az Ő halálából és életéből sarjad ki, tör elő a neki szolgáló élet. *A Jézus Krisztusnak való élet nem a világtól elvonuló remete-szerzetesi életben valósul. Nem pusztán csak a „belső kamra” ügye. Jézus Krisztus azért von magához, hogy szeretetével szorongasson, szinte „kényszerítsen” a felebarátnak szolgáló életre.* Mert Ő a felebaráton keresztül lép elibénk. (Mt. 25, 40.) Mert Jézus Krisztus szeretetéhez nincs más járható út, mint az, amely az emberek iránti személyválogatás nélküli szereteten át vezet. De ennek a személyválogatás nélküli szeretetnek a rugója, az ereje a hitből fakadó életközösség Jézus Krisztussal.

Ebből az életközösségből ábrázolódik ki Jézus Krisztus élete a gyülekezetben és a gyülekezet egyes tagjaiban. Ez az élet a felebarát viszonyában munkánk, hivatásunk becsületes, hűséges betöltésére, minden jó, az emberi életet előbbrevívó szolgálat támogatására és végzésére ösztönöz.

A kereszt üzenete: Jézus Krisztus meghalt a mi bűneinkért. Meghalt, hogy mi is meghaljunk a bűnnek és éljünk, szolgáljunk Jézus Krisztusnak. Jézus Krisztus szeretete szorongasson iránta való hálára, hogy az Ő szeretetében szolgáljunk az embereknek s az embereken keresztül az értünk meghalt és feltámadott Jézus Krisztusnak.

Békéscsabai munkaközösség

HÜSVÉT I. ÜNNEPE

1. Péter, 1:3—9.

A HALÁLBÓL AZ ÉLETRE

Péter apostol boldog magasztalással áldja Istent, a Jézus Krisztus Atyját. Újjongó hálaadásának oka, hogy a názáreti Jézust, Isten nem hagyta a sírban, hanem feltámasztotta a halálból. A HALÁLBÓL — Az ÉLETRE hívta vissza. Mégpedig az Isten Fiának dicsőséges örökéletére. Az apostol hálájával Istent keresi, áldó szavával Őt dicsőíti, mert tudja, hogy ezt a csodát Isten cselekedte. Igéje méltó húsvéti evangéliumként szól ma a gyülekezetnek: *A nagypénteken megfeszített, a golgotai kereszten kiszivedett Jézus a halálból életre kelt, mert Isten feltámasztotta Fiát!*

Igéje nem a krónikás érdektelen, tárgyilagos, hűvös szavaként hangzik, hanem az átélés bizonyosságától fellelkesült szív boldog bizonygatóteleképpen, amely hiszi, vallja és hirdeti a csodálatos valóságot: *Élő Megváltónk van!* Élő Megváltónk van, mert a golgotai kereszten halálig engedelmes, a megváltás isteni művét elvégeztet názáreti Jézus azzal lett Urunkká és Megváltónkká, hogy a halálból életre kelt, feltámadott. *A kereszthalott hőseiből, diadalmas, dicsőséges élő Megváltónk!* Ez a húsvéti örömhír keresi ma is szívünket az alapige szavaiban.

Az apostol előtt gazdagon kitarul az Isten csodálatos cselekedetének minden áldott következménye az ember szempontjából. *Isten húsvéti csodája nemcsak Jézust, Istennek kiváltképpen való Fiát hívta halálból életre, hanem a bűnös ember előtt is megnyitotta a halálból — az életre jutás útját.* Az embernek is ezt az utat kell megjárnia: a halálból — az életre. Az ó-ember halálából az új ember feltámadásáig.

Az ige részletesen feltárja ennek az útnak gazdag tartalmát, áldásait.

1. Élő reménységre

Ez Jézus Krisztus feltámadásának egyik áldott következménye. Nagypénteken összeomlott a tanítványok minden reménysége, amelyet Jézus tanítása, ígéretei és csodálatos személye keltettek fel, és tápláltak lelkükben. Remegő szívű, csüggedt, reményvesztett, szétbomló sereg. Ezt tükrözi az emmausi tanítványokról szóló híradás. És hogy megváltozik húsvét reggele után és Jézus feltámadása nyomán minden! Ezt a nagy fordulatot és óriási változást bizonyítják igénk e szavai is: „... újonnan szült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által.”

Vajon mi ennek az élő reménységnek tartalma?

a) Jézus feltámadása nyomán mindenképp előtt az az új, ragyogó reménység születik meg a szívekben: *Van élet a síron túl is! Van örökélet!* Ez nem ábrándkép többé, hanem valóság. A feltámadott Jézus a halálból bennünket is életre támaszt! Ennek reménysége hatalmas erő a halállal szemben s a vigasztalás kiapadhatatlan forrása a koporsók mellett.

b) *Jézus, a mi élő Megváltónk „romolhatatlan, szeplőtelen és hervadhatatlan örökségre” támaszt fel bennünket.* Mi ez az örökség? Ez az örökség: az üdvösség. Ez minden elképzelhető és vágyott örökségnél drágább, boldogítóbb, mert nem emberek által összegyűjtögetett veszendő holmi, hanem ezt olvassuk az igében: „készen van” és „a mennyben van

fenntartva számunkra." Tehát Isten műve és ajándéka. Semmiféle örökösödési jogcímen nem juthatunk hozzá, hanem csak az újjászületés által. Isten kegyelméből — ingyen.

c) *Feltámadott, élő Megváltónk van, aki újjászüli és táplálja bennünk a győzelem reménységét, amikor a bűnnel vívjuk harcunkat.* Harcunk nem reménytelen küzdelem akár azzal a bűnnel tusakodunk, amely saját életünket rombolja, akár pedig azzal, amely az emberiség életét, békéjét, boldog jövődjét fenyegeti. Nem mondvasínált s mindinkább elhalkuló jelmondat az a keresztyének ajkán, hogy „Krisztus a világ reménysége”, hanem Jézus Krisztus feltámadásából következő valóság, amely egyszer mindenki számára nyilvánvalóvá és kétségbevonhatatlanná lesz. *Ennek az élő reménységnek hajtó erővé kell válnia életünkben, amely odaállít bennünket az emberiség és népünk minden igaz és jó ügye mellé, mint építőket és harcosokat.*

2. Kipróbált hitre!

A tanítványok nagypéntek és húsvét között nyilván a hitevesztettség állapotába is eljutottak. Nemcsak reménységük omlott össze, hanem hitük is megingott. Péter Caesarea Filippinél őszinte meggyőződéssel vallotta: Te vagy a Krisztus, az élő Istennek Fia. De vajon milyen kétségek között vergődött, amikor sírban tudta az Isten Fiát?! Nemcsak Péter és a tanítványok vergődtek a kételkedés hitemesztő állapotában a halott Jézus tudatával lelkükben, hanem azóta is minden keresztyén, akinek hite nem jut túl a Golgota hegyén.

A felolvasott ige négy helyen is megemlíti a hitet, mégpedig úgy mint a hervadhatatlan örökséghez, az üdvösséghez jutás elengedhetetlen feltételét. Ha nincs élő Krisztusban való hitem, akkor számomra, hiábavaló Isten szeretetének golgotai áldozata, akkor hiába halt meg érettem is Krisztus. Nem juthatok üdvösséghez.

Visszont, ha Krisztus fel nem támad, akkor meg „hiábavaló a hitem”. Hogy hitem van s az számomra a hervadhatatlan örökséget: az üdvösséget jelenti, annak következménye, hogy Jézus feltámadott, hogy élő Megváltóm van, aki a Szentlélek által munkálkodik szívemben. *A teljes, az igazi keresztyén hit tartalma szerint mindig abban a Jézus Krisztusban való bizakodás, aki legyőzte a bűnt, a Sátánt, a halált és ezért be tudja váltani ígéretét.* Pedig az Ő ígérete többek között így hangzik: *Én vagyok a feltámadás és az élet, aki énbennem hisz, ha meghal is él!* Nem volt még senki e világon, aki ilyen nagy és merész ígéretet tett volna az embernek. De nem is volt senki, aki biztosabban beválthatja ígéretét, mint Jézus a feltámadott Krisztus, az örökélet Ura!

A feltámadás legéletozóbb gyümölcse: a hit. A 7. versben ezt olvassuk: „Sokkal becselebb a veszendő, de tűz által kipróbált aranyból.” Miért? Mert az arany, a földi kincs, csak ebben a világban, csak a mulandó emberek között szerez „dicséretet, tisztességet és dicsőséget”, de a hit, a lélek aranya, kincse, az örökéletben, az Isten előtt tesz „dicséretre, tisztességre és dicsőségre méltóvá.”

3. Kibeszélhetetlen öröme!

A tanítványok uralkodó érzése, hangulata nagypéntek és húsvét között a szomorúság volt. Nem is lehetett más. A szeretett Mester halott, a kereszten győzött a gonoszság, sok fényes várakozásuk semmivé foszlott. Akkor a Krisztus nélkül valóság napjaiban így látták. Szomorúságuk a csalódás és a vereség szomorúsága volt.

A tanítványok léleksorvasztó, szomorú állapotát Mesterük feltámadása kibeszélhetetlen örömmé változtatta. A halál, a gyász nyomasztó

szomorúságából a reménység, a hit — az élet diadalmas örömének állapotába jutottak. *Örömük állandóan buzogó forrása és táplálója annak megtapasztalása volt, hogy Jézus feltámadott s így diadalmas Urukká, élő Megváltójukká lett.* Ez az örömük kimeríthetetlen erőforrássá lett későbbi nehéz küzdelmükben, amelyet a missziói munka mezején folytattak. Ez az örömmel végzett szolgálat sokakat Krisztushoz vonzott a keresztyén misszió történelme során. *Vonzani csak az örvendező keresztyénség tud.* Krisztus követését kívánatosná tenni csak azok tudják ma is, akiknek örvendező az életük, mert tudják, hogy élő Megváltójuk van, hogy kész örökség: az örökélet vár rájuk a mennyben.

A keresztyén egyesnek és gyülekezetnek ezért a húsvéti hitért és élő reménységért kell könyörögnie Megváltó Urához, hogy el ne fogyatkozzék életéből a tanítványok kibeszélhetetlen öröme.

Békéscsabai munkaközösség

HÚSVÉTHÉTFŐ

1. Kor. 15, 17—20.

VAN FELTÁMADÁS!

Amerre Jézus járt, mindig és mindenütt szépítette, könnyebbé tette az emberi életet: betegeket gyógyított, hogy megszabadítsa őket a testi nyomorúság szenvedéseitől, halottakat támasztott fel, hogy eloszlason minden bánatot és keserűséget, kegyelmet osztogatott, hogy a bűnösök is reménységben élhessenek.

De Ő nemcsak ezért jött erre a világra, hanem mindenekelőtt azért, hogy az emberek tekintetét Isten és az örök élet felé irányítsa. Minden szava és cselekedete az örökkévalóság felé mutatott: *azért élt és halt meg, hogy az ember számára biztosítsa az örök életet; vérével az embert akarta tisztára mosni bűneitől; azért támadott fel, hogy mi is feltámadhassunk, örök életre, Istennel való örök, szent és boldog közösségre.*

Ezt hirdeti mai igénkben Pál apostol is. (Az ige teljes és világos megértéséhez fel kell olvasni a 12—16. verseket is!)

*

Az apostol a ker. hit védelmében vitába száll azokkal, akik azt hirdették, hogy „nincsen halottak feltámadása”.

Ha ezeknek a bölcselkedőknek, vagy még inkább: hitetleneknek igazuk volna, akkor

1. hiába volna a mi hitünk és elvesznének azok is, akik abban a boldog tudatban aludtak el, hogy a Krisztusban ők is feltámadnak. De ki ne tudná, hogy az emberi léleknek az apostolok korában és azóta is legnagyobb erősségük mindig a hit volt, a feltámadott Krisztusban való hit? *Jézus már földi életében nem egyszer megtartó erőnek mondotta az igaz hitet és pedig mindenekelőtt az örök életre megtartó erőnek!*

2. Ha Krisztus nem támadt volna fel, megmaradtunk volna bűneinkben: az élők számára nem volna bűnbocsánat, a halottak számára nem volna feltámadás. *De ezer tapasztalatunk van arról, hogy a feltámadott Krisztus által igenis van bűntől való szabadulás, van erkölcsi*

megtisztulás és felemelkedés, emberhez méltó és Isten tetszése szerint való élet!

És a Krisztusban elaludtak feltámadását maga a Feltámadott ígérte meg: „Aki hisz énbenem, ha meghal is él!” (Jn 11, 25. v.)

*

„Ámde Krisztus feltámadott a halottak közül!” — kiált fel boldogan az apostol s ezt a diadalmas boldogságot mi is sokszor érezzük; nemcsak Húsvét ünnepén, hanem életünk minden napján. Krisztus feltámadott s az igazság és szépség, amelyet Vele feszítettek meg, hogy örökre megsemmisüljön, Krisztussal feltámadott és örökké él!

Krisztus feltámadott, hogy tekintetünket Isten és az örökkévalóság felé irányítsa Lelke által. S ennek a Léleknek a fényében érezzük és tudjuk meg, milyen rövid földi életünk. Krisztus feltámadása érteti meg velünk, hogy földi életünk célja az örök életre való előkészület.

Krisztus feltámadott és zsengejük, elsője lett a halottaknak a feltámadásnak nemcsak ígéletében, hanem tényében is! A húsvéti sír volt az első, amelynél elhangzott és egyszer minden sír olyaná lesz, amelynél felhangzik az angyali szó: „Nincs itt, feltámadott!”

*

Mindez miért? Azért, hogy mint az evangélium mondja, nekünk, bűnös, méltatlan embereknek Atyja és Istene legyen az Ő Atyja, az Ő Istene!

*

Van feltámadás!

Mezőberényi munkaközösség

HÚSVÉT UTÁNI 1. VASÁRNAP

Kol. 3, 1—4.

AZ ÚJ ÉLET KRISZTUSBAN

Quasimodogeniti vasárnapján gyülekeztünk egybe Isten szent házába. Ezen a vasárnapon emlékezünk azokra az őskeresztyén gyülekezetekre, melyekben húsvét után az első vasárnapon keresztelték meg azokat az embereket, akik hosszú keresztelési előkészítés után készek voltak arra, hogy Jézus Krisztus aláztos szolgálóiként éljenek. A keresztelés az első kereszténynek idején alámerítéssel történt. Az alámerítkezéssel alámerült a bűnös ember és Krisztus által egy új ember jött ki a vízből a keresztelés által. Olyanok voltak, mint egy ma született csecsemő.

Ma azonban nemcsak emlékezünk a régiekről, hanem az egyház öröme, hogy titeket, konfirmandusokat, láthat itt az oltár körül. A szent kereszttségben ti is részesültetek és azután keresztényen otthonokban, a gyülekezetben és végül a konfirmációi előkészítés alatt megismertétek keresztényen egyházunk tanítását, megismertétek bűnös voltotokat, de megismertétek a Szabadítót, Jézus Krisztust is. Most azután egy olyan naphoz érkeztek el, mint amilyen volt az első keresztényeknek ez a vasárnapja. Vajon készek vagytok-e a régi bűnös élet helyett Krisztusban egy újat kezdeni?

Ma arról sem feledkezhetünk meg, hogy húsvét után vagyunk. *Elő Urunk van s ő szólt hozzátok eddig is igehirdetéseken keresztül és hívott titeket, hogy kövessétek őt, hogy legyetek új emberré.* A bűnös élet a bűn miatt a halál leheletét hordta magán (bűn zsoldja a halál), és *most egy újat kezdeni az nem más jelent, mint valóságos feltámadást!* Ezért mondja az Isten szent Lelke, annakokáért, ha feltámadtok a Krisztussal, akkor új emberek vagytok.

1. Ne gondoljátok azt, hogy most már ti mindent tudtok és mindent megtaláltatok, amire a keresztyén embernek szüksége van. Épp Jézus Krisztus megtalálása indítson titeket arra, hogy keressétek mind azokat az ígéreteket, melyeket Isten adott az embereknek az Ő szolgáin keresztül, mert azok az ígérek nem csupán egy letűnt kor ígéretei voltak, hanem Krisztus által a miénk is. Nemcsak egy népé, hanem minden emberé. Hol keressem az odafelvalókat? *Az Istennek úgy tetszett, hogy az odafelvalókat csak az egyházban találhatjuk meg. Keresni az odafelvalókat tehát azt jelenti, templomba járni, hallgatni az Isten igéjét, és odahaza is olvasni a Szentírást. Jézus Krisztusban és az igében az odafelvalóak, az Isten országa jött közénk.* Nem nekünk kell felemelkednünk az odafelvalóakhoz, hanem az Isten hozta egészen közel bűnös szívünkhöz az Isten országát. Ha ti feltámadtok a bűnből, akkor most már itt legyen nemcsak a helyetek, hanem itt legyetek ti magatok is az Isten házában. Kérlek titeket keressétek az Istent és az Ő országát, mert az Isten hagyja magát megtalálni azok által, akik Őt keresik.

2. *Nagy kegyelem az odafelvalóak megtalálása, de mi lenne az értelme, ha azokat újra elveszítenők?* Igénk alapján azonban azt is üzenhetem néktek, hogy a mennyei kincseket nemcsak megtalálni lehet, hanem megvan a megtartásának is az útja: Ez pedig az, hogy törődjetekek vele. A törődés azt jelenti, hogy a szívén hordozzuk az ügyet. Ahol van a mi szívünk, ott van a mi kincsünk is. Az odafelvalóak legyenek a ti szívetek drága kincsei.

Ha egy nyelvet meg akarunk tanulni, mennyit kell azzal törődni! Es ha már megtanultuk, hogy el ne felejtjük, mennyit kell azt gyakorolni. De hát, hogyan lehet nékem törődni az odafelvalóakkal? Gyakorlatilag mit jelent ez? Például *gyakran járultok az Úr szent vacsorájához, szent, tiszta életet igyekeztek élni, a magatok dolgának eleget tesztek. Imádkozó életet éltek, kegyesek lesztek.* Drága kincsek az odafelvalóak, az üdvösség, az örök élet nagyon is megéri azt, hogy törődjünk vele!

3. *A keresztyén élet nem hivalkodó élet. Elrejtett élet. Az emberek nem mindig látják meg, de mégis a mi főpapunk imádságának a gyümölcseként jelentkeznek,* Aki így könyörgött értünk: ti énbennem, én ti bennetek legyek. (Ján. 14 : 20.)

Az új élet Krisztusban ma is valóság. Legyen valóság bennetek is, azért, hát keressétek az odafelvalókat, törődjetekek vele és éljetekek Krisztusban elrejtett életet, hogy egykor megjelenhessetekek Krisztussal együtt dicsőségben. Különbben, hogy menekülhetnétekek meg, ha nem törődnétekek ily nagy üdvösséggel? (Zsid. 2 : 3.) Törődjetekek hát vele, hogy ebből legyen öröme az egyház Urának, a hívők közösségének és örök öröm legyen ti rajtatok is.

Deme Károly

HÜSVÉT UTÁNI 2. VASÁRNAP

EF. 4. 1—4.

AZ ALAPIGE ÉRTELMEZÉSE

Igénk intelme a keresztyén családokhoz szól. „Tekna”, gyermekek, nem kort, hanem viszonyt fejez ki. Az intelem minden korú gyermeknek szól. „Hüpakouéte”, engedelmeskedjetek, fogadjatok szót. Ez a kötelezés az Úrban válhat valóra. Az Istennel való közösség és a családi, tehát nem zárja ki egymást, sőt az Istennel való közösség igazi alapjává lehet az üdvös családi közösségnek. Valószínű, hogy az apostol korában is különbözőképpen vélekedtek a szülői tiszteletről. Az apostol azzal a kifejezéssel, „mert ez az igaz”, éppen az Úrban való szófogadást, engedelmességet húzza alá és helyezi a gyermekek elé.

A negyedik parancsotot idézi az apostol. (E parancsotat első a 2. táblán.) Kötelezése nincs semmi feltételhez kötve. Tehát nemcsak akkor kötelezi a gyermeket, ha a szülő arra érdemes, vagy méltó. (Persze itt is érvényes Csel. 5, 29.!)

Ez az egyetlen parancsotat a tízparancsotatban, amelyhez külön ígéretet fűz az Isten.

A textus 4. verse szerint a nevelés munkája elsősorban az apák kötelessége.

AZ ÚR SZAVA A CSALÁDTAGOKHOZ

(Prédikációvázlat)

Az igének ez a két szava „Ti gyermekek”, megszólítja az egész gyülekezetet, hiszen mindnyájan szüleink gyermekei vagyunk. *Isten ma mind egyikünket a gyermeki kötelesség hű teljesítésére int.* Nem egyszerűen csak úgy, hogy a negyedik parancsotat jól ismert szavait idézi csupán, hanem mindjárt az ebből folyó tennivalóit is megmondja: szót-fogadjatok!

Mi emberek gyakran menekülünk a tettek mezejéről az érzelem és ábrándozás világába. Így, e parancsotat kirívó, nyílt megszegései mellett még az is megtörténhet, hogy az ember a negyedik parancsotat betöltését megpróbálja sokszor azzal elintézni, hogy szüleit tisztelettel emlegeti, elismeri áldozatukat, felejtethetetlennek mondja tanításukat, de közben a legegységibb gyermeki kötelességek teljesítésével is adós marad. Ezért Isten ma világosan megmondja: Fogadj szót nekik! Azaz: *szolgáld őket!*

1. Szolgáld szüleidet az Úrban.

Isten tehát ezzel a parancssal is beállít az ő szolgálatába az ő rendjébe. Azt akarja, hogy szüleink ajkáról hallgassuk engedelmesen az Ő parancsait és az Úrra gondolva teljesítsük azokat.

Mit sem változtat ezirányú kötelességünkön a szülők bűne, vagy gyarlósága. Nem bújhatunk ki a szülők szolgálatának kötelessége alól arra hivatkozva sem, hogy az számunkra túlságosan terhes. (Ilyen az évekig beteg, rokkant szülő ápolása.) Nem lesz érvénytelenné a teljesítésre váró szülői parancs a szülő halála után sem. (A sok-sok örökösödési vita és per többnyire árulkodó jele a szülő végakarátát tiszteletben nem tartó gyermeki engedetlenségnek!) Az engedelmesség alól csak egy kö-

rülmény oldhat fel bennünket, ha a szülő olyasmit kívánna, aminek a teljesítése engedetlenség lenne Isten iránt.

2. Az Úr segíti a gyermeki engedelmesség teljesítését.

„Az Ő parancsolatai nem nehezek. (I. Ján. 5, 3.) Akik az „Úrban” élnek, azaz az Ő irgalmából, szeretetéből élnek, azok Tőle megkapják a lehetőséget és az erőt az isteni parancsolatok betöltésére. Ez érvényes a negyedik parancsolatra is; e parancsolathoz azonban Isten még külön is ígéretet kapcsol: a hosszú és áldott élet ígérését. Ennél, az e földi életre szóló ígéretnél ne felejtjük el a 4. parancsolat közösségi vonatkozását. Az egész tízparancsolat nem magában, hanem népével való közösségében szólítja meg az egyént. Egyéneként megtörténhet, hogy például egy szülőjét hűségesen tisztelő gyermek nem lesz hosszú életű, hanem fiatalon meghal, de így is igaz marad, hogy az a nép, amely tagjaiban betölti a negyedik parancsolatot — betöltve annak a felsőbb-ségre vonatkozó kötelezését is — nem vész el, nem pusztul ki és annak a népnek „jó lesz dolga”.

3. A negyedik parancsolat szava a szülőkhöz.

Akármilyen idősök legyünk, nem szűnik meg soha a gyermeki kötelesség, de azoknál, akik egyben szülőkké is lettek, kiegészül a szülők kötelességével. Isten a gyermekáldással sok-sok jócselekedetre nyit utat. Azért adja a gyermeket, hogy „... ápdold, gondozd, tápláld őket, jó szóval és cselekedettel; hogy megtanuljanak Istenben bízni, hinni és remélni, Őt félni és az Ő nevét tisztelni, az esküdözéstől és átkozódástól tartózkodni; imádkozással, böjtöléssel, virrasztással és munkával fegyelmezni testiségünket, Istennek szolgálni, az Ő igéjével foglalkozni és az ünnepnapot megszentelni.”¹

A gyerekekről gondoskodni mindkét szülő kötelessége, de az ige kiemeli az apák szerepét e téren. Kötelességük végzése közben ott settenkedik körülöttük a félrecsúszás veszélye: a fegyelmezni akarás szinte észrevétel nélkül válhat vad és vak dühösséggé, az intés üres, szertelen magyarázgatássá. „Áll itt is, hogy minden cselekedetnek a hitben kell végbemennie. Ne képzelje senki, hogy saját nevelése és tanítása, Isten kegyelmébe vetett hit nélkül, önmagában kielégítő volna.” „Teljes bizalommal, minden jót és minden áldást csak Istentől várjon.”²

Igéjével most magához hív az Úr, hogy e területeken is segítségünkre legyen. Induljunk a családi életben is új utakra, az *Úrban!*

1. és 2. Az idézetek Luther Márton „A jó cselekedetéről” c. könyvéből.

Mezőhegyesi munkaközösség

HÜSVÉT UTÁNI 3. VASÁRNAP

II. KOR. 4. 7—11.

AZ IGE ÉRTELMEZÉSE

Pál az előző fejezetekben az apostoli hivatal dicsőségéről szolt. Most olyan szakaszra tér át, ahol felveti a kérdést: *hogyan lehet a Krisztus dicsőséges evangéliumának hirdetője*, annak a világosságnak hordozója és továbbítója, amelyet Isten gyújtott meg az ő szívében (Damaszkusz!), hogyan lehet az isteni dicsőség ismeretének tolmácsolója, amely Krisztus arcán ragyog? (4. és 6. vers.)

Az apostol felelete e kérdésre az, hogy *Isten az emberi erőtlenség által is véghez tudja vinni üdvözítő akarátát az egyesben éppen úgy, mint a gyülekezetben*, mert „világosságot gyújt a szívben”, megajándékoz a Krisztusban való hittel, amelynek ereje a sok próbatétel között való hűséges megállásra és engedelmességre képesít.

7. vers. A kincs maga az evangélium és annak dicsősége, mint az apostoli hivatal és szolgálat drága tartalma. „A cserépedények”: az apostolok, s általában azok a keresztyének, akikre rábízta Isten a drága kincset. A cserépedény kifejezés jelenti azt a keresztyén embert, akit az apostol a 16. versben a „külső ember” képével jelöl meg. Az értéktelen, törékeny cserépedény és annak drága tartalma, kép ellentétével *azt akarja érzékelteni az apostol, hogyha Isten törékeny, gyenge embereket tesz meg a maga kegyelmének hordozóiul*, ezt azért teszi, hogy az így megmutakozó és ható erőben valóban *Isten erejét* lássa és érezze mindenki, amit nem lehet összekeverni vagy felcserélni semmiféle emberi erővel és erőlködéssel. Az az isteni erő, amely a cserépedényben és általa működik, az Istentől kapott hitnek az ereje.

8—9. vers. Az apostol négy ellentétpárban szemlélteti, hogy az erőtlenségben és a nyomorúságban is és annak ellenére is milyen hatalmasan tud munkálkodni az Isten ereje és hatalma.

10—11. vers. Az apostol további ellentétpárban mutat rá arra a helyzetre, amelybe ő és a többi keresztyének abban az időben a Krisztus követése és megvallása miatt jutottak, ugyanakkor a magasztos célra, amelyért mindent elhordoztak, sőt szívesen, örömmel magukra vállaltak. Ugyanakkor azonban *ez a közösség már magában hordozza a feltámadott, élő Úr Jézus Krisztussal való dicsőséges közösség csiráját és örvendetes valóságát*. A keresztyén embernek naponként úgy kell meghalnia a bűnnek, hogy az ugyancsak naponként megújuló életén kiabrázolódjék a halálon diadalt aratott, élő Úr Jézus Krisztus dicsőséges orcája (vö. Róm. 8, 17, Mt. 5, 16.).

VÁZLAT

KINCS A CSERÉPEDÉNYBEN

1. *A cserépedény sorsa*. Bűneink miatt napról napra éreznünk kell külső emberünk nyomorúságát. Erőtlenség, csüggedés, kétségeskedés, csalódás és sok-sok betegség; mind ez félreérthetetlenül figyelmeztet bennünket igénk igazságára: bizony cserépedények vagyunk. A cserépedény önmagában nem sokat ér, nem kérkedhetik a maga szépségével és erejé-

vel. Sorsához szinte hozzátartozik a hányattatás, a törődés, a töredezés. És bár az a megállapítás, hogy „naponként meg kell halnunk a bűnnek” vonatkozik az egész emberre — tehát a külső és belső emberre egyaránt —, mégis igaz az is, amit igénk mond, hogy ti. „mindenkor *testünkben* hordozzuk az Úr Jézus halálát”. Ennek felismerése és tudata keresztyén alázatosságra és szelidségre int bennünket.

2. *A cserépedény értékét tartalma adja meg.* Ez általánosságban is igaz, de különösen így van ez a keresztyén embernél. Mert a mi igazi értékünket az a drága kincs adja meg, amely reánk bízott, — feltéve, hogy szívünkben annak helyet adtunk. Ez a kincs az evangélium, ill. annak tartalma: a feltámadott, élő Jézus Krisztus. Istennek kitüntető szeretete és kegyelme, hogy ezt a drága kincset reánk, törékeny cserépedényekre bízta. S ha már Isten atyai gondoskodásáról is valljuk az első hitágazat lutheri magyarázatában, méginkább elmondhatjuk a második hitágazat szerint a nekünk szerzett megváltásról: „Mind ezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi és én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok.” Valóban, annyit ér a mi cserépedény voltunk, amennyiben engedjük ezzel a drága tartalommal mégtölteni. Ehhez valóban az szükséges, hogy meg tudjunk halni a bűnnek s teret adjunk szívünkben Krisztusnak, hogy bekövetkezhessék minálunk is az, amit Pál apostol önmagáról mond: „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem Krisztus.” (Gal. 3, 20, Róm. 6, 3 kk.)

3. *A cserépedény dicsőséges szolgálata és öröme.* Nagy örömet és dicsőséget jelent a cserépedény számára, hogy ilyen drága kincs szolgáltatásban állhat. Ennek a szolgáltatnak a lényegét a 10. és 11. vers második része így jelöli meg: „hogy a Jézus élete is látható legyen a mi (halandó) testünkben”. Ez azt jelenti, hogy a keresztyén ember magatartásán, egész életén ki kell ábrázolódnia a feltámadott, élő Jézus Krisztusnak. Ez kell, hogy „látható legyen” a mi életünkön. Láthatónak kell lennie annak, hogy „meghaltunk a bűnnek” s „új életben járunk”. Láthatónak kell lennie, hogy ennek az új életnek az örömeivel (Jubilate!) szolgálunk ebben a világban embertársaink között. S akkor lesz látható Jézus a mi életünkben, ha örömünkben, szolgálatunkban, bizonyágtételünkben az az indulat lesz mibennünk, amely volt a Krisztus Jézusban (Fil. 2, 4 kk.). Akkor válik bennünk valósággá az, amit az apostol másutt mond: „Aki Krisztusban van, új teremtés az, a régiek elmúltak, imé, újjá lett minden” (II. Kor. 5, 17). *Nem a testünk lesz más, de mások lesznek testünk kívánságai, nem a szívünk lesz más, de „bölcs és értelmes”, új szívünk lesz. Új világot teremt bennünk Isten, az Ő Szentlelke által s arra használ fel bennünket, hogy ennek az új világnak megvalósítói, szószói, bizonyágtéveői legyünk embertársaink testi javára és lelki üdvére.* Így mutathatja meg Isten a maga csodálatos nagy erejét, hatalmát és dicsőségét az engedelmes cserépedények, mint eszközök szolgálatán keresztül.

Akit Isten újjáteremt, az a teljes öröm világában él. A cserépedény öröme a benne elrejtett drága kincsről szóló bizonyágtétel (vö. Ján. 3, 30–31). Jubilate!

Mekis Ádám

OLTÁRI IMÁDSÁGOK

HÚSVÉT ÜNNEPÉRE ÉS HÚSVÉT UTÁNI VASÁRNAPOKRA

Szerető mennyei Atyánk! Te hirdetteted nekünk azt a jó hírt, hogy Urunk valóban feltámadt a halálból. Nekünk pedig szégyenkeznünk kell Előtted, mert a halottak között keressük az Élőt, és nem járunk hálá-
san és boldogan az új életben, amelyet Ő szerzett nekünk. Bocsásd meg
ezt a kishitűségünket, és ébressz fel minket arra a bizonyosságra, hogy
Ő értünk is megtörte a halál hatalmát, és nekünk is világhosszra hozta
a halhatatlanságot. Ámen.

Kirchenbuch, 1956.

Áldott légy, kegyelmes Istenünk és Atyánk, hogy erőddel feltámasz-
tottad Jézus Krisztus Urunkat a halálból, és nem engedted, hogy a Te
Szented rothadást lásson. Megnyitottad előtte az életre vezető utat, Úrrá
és Krisztussá tetted Őt, és minket is fel akarsz támasztani Vele együtt a
bűn halálából. Úr Jézus Krisztus! Te feltámadtál, s ezért nem hiába-
való a mi hitünk, nem vagyunk többé bűneinkben, és nem vesztek el
azok, akik elhunytak. Urunk, győzz meg minket arról, hogy engesztelést
szereztél nekünk. Segíts minket Szentlelked erejével, hogy ne éljünk
többé önmagunknak, hanem Neked, mert értünk meghaltál és feltámad-
tál. Vonulj be azok szívébe is, akik a bűn halálában vannak, és ébressz
őket is új életre. Áraszd ki feltámadásod erejét egyházadban, hogy fel-
támadásoddal vigasztalódjék minden szükségében. Add meg neki azt a
hitet, hogy letiportad a bűnt, a halált és a poklot, s Tied a győzelem
örökké. Légy a mi népünkkel, és tartsd meg a hitben. Add a Te lelke-
det minden felsőbbségnek, hogy igazság érvényesüljön és béke legyen
a népek között. Békéltesd meg a szomorkodókat és a hitetlenkedőket.
Könyörülj a szükségét szenvedőkön, a betegeken és a haldoklókon, hogy
velünk együtt hittel vallják: Én tudom, hogy az én Megváltóm él! Ámen.

Buch der Gottesdienste, 1952.

Áldott légy, Jézus Krisztus Urunk Atyja, hogy nagy irgalmaddal
újja szültél minket élő reménységre, Jézus Krisztus feltámadása által.
Hála Néked, hogy majd minket is feltámasztasz, és Hozzá mindenben
hasonlóvá teszel. Magasztalunk Téged minden vigasztalásért, minden
reménységért életben és halálban, minden bátorításért és erőért, ame-
lyet a megdicsőült Úrba vetett hit által ajándékozol nekünk. Kérünk Té-
ged, Urunk és Istenünk, növeld hitünket, hogy Krisztussal naponként
feltámadjunk a bűn halálából, és Urunk győzelmes feltámadásának igaz-
tanúi legyünk szavunkkal és életünkkel. Békesség Istene, tégy minket
képessé minden jó cselekedetre, és cselekedjél velünk a Te jó tet-
szésed szerint, Jézus Krisztus Urunk által, akié a dicsőség, örökkön
örökké. Ámen.

Liturgie, Aarau 1950.

Aldott légy, Úr Jézus Krisztus, hogy bementél Atyád dicsőségébe. Mi még útban vagyunk, Te célhoz értél örök tökéletességben. Mi nyugtalanzkodunk és aggodalmaskodunk, Te legyőztél minden szenvedést. Urunk, maradj velünk ebben a világban. Maradj velünk, amikor nem látunk előre. Maradj velünk elhagyatottságunkban, és örvendeztesz meg minket mennyei ajándékaiddal. Maradj velünk, amikor körülvesz minket a halál éjszakája, és segíts minket örök országodba. Mutasd meg nekünk, hogy a Te útjaid nem végződnek szenvedéssel és vereséggel, hanem örök dicsőségbe vezetnek. Hűséges Megváltónk, aki mindig közel vagy hozzánk, nyisd meg szemünket, hogy megismerjük végtelen irgalmatod. Ébreszd fel szívünket, hogy higgyünk az igének, amely megíratott Felőled, és hogy lángoló szeretettel fogadjunk be Téged. Nyisd meg ajkunkat, hogy örvendezéssel valljuk: Te valóban feltámadtál, élsz és uralkodol örökké. Ámen.

Herr, lehre uns beten, 1954.

Úr Isten, szerető mennyei Atyánk! dicsérettel, magasztalással és hálaadással visszük Eléd szívünk imádságát és ajkunk énekét. Hálát adunk Neked és dicsérjük szent nevedet, hogy megmutattad hatalmatod és dicsőségedet ebben a világban. Szent Fiad halálával és feltámadásával aggodalmunkat békességre, szomorúságunkat örömmre fordítottad. Add nekünk Szentlelkedet, hogy soha meg ne szűnjünk hálát adni kegyelmedért, és soha el ne némuljon magasztaló énekünk, míg egykor szemtől szembe látunk Téged, és angyalaiddal s választottaiddal együtt örökké magasztalunk Jézus Krisztus által. Adj egyházadnak örvendező lelket és bátorságot arra, hogy vallást tegyen Rólad. Add, hogy hű maradjon ehhez a vallástételhez a kísértés idején, és egyedül Urára tekintsen a döntés órájában. Könyörgünk Hozzád népünkért és hazánkért. Adj bölcsességet vezetőinknek, hogy megismerjék akaratodat, és tetszésed szerint vezessenek minket. Könyörgünk Hozzád a mi gyülekezetünkért. Lakozzék minden házban a Te békességed. Szenteld meg a házastársak hűségét. Adj a szülőknek bölcsességet gyermekeik nevelésére. Szánd meg a szükséget szenvedőket, az elhagyottakat és a betegeteket, a haladoklókát pedig készítsd fel üdvösséges végórára. Add, hogy életünk és halálunk erről tegyen bizonyosságot: Tudom, hogy az én Megváltóm él. Ámen.

Buch der Gottesdienste, 1952.

Közli Pröhle Károly